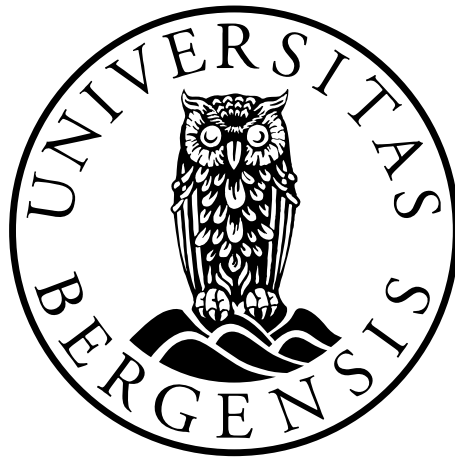

Ungdom i lavinntektsfamilier

Mobbing blant ungdommer som lever med lav inntekt i familien

Maria Ebbesvik Rønning

MASTEROPPGAVE

Master i barnevern

Vår 2012

Det psykologiske fakultet

HEMIL – Senteret

Veiledere: Anette C. Iversen ved Universitet i Bergen og Lars B. Kristofersen ved NOVA

Forord

Året som har gått, har vært et svært utfordrende, lærerikt og spennende år. Det er et privilegium å få lov til å studere et emne over et helt år, og jeg er takknemlig for at jeg nå har fått gjøre nettopp det. Denne masteroppgaven har likevel ikke blitt til helt av seg selv, og det har til tider vært tøffe tak. Når prosessen nå skal avsluttes er det i den forbindelse noen som fortjener en takk.

Først og fremst, takk til NOVA som har gjort denne store undersøkelsen i utgangspunktet, og som har latt meg få ta del i det innsamlede materialet deres. Jeg vil også rette en takk til de familiene som har gitt av sin tid til å besvare NOVAs undersøkelser; denne oppgaven hadde ikke blitt det den er blitt uten deres innsats. Jeg vil også rette en stor takk til veilederne mine, Anette C. Iversen ved Universitetet i Bergen, og Lars B. Kristofersen ved NOVA, for at dere har loset meg gjennom dette året. Det som til tider så ut til å være nesten umulig, har blitt mulig med deres hjelp. Jeg håper jeg ikke gjør skam på dere med resultatet.

Jeg vil også gjerne få lov til å takke noen nære og kjære for deres støtte i prosessen. Først og fremst vil jeg takke moren min, som alltid har vært den aller største fan av alt jeg noen gang har skrevet, og som på den måten har gitt meg selvtilliten nok til å tenke at også en masteroppgave kan jeg klare å skrive. Du har også gjennom dette året vært både hushjelp, barnevakt og moralsk støtte ettersom behovene har vært der, og for det skylder jeg deg en stor takk. Takk også til min venn og tidligere medstudent, Marita, for at du har gitt meg både støtte og inspirasjon gjennom hele masterstudiet, også denne prosessen. Takk til Therese for hjelp til å forstå metodiske spørsmål og for god støtte, og takk til Heidi og Björn for deres hjelp i innspurten. Takk også til øvrige venner og familie for tålmodigheten dere har vist meg dette året. Og sist, men på ingen måte minst; en spesiell takk til de fine guttene mine. Martin, fordi du har vært en god hjelper, og for at du har gitt meg rom til å være akkurat så selvopptatt som jeg har hatt behov for til tider. Og til lykketrollet mitt, Christoffer, for at du hver eneste dag har gitt meg perspektiv, og vært den absolutt beste læreren min i alle livets viktigste ting. Takk.

Fredrikstad, 20.05.12

Maria Ebbesvik Rønning

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	III
SAMMENDRAG	VII
ABSTRACT	VIII
1.0 INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	1
1.2 PROBLEMSTILLINGER	2
1.3 OPPGAVENS OPPBYGGING	3
2.0 TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING	4
2.1 FATTIGDOM	4
2.1.1 BARN I LAVINNTEKTSFAMILIER	6
2.1.2 KORTVARIG OG LANGVARIG FATTIGDOM	7
2.2 UNGDOMSTIDEN – DE VIKTIGE TENÅRENE	8
2.3 MOBBING	10
2.3.1 OMFANGET AV MOBBING I NORGE	11
2.3.2 KJENNETEGN HOS MOBBER OG MOBBOFFER	12
2.3.3 BETYDNINGEN AV OPPVEKSTFORHOLD OG BARNETS RELASJONER TIL SINE NÆRE OMSORGSPERSONER	14
2.3.4 MOBBINGENS KONSEKVENSER	16
2.4 SENTRALE TEORETISKE PERSPEKTIVER OG BEGREPER	17
2.4.1 INVESTERINGSMODELLEN OG FAMILIESTRESSMODELLEN	17
2.4.2 SOSIAL KOMPETANSE	18
2.5 TIDLIGERE FORSKNING	20
2.5.1 FORSKNING PÅ BARN OG LAVINNTEKT	20
2.5.2 FORSKNING PÅ MOBBING	24
3.0 METODE	27
3.1 VITENSKAPELIG METODE	27
3.1.1 FORSKNINGENS VIRKELIGHETSFORSTÅELSE – VITENSKAPSPARADIGMER	28
3.2 KVANTITATIVE METODER	31
3.2.1 FORSKNINGSDESIGN	31
3.2.1.1 INTERVJUER	32
3.2.1.2 SURVEYMETODIKK – SPØRREUNDERSØKELSER	32
3.2.2 POPULASJON, UTVALG OG REKRUTTERING	33
3.2.3 VARIABLER	35
3.2.3.1 UAVHENGIGE OG AVHENGIGE VARIABLER	36
3.2.3.2 VARIABLENES MÅLENIVÅ	36
3.2.4 OPERASJONALISERING	37
3.2.5 VALIDITET OG RELIABILITET	40
3.3 ANALYSER	43
3.3.1 BIVARIAT ANALYSE	43
3.3.2 STATISTISK SIGNIFIKANS	44
3.4 FORSKNINGSETIKK	47
4.0 ANALYSER OG FUNN	49
4.1 PRESENTASJON AV UTVALGENE	49
4.2 MOBBING OG LAVINNTEKT	51
4.2.3 MOBBING OG KJØNN	57

4.2.4 MOBBING, LAVINNTEKT OG BARNEVERN	61
5.0 DRØFTING	64
5.1 OPPSUMMERING AV VIKTIGE FUNN	64
5.2 FAMILIEØKONOMIENS BETYDNING FOR MOBBING	66
5.3 GUTTER SLOSS, JENTER STENGER HVERANDRE UTE... KJØNNSFORSKJELLER I MOBBINGEN	71
5.4 BARNEVERNSBARN, MOBBER OG MOBBOFFER	72
5.5 DEN SOM LETER, DEN FINNER – METODENS BETYDNING FOR RESULTATENE	75
6.0 AVSLUTNING	77
7.0 LITTERATURHENVISNING	80

Sammendrag

I år 2000 startet Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) en longitudinell studie av barns levekår i lavinntektsfamilier. To utvalg ble trukket til studien; et lavinntektsutvalg og et kontrollutvalg, basert på inntektshistorikk hos Statistisk Sentralbyrå (SSB). Lavinntektsutvalget hadde i år 2000 under 60% av medianinntekten. Det ble samlet inn data i 2003, 2006 og 2009 ved hjelp av strukturerte intervjuer og selvutfyllingskjema. I denne oppgaven vil data fra 2009-innsamlingen bli benyttet, og ungdommene var på dette tidspunktet mellom 12 og 18 år.

Hovedfokuset i denne oppgaven er å undersøke om det er noen sammenheng mellom lavinntekt og mobbing ved hjelp av statistiske analyser. Det blir sett på om det er en særlig risiko for mobbing å leve med stabil lav inntekt i familien, og om opplevelse av familieøkonomien har betydning. I tillegg blir eventuelle kjønnsforskjeller undersøkt, og det blir undersøkt om kontakt med barnevernet øker risikoen for mobbing.

Problemstillingene blir undersøkt ved hjelp av krysstabellsanalyser og chi-squaretester. Hovedfunnene er at lavinntektsutvalget kommer noe dårligere ut enn kontrollutvalget i alle testene, selv om ikke alle forskjellene er signifikante. Avhengig av mobbetype, rapporterer mellom 4.6% og 9.5% av lavinntektsutvalget at de blir mobbet jevnlig, mot mellom 2.4% og 5.9% av kontrollutvalget. Mellom 11.1% og 14.0% av lavinntektsutvalget rapporterer at de mobber andre, avhengig av mobbetype, mot 5.0% - 10.4% av kontrollutvalget. Stabil lavinntekt ble funnet å utgjøre en større risiko i forhold til om ungdommene mobbet andre, enn for om de selv ble mobbet. Opplevd familieøkonomi ble derimot sett i sammenheng med økt risiko for å bli utsatt for mobbing. Kjønnsforskjellene ble målt til å være større i lavinntektsutvalget enn i kontrollutvalget. Å ha kontakt med barnevernet ble ansett som en særlig risikofaktor i forhold til om ungdommene i lavinntektsutvalget ble innblandet i mobbing.

Nøkkelord: Ungdom, lavinntekt, mobbing, barnevern

Abstract

Norwegian Social Research (NOVA) started in 2000 a research study to cover a period of 10 years. They collected quite comprehensive data about children and youth whilst growing up in families sufficing on a low income. Based on the income statistics from Statistics Norway (SSB), two samples were drawn: a low-income sample, and a control sample. The low-income sample was drawn from families who had below 60% of the Norwegian median income as of 2000. The control sample was drawn from families in all income groups. The families were interviewed in 2003, 2006 and in 2009, and the following paper is based on the data from 2009.

In this paper, the relationship between low income and bullying will be analysed by statistical analysis. Tests will also be done to see if there are any differences between boys and girls in the study considering their involvement in bullying. In addition, this study will investigate whether or not contact with the Child Protection Services has any impact on the youths' involvement in bullying.

Cross table analysis and chi-square tests shows that the low-income sample has a higher involvement in bullying than the control sample, although several of the results were not statistically significant. Depending on the type of bullying, between 4.6% and 9.5% of the low-income sample reports that they are bullied on a regular basis. Between 2.4% and 5.9% of the control sample report the same. Between 11.1% and 14.0% of the low-income sample reports that they bully others, while 5.0% - 10.4% of the control sample reports the same. In the low-income sample there was a distinct difference between the sexes regarding their involvement in bullying. This was not seen in the control sample. Being in contact with the Child Protection Services seemed to increase the risk of being involved in bullying, both as a bully and as a bully victim.

Key words: Youth, low-income, bullying, Child Protection

1.0 INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA

Inntil for noen få år siden var barnefattigdom et ikke-tema i norsk samfunnsmessig sammenheng. En antok at norske barn ikke levde med fattigdom. Dette antok man ut ifra vissheten om at vårt velferdssystem sikrer barn gratis helsevesen, gratis skole for alle, gode trygdeordninger samt at det ligger en familievennlig politikk til grunn i det norske velferdssystemet. De siste 10-15 årene har oppfatningen om at barnefattigdom ikke eksisterer i Norge, endret seg. Ved årtusenskiftet kom det forskningsrapporter som viste at det også i Norge var et forholdsvis stort antall barn som levde under dårlige økonomiske forhold. Barnefattigdom gikk da raskt fra å være et ikke-tema, til å bli et av de mest diskuterte sosiale problemene (Fløtten, 2009).

I år 2000 startet Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) i samarbeid med Norske Kvinners Sanitetsforening og Statistisk Sentralbyrå, å samle inn data til en longitudinell studie om barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. Registerdata basert på inntekt la grunnlaget for å trekke et lavinntektsutvalg, og et kontrollutvalg ble trukket fra hele befolkningen. Utvalgene ble intervjuet og svarte på spørreskjemaer i år 2003, 2006 og 2009 (Sandbæk & Pedersen, 2010), noe som dannet grunnlaget for et forholdsvis omfattende datasett omkring barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. Dette masteroppgaveprosjektet har vært tilknyttet dette longitudinelle prosjektet til NOVA, og det har med andre ord gitt et stort rom for ulike vinklinger på denne oppgaven at datasettet er så omfattende.

Ved alle tre datainnsamlingene har mobbing blitt målt i de to utvalgene. Ungdommene har svart på i hvilken grad de mobber andre, og i hvilken grad de blir mobbet. Mobbing har de siste årene vært et fokusområde både i politiske og ulike faglige sammenhenger. Mobbing er et fenomen som har foregått svært lenge, kanskje i alle tider, men det var først i begynnelsen av 1970-tallet at en systematisk begynte å samle informasjon om det (Olweus, 1992). Etter hvert har det fremkommet en formening om at mobbing ikke bare er en naturlig del av barnas miljø, men at det kan være svært skadelig å vokse opp med. I februar i år ble det kjent at Høyesterett hadde dømt Kristiansand kommune til å betale 900.000 kroner i erstatning til en mann som hadde opplevd årelang mobbing på sin skole i oppveksten, fordi skolen ikke grep

inn og gjorde nok for å forhindre dette. Dommen blir sett på som historisk, og den synliggjør alvorlighetsgraden rundt mobbeproblematikken (Norsk Riksringkasting (NRK), 2012).

På tross av et økt politisk og faglig fokus rundt mobbing, tyder mye på at mobbetallene holder seg forholdsvis stabile (Regjeringen, 2010). Det er flere ulike funn på hva som kan føre til mobbing, og det er også ulike formeninger om hva som gjør at noen begynner å mobbe andre. Det er sågar ulike meninger om hva som skal til for å redusere mobbing – blant annet har ulike modeller som Olweus-programmet og Steg for Steg blitt utviklet for å redusere mobbing og antisosial adferd, og de er både blitt anerkjent og kritisert. I denne oppgaven blir ungdommers involvering i mobbing analysert mot familiens økonomiske situasjon. Dette fremstår som en mulig sammenheng som de lærde strides om, og var derfor også med bakgrunn i dette, en interessant innfallsvinkel til denne oppgaven. Dan Olweus, som regnes som kanskje vår tids aller fremste mobbeforsker, påpeker i flere av sine utgivelser at sosioøkonomiske forhold ikke har noen betydning for i hvilken grad noen involveres i mobbing (Olweus, 1992, Olweus, 1980, Olweus, 1978). Samtidig gir andre undersøkelser en antydning til at det *kan* være en sammenheng mellom familieøkonomi og mobbing. Eksempelvis presenterer Sletten (2011) i sin doktorgradsavhandling ”Å ha, å delta, å være en del av gjengen” funn som tyder på at familieøkonomi har betydning for i hvilken grad ungdommer blir sosialt isolert. På bakgrunn av dette, ble mobbing valgt som fokusområde ved analysene av NOVAs datasett til dette mastergradsprosjektet.

1.2 PROBLEMSTILLINGER

Valg av tema og problemstillinger bør i følge Befring (2007) være faglig relevant. Utgangspunktet for valg av tema kan bunne i et kunnskapsbehov i samfunnet – hvor forskningen søker å avdekke og finne løsninger på samfunnsproblemer (Befring, 2007). Både lavinntekt og mobbing er aktuelle problemer også i en barnevernsfaglig sammenheng. Lavinntekt er et problem som flere i barnevernssystemet sliter med, ofte som følge av andre problematiske forhold i familien. Mobbing anses som et problem som utgjør en risiko for de barna som vokser opp med dette – både som mobber og mobbeoffer. Det er i så måte et tema som er interessant å vite noe om også i barnevernssammenheng, da barnevernet skal følge med på de forhold som barn lever under, og skal arbeide med forhold som kan skade barns helse og utvikling (Lov om barneverntjenester, 1992). Som nevnt i eksemplene over, har tidligere forskning gitt ulike konklusjoner på hvorvidt lavinntekt har betydning for mobbing.

Da en nå har tilgang på et forholdsvis unikt datasett hvor lavinntektsutvalget er trukket ut ifra inntektsstatistikk, har en derfor også en mulighet til å undersøke dette på en ny måte.

Hovedmålet for denne masteroppgaven er derfor å undersøke om det er en sammenheng mellom lavinntekt og mobbing. Flere aspekter ved dette vil bli undersøkt, og følgende problemstillinger vil være førende for oppgaven:

1. Blir ungdommer i familier med lav inntekt mer utsatt for mobbing enn ungdommer fra familier med ”gjennomsnittlig” inntekt?
2. Mobber ungdommer fra familier med lav inntekt andre i større grad enn det ungdommer fra familier med ”gjennomsnittlig” inntekt gjør?
3. Er det en særlig risikofaktor for mobbing å leve med dårlig familieøkonomi over tid?
4. Har egen opplevelse av familieøkonomien betydning for hvorvidt ungdommen er involvert i mobbing?
5. Er det kjønnsforskjeller i forhold til ungdommenes involvering i mobbing?
6. Har kontakt med barnevernet betydning for i hvilken grad ungdommer med lav familieinntekt involveres i mobbing?

Kontakten med barnevernet er valgt som en del av problemstillingene da det anses som interessant for feltet å se hvorvidt ungdommer som er en del av barnevernssystemet er mer involvert i mobbing enn andre ungdommer er. Dette er en mulig sammenheng som er lite undersøkt tidligere, og funnene vil kunne gi viktige refleksjoner for feltets representanter i møte med ungdommer som lever med lav inntekt i sin familie.

1.3 OPPGAVENS OPPBYGGING

Innledningsvis i oppgaven vil viktige begreper, teoretiske tilnærminger og tidligere forskning presenteres. Allerede her ønsker jeg å presisere at det er en noe ukonsekvent bruk av begrepene ’fattigdom’ og ’lavinntekt’. Dette har med å gjøre at mye av det som er skrevet rundt denne problematikken, bruker begrepet ’fattigdom’. I NOVAs undersøkelse har likevel ordet ’lavinntekt’ vært brukt. Respondentene har fått spørsmål om å delta i en undersøkelse omkring det å leve med lav inntekt i familien, dette betyr ikke nødvendigvis at de ville definert seg som fattige. Dette kommer jeg nærmere inn på i min etiske vurdering senere i oppgaven. Det gjøres likevel oppmerksom på dette nå, da fattigdombegrepet gjøres rede for i oppgavens begynnelse. Dette er for å være mest mulig nøyaktig i gjengivelsen av kildene. Når

jeg så etter hvert refererer til selve undersøkelsen og mine funn, vil jeg benytte lavinntektsbegrepet. Begge begrepene refererer likevel til den samme problematikken.

Innledningsvis i oppgaven presenteres nettopp teori rundt fattigdom. Herunder presenteres det teori rundt barn i fattige familier, og på det å leve med svak økonomi over tid. Det presenteres så noe teori rundt ungdomstiden, da ungdommene i det benyttede datasettet er mellom 12 og 18 år. Deretter presenteres teori rundt mobbing, før sentrale teoretiske perspektiver gjøres rede for. To teoretiske tilnærminger fremheves særlig; familieinvesteringsmodellen og familiestressmodellen. Det presenteres også noe teori rundt sosial kompetanse, da dette er en tilnærming som etter hvert har resultert i programmer for skoler for å redusere antisosial adferd. Deretter vil tidligere forskning på barn, lavinntekt og mobbing bli presentert.

Deretter, i oppgavens kapittel 3, presenteres metode. Det vil presenteres noe generelt og teoretisk rundt benyttet metodikk, i tillegg vil aktuell metode for dette prosjektet belyses og presenteres.

I kapittel 4 presenteres utførte analyser samt funn fra disse testene. Funnene drøftes så i drøftingskapittelet – kapittel 5. Deretter avsluttes oppgaven med en oppsummerende avslutning. Her vil det også fremkomme implikasjoner for eventuell videre forskning.

2.0 TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING

2.1 FATTIGDOM

Det finnes ulike teoretiske perspektiver på fattigdom. Hva fattigdom er, er et omdiskutert tema. Det er ikke ubetydelig hvordan fattigdom defineres og måles, da det er med på å bestemme hvilke tall på fattige en kommer frem til, og hvilke gruppe mennesker som kan sies å være utsatt for fattigdom (Halvorsen, 2002).

Harsløf & Seim (2008) påpeker at i et verdenssamfunn hvor vi stadig presenteres for kriser som er eller blir tilknyttet fattigdom, så blir den tryggheten det norske velferdssamfunnet representerer, ekstra tydelig. I en internasjonal sammenheng, har norske fattigdomsproblemer marginal karakter, i følge dem. Uavhengig av hvordan det måles, så har Norge kun et lite antall fattige, sammenlignet med resten av verdensbefolkningen (Harsløf & Seim, 2008). I takt med en økende velstand i vesten, har en derfor også konkludert med at det ikke er

relevant å forbinde fattigdom kun med ressurser til å opprettholde et eksistensminimum, som i ikke-vestlige land. En slik fattigdom kalles absolutt fattigdom, og henspeiler til at en ikke har det som behøves for å overleve (Frønes og Strømme, 2010, Fløtten, 2009). Definisjonen av fattigdom i Norge blir i motsetning til dette dreid mot hvilke ressurser som er nødvendig for at individet også skal kunne fungere sosialt (Towsend, 1979 ref. i Fløtten, 2009). En er ut i fra denne definisjonen, fattig dersom en har en levestandard som er vesentlig dårligere enn det samfunnsnormen tilsier at en skal ha. Konteksten mennesket lever i, spiller derfor en rolle i en slik relativ fattigdomsforståelse, og denne forståelsen får også et dynamisk perspektiv. Ens egen relative fattigdom påvirkes av andres levekårsutvikling (Harsløf & Seim, 2008). Med dette menes altså at dersom samfunnet utvikler seg i en retning av at det er normalt med en høy levestandard med luksusartikler, reiser og et høyt og dyrt forbruk, så anses en som fattig – relativt sett – dersom en ikke kan ha en slik levestandard. I dette ligger det også en forventning om at vi sammenligner oss med andre, og at det foreligger en viss samfunnsmessig norm for hva som er akseptabel levestandard og hva som ikke er det (Scruggs & Allan, 2006 ref. i Harsløf & Seim, 2008).

Samtidig er det blitt definert konkrete grenser for økonomisk fattigdom, f.eks. 50 eller 60% av landets medianinntekt. Det er blitt diskutert hvorvidt dette er noe tilfeldig valgte prosentandeler, eller om dette virkelig belyser en faktisk fattigdom i det norske samfunnet. Uavhengig av denne diskusjonen, opplyses det her om at NOVA i prosjektet ”Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier” benytter 60 % av medianinntekten som fattigdomsgrense. Dette fattigdomsmålet påvirkes dermed av andre nordmenns levekårsutvikling, slik Harsløf og Seim (2008) poengterer, og er derfor også en relativ definisjon av fattigdomsbegrepet.

På tross av at fattigdom i Norge kan anses å være et svært lite problem sett i sammenheng med resten av verdens problematikk, kan det samtidig anses å være et seriøst problem for de som rammes av det. Det har vist seg at befolkning i velstående land ofte opplever lav sosial integrasjon dersom de har så dårlig råd at de regnes som fattige (Harsløf & Seim, 2008). I et overskuddssamfunn som Norge har i dag, kan det derfor påstås at det er vanskeligere å være fattig enn det var i Norge for eksempelvis 100 år siden, grunnet at det er færre som er fattige i dag, og at det tilsynelatende ikke finnes noen unnskyldninger for det, i et velferdssamfunn som vårt (Glaser & Bølstad, 2008). Tap av verdighet ses derfor på som en av de verste konsekvensene av fattigdom i rike velferdssamfunn som det norske (Halvorsen, 2002).

2.1.1 Barn i lavinntektsfamilier

Dersom en tar utgangspunkt i en definisjon av fattigdom som 60% av befolkningens medianinntekt, var 5,9% av norske barn mellom 0 og 17 år inntektsfattige i 2004. Dette tilsvarer nesten 60.000 barn og unge (Backe-Hansen, 2004 a). I følge Backe-Hansen (2004 a) har barnefattigdom i de nordiske landene sunket jevnt fra 70-tallet og til 2000-tallet, mye grunnet at begge foreldrene er i arbeid. Likevel er det ikke et ubetydelig antall barn som rammes av dette problemet. I følge Fløtten har antallet barn i fattige familier *økt* de siste 10 årene, og viser til at SSB slår fast at det i dag er snakk om 74 000 barn i inntektsfattige familier i Norge (Statistisk sentralbyrå, 2011, Aftenposten, ref. i VG, 30.08.11).

Barnefattigdom i Norge innebærer vanligvis at barn som bor i familier med lav inntekt gjerne mangler det "vanlige" barn har; eksempelvis grunnet at det i det norske samfunnet i økende grad koster penger å delta i kultur- og fritidsaktiviteter (Backe-Hansen, 2004 a). I mange tilfeller kan det handle om at barna ikke har råd til å være med på kino eller organiserte aktiviteter som koster penger, de reiser eksempelvis ikke på ferie med familien, de spiser ikke varm middag hver dag, eller de kan ikke feire bursdagen sin på den måten de ønsker (Harsløf & Seim, 2008).

I følge Fløtten (2009), er bekymringen rundt den norske barnefattigdommen hvilke konsekvenser det får å vokse opp med trange økonomiske kår, samt hvilke konsekvenser det får for barnet på sikt. Også Frønes og Strømme (2010) poengterer at det langsiktige perspektivet er en utfordring ved det å vokse opp i familier med svak økonomi. De påpeker at helt grunnleggende i en politikk for barn, er det å muliggjøre barnets sjanser til å realisere sine potensialer – i tråd med FNs konvensjon for barns rettigheter. Barn er under utvikling, skriver Frønes og Strømme (2010), og det er viktig at de sikres muligheter for å utvikle seg. Dette er av betydning, ikke bare for barnets situasjon her og nå, men for dets fremtidige livsløp, mener de. Levekår henspiller således på om ressursene du har kan realiseres, og nyttiggjøres for å dekke dine behov, ikke kun på ressursene du besitter i seg selv. Det handler om barnets rettigheter som barn, og hvordan vilkårene påvirker barnets muligheter for utvikling gjennom eksempelvis fritiden sin. Dette påvirker igjen deres fremtidige liv, skriver de videre. Dette blant annet gjennom at dårlige levekår øker risikoen for sosial eksklusjon, også i fremtiden for barnet (Frønes & Strømme, 2010). Backe-Hansen (2004 b) påpeker at fattigdom er en risikofaktor for problemutvikling og for en oppvekst preget av større utfordringer enn mange andre barn opplever. Hun påpeker likevel videre at dette ikke er den eneste risikofaktoren, og

at barns familiesituasjon, sosiale nettverk og skolegang også har stor betydning for deres utvikling. Foreldrenes måte å håndtere sine problemer på i hverdagen, vil også bidra til å skjerme eller forsterke barns risiko ytterligere (Backe-Hansen, 2004 b).

2.1.2 Kortvarig og langvarig fattigdom

Det er heldigvis forholdsvis lite kronisk fattigdom i Norge, og det er derfor også forholdsvis få barn som lever under forhold preget av stabil fattigdom (Backe-Hansen, 2004 b). Enkelte befolkningsgrupper er dog i større risiko enn andre for at barna deres vil vokse opp med vedvarende lav inntekt. Dette gjelder særlig familier med en enslig forsørger, familier med svak eller ikke-eksisterende tilknytning til arbeidsmarkedet, samt familier med innvandrerbakgrunn, da særlig fra ikke-vestlige innvandringsgrupper (Sandbæk & Pedersen, 2010, Backe-Hansen, 2004 b).

Mange kan i perioder oppleve å ha svekket økonomi, og sågar kanskje befinne seg under fattigdomsgrensen. I årene mellom 2004 og 2007, så opplevde hele 16,5% av alle norske barn under 18 år, å høre til en husholdning som hadde en inntekt under 60% av medianinntekten minst én gang. Kun 2,6% av disse barna befant seg under denne grensen i alle de fire årene (Fløtten, 2009). Overganger mellom studenttilværelse og yrkesliv, en periode med arbeidsledighet, samlivsbrudd eller lignende, kan medføre en svekket økonomi en periode. Det anses likevel som stor forskjell på det å ha lav inntekt en periode, og det å ha lav inntekt over tid – særlig for barn. Små barn er helt avhengige av å bli forsørget av sine foresatte; de har ikke selv noen mulighet til å påvirke sin egen levekårssituasjon. For ungdom kan situasjonen være noe annerledes, da de har større mulighet for egen inntjening osv. Barn som lever under forhold preget av langvarig lavinntekt, anses derfor for å være i større risiko, enn barn som midlertidig har slike forhold i sin familie (Fløtten, 2009, Duncan, Brooks-Gunn & Klebanov, 1994). Som tidligere nevnt, er noe av det som anses som den største negative konsekvensen av lavinntekt, at en står i fare for å bli sosialt utestengt. Barn som lever i familier med langvarig og stabil lav inntekt, står i fare for å ikke kunne delta i fritidsaktiviteter på lik linje med andre barn, de står i fare for å ikke kunne dra i bursdager med gaver, eller feire bursdagen sin på den måten de ønsker. De står også i fare for å ikke kunne ha det samme nivået på forbruksvarer som sine venner. I verste fall kan slike forhold føre til at de får problemer i sin sosiale kontekst; at de blir utestengt (Fløtten, 2009). Enkelte studier har også vist at lavinntekt har negative konsekvenser for barns utvikling på en rekke

områder, inkludert språk, skoleprestasjoner og kognisjon. Det har også vist seg å ha betydning for utvikling av adferdsvansker og for deres sosioemosjonelle utvikling (Dearing, Zachrisson & Mykletun, 2011).

Videre har det forekommet funn i forhold til IQ og adferdsproblematikk som tilsier at det å vokse opp med lav inntekt, kan påvirke barns utvikling negativt (Duncan, et.al., 1994). Duncan, et.al. (1994) fant i en undersøkelse av familier med lav inntekt, en sammenheng mellom fattigdom og barns IQ ved 5 års-alder. Dersom fattigdommen var vedvarende, så hadde dette dobbelt så stor effekt på barnets IQ som en midlertidig fattigdomssituasjon hadde. De fant videre en sammenheng mellom inntekt og adferdsproblemer ved 5 års-alder. Her hadde vedvarende fattigdom 60% til 80% større effekt på problemene, enn det midlertidig fattigdom hadde. De påpeker derfor at inntekt og fattigdom er viktige medbestemmende faktorer for barnets kognitive utvikling og for dets adferd. Dette, påpeker de, selv om en tar hensyn til andre faktorer som familiestruktur og mødrenes utdanningsnivå (Duncan, et.al., 1994).

2.2 UNGDOMSTIDEN – DE VIKTIGE TENÅRENE

Ungdomsalderen er preget av å være en overgangsfase i et barns liv. Ungdomsårene er en fase av et barns liv hvor det i større grad enn tidligere barndomsår evner å planlegge, strukturere og å ta hensyn til andres perspektiver. Barndommens roller og virksomheter endrer seg og noen avvikles fullstendig. Barnet går mot å bli et selvstendig individ og nærmer seg voksentilværelsen (von Tetzchner, 2001). En av de større endringene i et barns liv er å bevege seg ut av familien. Tidspunktet barnet løsriver seg fra familien og i økende grad trer ut i samfunnet, og måten det skjer på, varierer fra kultur til kultur og det har også variert fra generasjon til generasjon (Corsaro, 2002).

Ungdommer tar valg som kan komme til å prege hele deres voksenliv, for eksempel ved valg av utdanning (von Tetzchner, 2001). Relasjonene til familien er fremdeles viktige, og familien vil nok i mange tilfeller også påvirke ungdommenes valg. Samtidig skaper ungdommene seg nye relasjoner utenfor familien, og deltar i nye hendelser i sine sosiale kontekster. I følge Bø (2000) har mennesket et medfødt behov for å være sosial. Mangel på slik kontakt kan, i følge ham, gi svært negative utslag på utviklingen av personlighet. Sviktende sosialt nettverk ses også på som en risikofaktor for en persons helse (Fyrand,

1993). Det sosiale aspektet er viktig for at vi skal kunne realisere våre iboende ressurser og muligheter (Bø, 2000). Sammen med andre forener vi oss psykologisk, kulturelt og sosialt i et gjensidig samspill. Vi mener, snakker og forventer gjennom samspill med andre. Sammen med andre realiserer vi våre iboende muligheter, og vi utvikler vår kompetanse, vår kunnskap og vår kultur (Bø & Schiefloe, 2007). Å ha venner betyr således også tilhørighet og felleskap – det betyr at vi er godtatt (Bø & Schiefloe, 2007, Sletten, Fløtten & Bakken, 2004). Ungdommer samler seg med gjerne med jevnaldrende i ulike grupperinger – kameratkulturer, i ungdomstidens ulike prosesser. Slike kameratkulturer er ofte preget av at ungdommene prøver å forstå, men også i noen grad motsette seg, den voksne verdenen (Corsaro, 2002). I ungdomsårene skjer denne utforskningen av voksenverdenen ofte i samhandling med kamerater. Kameratene kan ikke erstattes av voksne, samme hvor snille de er, i følge Frønes (1998). Å ha venner betyr at man er akseptert, og vennene hjelper ungdommene til å identifisere seg selv (Bø & Schiefloe, 2007). Behovet for bekreftelse fra andre kan dermed bli stort i ungdomstiden (Sletten, et.al., 2004). Ungdommene ønsker ikke å skille seg ut, og mye av dette presset handler om forbruk. Det gjelder ofte å ha de riktige tingene for å være ”in”. Målet er å skaffe seg goder i samme tempo som de jevnaldrene, eller aller helst litt før (Sletten et.al., 2004).

Ungdomstiden ses også ofte på som en risikotid, hvor det i mange tilfeller er slik at de som har problemer som ungdommer, også har problemer senere i livet (Frønes, 2007). Samtidig har altså ungdommene stor nytte av å være sammen med jevnaldrende. Sammen med venner lærer ungdommene en del om hvordan de skal oppføre seg i sosiale situasjoner, ved å se på deres reaksjoner på egen adferd. Forholdene mellom venner er ikke så stabile som i en familie, og nye personer kommer til og faller fra. Dette utsetter ungdommene for stadig nye situasjoner. Da utvikles dermed også denne evnen til å forstå og samhandle med andre, og å forstå at andre tenker og føler annerledes enn en selv, noe som er med på å danne ungdommenes identitet (Frønes, 1998, von Tetzchner, 2001).

Ungdomsårene er derfor i stor grad preget av det som er grunntematikken i all oppvekst; sosialisering og individualisering. I oppveksten, og særlig i tenårene, må vi lære oss å tilpasse oss samfunnets regler, samtidig som vi skal ha frihet til å lære hvem vi er. Begge deler er like sentralt, og avhengige av hverandre (Glaser & Bølstad, 2008).

2.3 MOBBING

Mobbing er, i følge Olweus (1992),

”En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer. (...) Det er en negativ handling når noen med hensikt påfører, eller prøver å påføre, en annen person skade eller ubehag (...). Man kan utføre slike handlinger med ord (verbalt) som når man truer, håner eller sier stygge og ubehagelige ting som den andre ikke liker å høre. Når en person slår, skubber, sparker, kniper eller holder noen fast mot hans/hennes vilje, er det også negative handlinger – gjennom fysisk kontakt. Men man kan utføre negative handlinger uten ord eller fysisk kontakt, for eksempel ved å lage grimaser og stygge gester, ved å vende ryggen til eller vegre seg mot å etterkomme en annen persons ønsker, når dette skjer for å irritere eller såre den andre. (...) For å kunne snakke om mobbing skal det også være en viss ubalanse i styrkeforholdet: den som blir utsatt for de negative handlingene, har vanligvis ikke så lett for å forsvare seg og er ofte litt hjelpeløs overfor den eller de som plager ham eller henne.”

Olweus, 1992;18

En litt annen og snevrere vinkling har pedagogen Anatol Pikas:

”Med mobning mener jeg bevisste, ikke-legitime fysiske eller psykiske angreb og/eller udelukkelse af fellesskabet, der rettes mod et enkelt individ, som gøres underlegen af en gruppe, hvis medlemmer forstærker hinandens opførsel i interaktion.”

(Pikas, 1987 ref. i Persson, 2003;138)

De to definisjonene er ulike i form av at Pikas fokuserer på mobbing som noe som utføres av en gruppe, mens Olweus definerer mobbing også på et individualistisk plan (Persson, 2003).

I følge Due et.al (2008) er mobbing gjentatte eller langvarige negative handlinger som en person eller en gruppe gjør mot et individ. Mobberne vurderes også å ha en høyere sosial status enn mobbeofferet - altså tilsvarende Olweus' definisjon (Due et.al, 2008). Det kalles derfor ikke mobbing når to relativt likeverdige parter har en konflikt eller krangel, det må være en viss ubalanse i maktforholdet. Mobbingen kan bestå i ord, som ved truing, håning, eller ved å snakke nedsettende, stygge eller ubehagelige ting som den som mobbes ikke liker å høre. Mobbing kan videre være fysiske handlinger; som slag, spark, dytting, klyping eller

fastholding mot noens vilje. Det kan videre være fysiske handlinger uten at personene har kontakt; som grimaser, eller lignende. Videre kan det være utestegning eller isolering (Olweus, 1992). Ignorering, baksnakking og det å spre falske rykter som påvirker offerets relasjoner til andre, regnes også som mobbing (Vatn, Bjertness & Lien, 2007). De siste årene har også digital mobbing utviklet seg, i takt med digitaliseringen av samfunnet. Digital mobbing er mobbing som skjer via sms, e-post, blogger, nettsamfunn og andre digitale virkemidler. Digital mobbing skiller seg fra andre former for mobbing ved at den i mye større grad er, eller i alle fall kan være, anonym. Det er også en form for mobbing som forfølger barnet i større grad enn annen mobbing; barnet mobbes ikke bare i skolegården, men også hjemme på sitt eget rom, i sin egen stue. Skadevirkningene blir derfor også minst like store som ved andre former for mobbing. Det at den er anonym, gjør den også vanskelig å avdekke. Prosjektet EU Kids Online har blant annet undersøkt den digitale mobbingens utbredelse. Norge ligger her på en femteplass (Kunnskapsdepartementet, 2010). 33 europeiske land deltok i dette prosjektet (The London School of Economics and Political Science, 2011). Digital mobbing kan derfor sies å være en forholdsvis utbredt form for mobbing i Norge – i alle fall sett i sammenheng med resten av Europa.

Digital mobbing er ikke blitt målt spesifikt i NOVAs levekårsundersøkelse for barn i lavinntektsfamilier. Samtidig er det ikke utenkelig at ungdommene har hatt digital mobbing i tankene når de har fått det generelle spørsmålet ”har du blitt mobbet/plaget av andre det siste skoleåret?” eller ”har du mobbet/plaget andre det siste skoleåret?”. Særlig er dette en mulighet ved den siste datainnsamlingen, da digital mobbing har vært en økende mobbeporm de siste årene. Det bør likevel understrekes at dette ikke er blitt målt spesifikt i undersøkelsen.

2.3.1 Omfanget av mobbing i Norge

I følge Regjeringen (2011 a) rapporteres det i Elevundersøkelsen at mobbetallene i Norge er stabile. Olweus viser til en undersøkelse fra 1983, hvor 15% av det totale antallet elever i den norske grunnskolen var innblandet i mobbing ’av og til’ eller oftere (Olweus, 1992).

I følge Vatn, Bjertness & Lien (2007) er i dag omkring 10% av norske ungdommer utsatt for mobbing jevnlig. I følge Regjeringen (2010) så svarer 5,2 % av barn og unge i Elevundersøkelsen at de mobbes en gang i uken eller oftere.

Den norske regjeringen har på bakgrunn av disse tallene fokusert på at innsatsen mot mobbing

både lokalt og nasjonalt, skal trappes opp. Målet er, i følge Regjeringen (2011 a, Regjeringen, 2011 b) at alle barn og unge, skal ha et godt og inkluderende miljø for oppvekst og læring, hvor det er nulltoleranse for mobbing. Regjeringen har derfor, sammen med sentrale parter som skolenes landsforbund, foreldreutvalget for grunnopplæringen, foreldreutvalget for barnehager og utdanningsforbundet, for å nevne noen, forpliktet seg til å arbeide aktivt mot mobbing. Eksempler på konkrete tiltak som har vært gjennomført i arbeidet mot mobbing er særlig Olweus' antimobbeprogram, også kalt Olweus-programmet, som har vært gjennomført ved mange norske skoler. Også Steg for Steg-programmet som fokuserer på å redusere antisosial adferd gjennom å utvikle elevenes sosiale kompetanse, har vært benyttet ved flere skoler (Utdanningsdirektoratet & Sosial- og helsedirektoratet, 2006).

2.3.2 Kjennetegn hos mobber og mobbeoffer

Mobberen er i følge Olweus (1992) gjerne aggressiv, både mot kamerater og voksne; både foreldre, lærere og andre. De er ofte mer positivt innstilt til vold enn det som er gjennomsnittelig. Ofte er de impulsive, og har et behov for dominans. De har sjelden noe sterk medfølelse for de som mobbes. I motsetning til mobbeofrene, så har mobberen et positivt selvbilde, og vurderer seg selv positivt. De er også – i motsetning til mobbeofrene – fysisk sterke, i alle fall sterkere enn sine ofre, og gjerne også sterkere enn sine kamerater. Dette gjelder i all hovedsak guttene som mobber (Olweus, 1992). Det foreligger en oppfatning om at mobberen skjuler en indre usikkerhet eller engstelse. I følge Olweus (1992) er det ikke grunnlag for denne antagelsen. Hans undersøkelser viser derimot at mobberen kjennetegnes av nærmest unormalt lavt angstnivå, eller så er de omtrent så engstelige og usikre som gjennomsnittet er (Olweus, 1992).

Olweus har fått kritikk for denne karakteristikken av mobberne. Persson (2003) kaller det demonisering, og henviser til psykologen Bodil Wennberg, som påpeker at vi alle har aspekter av godt og ondt i oss, og at mobbing ikke er så enkelt som 'noe som onde mennesker gjør mot de gode'. Hun fremholder at vi alle har frustrasjoner i oss, og at de kan vokse uten at vi forstår fullt ut hva de rommer. Det kan bli vanskelig å ordlegge hvordan vi har det, og dette kaoset av udefinerte følelser, frykt, kompleks, vår manglende evne til å uttrykke oss, samt mangel på empati, kan medføre en dårlig håndtering av en situasjon. Dette handler således om en mangel på sosial kompetanse. Hun poengterer videre at dersom vi føler oss elsket, trygge

og kompetente, så har vi lettere for å behandle medmenneskene våre på en god måte (Persson, 2003).

I følge Olweus (1992), viser forskning et relativt entydig bilde av mobbeofferet. Dette gjelder begge kjønn, selv om forskning på mobbing blant jenter er mindre utbredt enn forskning på mobbing blant gutter. I følge Olweus (1992) blir gutter mest utsatt for direkte mobbing, men jenter blir utsatt for det han kaller indirekte mobbing – isolering og utestenging. Typisk for mobbeofferet er at det er litt over gjennomsnittelig engstelige og usikre, og de er ofte forsikte, stille og følsomme som typer. Gutter som mobbes er ofte også fysisk svakere enn andre på sin alder. De gråter eller trekker seg gjerne tilbake ved angrep fra andre. De har gjerne lav selvfølelse, og opplever seg selv som mislykkede, dumme og mindre attraktive enn andre. De har en negativ oppfatning av sin egen person og situasjon. Veldig ofte er de også ensomme, og de har nesten ingen venner. De har derimot ikke en aggressiv eller provoserende fremtoning, og en kan derfor ikke forklare mobbing ved at de selv provoserer frem dette (Olweus, 1992).

Mobbeofre er i flere studier funnet å være mindre, yngre og svakere enn sine mobbere og jevnaldrende (Hazler et.al., 1997, Olweus, 1997 ref. i Carrera, De Palma & Lameiras, 2011). Videre kan det å bruke klær som bryter med det som anses som vanlig, øke sjansen for å bli et mobbeoffer (Ma, 2001, ref. i Carrera, et.al., 2011). Det å ha lærevansker eller et handicap, kan også forsterke sjansen for å bli mobbet (Estell, et.al., 2009, Smith & Ananiadou, 2003, ref. i Carrera, et.al., 2011). Det samme kan det å være overvektig eller bli vurdert som fysisk uattraktiv gjøre (Craig, et.al., 2010, Ma, 2001, Smith, 2004, ref. i Carrera, et.al., 2011). Videre er det i enkelte studier funnet at det å tilhøre en etnisk minoritet eller en gruppe med sosiale ulemper, øker sjansen for å bli et offer for mobbing (Scherr & Larson, 2010, Troyna & Hatcher, 1992, ref. i Carrera, 2011). Enkelte studier viser videre at seksuelle minoriteter som homofile, bifile eller transkjønnete, også har økt sjanse for å bli mobbet (Espelage, et.al., 2008, Rivers & Cowie, 2006, ref. i Carrera, 2011). Problemer med konfliktløsning, lav selvfølelse, samt destruktiv adferd er også blitt sett i sammenheng med mobbeofre i enkelte studier (Sullivan, et.al, 2005, Hazler, et.al., 1997, ref. i Carrera, 2011).

Det er også flere studier som tyder på at det å ha kontakt med barnevernet øker risikoen for å bli mobbet. Backe-Hansen, Egelund & Havik (2010) oppsummerer i sin rapport *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*, at plasserte barn har markant flere vanskeligheter enn

andre jevnaldrende med mestring av skolesituasjonen, og sosiale forhold. De har oftere konflikter med både kamerater og lærere, og blir oftere utsatt for mobbing. Sosioøkonomiske forhold kan vise seg å ha påvirkning på dette. Ved å kontrollere for sosioøkonomiske forhold hos de unge utjevnes problemene noe, men ikke helt, skriver Backe-Hansen, et.al. (2010). Dette tyder altså på at sosioøkonomiske forhold øker risikoen for ungdommen, og at kontakt med barnevernet (her har kontakten medført plassering) forsterker den risikoen ytterligere. Også barn som har tiltak i hjemmet er blitt undersøkt, eksempelvis i Barn i Bergen-undersøkelsen i 2006. Her ble det funnet at også barn som har tiltak i hjemmet rapporterer mobbing i større grad enn det jevnaldrende uten slik kontakt gjør (Iversen, Havik, Jakobsen, Stormark, 2008).

2.3.3 Betydningen av oppvekstforhold og barnets relasjoner til sine nære omsorgspersoner

I følge Olweus (1992) betyr oppvekstforholdene til barnet noe for om det begynner å mobbe andre etter hvert som det vokser til. Han peker på at foreldrenes og særlig morens, emosjonelle grunninnstilling til barnet i barnets tidlige år, har en innvirkning. En negativ grunninnstilling med lite varme og engasjement, øker klart risikoen for at barnet skal bli aggressivt og fiendtlig innstilt til andre. Olweus får støtte i dette fra von Tetzchner (2001), som trekker frem en studie gjort av Eisenberg og Fabes (1994), hvor det ble funnet positive korrelasjoner mellom mødrenes straffereaksjoner og barna deres' oppmerksomhetsregulering og negative emosjoner. Videre peker von Tetzchner (2001) på at barn med foreldre som er kalde, avvisende og straffeorienterte, har en tendens til å vise mye aggresjon (Durkin, 1995, ref. i von Tetzchner, 2001). Han påpeker likevel at disse resultatene ikke sier noe sikkert om årsakssammenhengen. Det kan være foreldrenes oppdragsstil som har ført til barnas aggresjon, eller det kan være barnas aggressive tendenser som har påvirket foreldrene. Foreldre og barn *kan* ha påvirket hverandre, påpeker han (von Tetzchner, 2001).

Videre er det, i følge Olweus (1992), av betydning om foreldrene har vært ettergivende og akseptert voldelig adferd fra barnet uten å sette klare grenser for det. Samtidig er det klart negativt for barnet dersom foreldrene har en voldelig oppdragsstrategi. Vold avler faktisk vold, mener Olweus (1992). Å få for lite omsorg og kjærlighet, mangle klare grenser, eller få for mye "frihet", har derfor klare negative konsekvenser for barnets utvikling som mobber. Barnets temperament spiller også en rolle i dette. Et barn med et hissig lynne utvikler seg

oftere enn andre til en aggressiv tenåring, mener Olweus (1992). Samtidig påpeker Olweus (1992) at det er interessant å se hva som *ikke* er av betydning for om barnet blir en mobber, eller om det blir et mobbeoffer. Olweus (1992) peker på at dette gjelder familiens sosioøkonomiske forhold, som familiens inntektsnivå, utdanning og bostandard. I følge Olweus (1992) kan man *ikke* forklare mobbing, verken at et barn mobber, eller blir mobbet, med dårlige sosiale eller økonomiske forhold i familien (Olweus, 1992). Dette forklarer Olweus med at han ikke har funnet noen korrelasjon mellom foreldrenes sosioøkonomiske forhold og gutters aggresjonsnivå, som han mener har betydning for om de blir mobbere. Sosioøkonomiske forhold ble her målt ved foreldrenes inntekt, utdanning, boforhold og sosial klasse (Olweus, 1980). Olweus forsøkte også i et av sine forsøk å dele inn i sosiale grupper ut i fra fedrenes arbeid, eller mødrenes dersom fedrene var fraværende, men han fant ingen signifikante forskjeller i forhold til barnas involvering i mobbing mellom disse gruppene. Han fant ei heller noen signifikante forskjeller mellom gruppene dersom han delte inn i fedrenes og mødrenes utdanningsnivå (Olweus, 1978). Dermed mener han at det ikke er noen sammenheng mellom sosioøkonomiske forhold og involvering av mobbing – en kan verken forklare at barn involveres i mobbing som mobbere eller mobbeofre, på bakgrunn av deres sosioøkonomiske forhold.

På den annen side, så viser enkelte undersøkelser at sosioøkonomiske forhold påvirker barn og unge negativt, og at forhold som foreldrenes utdanningsnivå og familiens økonomi har betydning for ulike deler av barns liv (von Rueden, Gosch, Rajmil, Bisegger, Ravens-Sieberer, 2006, Backe-Hansen, et.al., 2010). Kari Stefansen fant i sin analyse av NOVAs levekårsmateriale i 2006 at andelen barn som hadde fått spesialundervisning, var høyere i familier som hadde dårlig råd enn i sammenlignende familier uten dårlig råd. Hun fant videre at de som hadde mottatt spesialundervisning i større grad enn andre ble utsatt for erting og mobbing (Stefansen, 2004). Samtidig mener altså Olweus at sosioøkonomiske forhold ikke kan forklare mobbing (Olweus, ref. i Klepp & Aarø (red.), 2004, Olweus, 1992, Olweus, 1980, Olweus, 1978). I følge Frønes og Strømme (2010) viser analyser at en del av de faktorene som er beskrevet som risikofaktorer knyttet til barnefattigdom; som ikke-yrkesaktive foreldre, ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og enslige foreldre, påvirker sannsynligheten for fremtidig marginalisering. De påpeker samtidig at det tilsynelatende er en sammenheng mellom flere av disse faktorene, og at de ofte er knyttet til hverandre (Frønes & Strømme, 2010).

2.3.4 Mobbingens konsekvenser

Mobbing har vist seg at å ha mange negative konsekvenser. Flere studier har blant annet funnet en sammenheng mellom mobbing og helse. Eksempelvis er det funnet sammenhenger mellom mobbing og angstdiagnoser senere i livet (Sourander, Jensen, Rønning, et al., 2007 ref. i Due, et.al., 2008). Også Vatn et.al. (2007) peker på at det er vist sammenheng mellom mobbing og fysiske og psykiske helseplager. Blant annet pekes det på at det er funnet sammenheng mellom det å være involvert i mobbing, og plager som angst, depresjon, ensomhet, negativ selvoppfatning, sosial desintegrasjon, adferdsvansker, frykt for å bli evaluert negativt, psykotiske opplevelser, selvmordstanker og selvmordsforsøk. I tillegg er det funnet at psykiatriske pasienter i relativt stor grad melder om at de har vært mobbet (Vatn, et.al., 2007). Sammenhengen mellom mobbing og psykiske vansker vises både ved direkte og indirekte mobbing, men det kan se ut som de mentale helseplager er sterkest knyttet til det som regnes som indirekte mobbing. Med andre ord er sosial eksklusjon som utestegning/isolering, ignorering, baksnakking og ryktespredning de formene for mobbing som i størst grad påvirker offerets mentale helse negativt. Studier har også vist at det er sammenheng mellom mobbing og senere mentale helseplager; at plagene vedvarer over tid etter at mobbingen har opphørt (Vatn, et.al., 2007). For et barn som har vært utsatt for mobbing over tid, kan utsiktene altså være ganske dystre i forhold til å utvikle problemer som angst, depresjon, ensomhet og rastløshet (Kunnskapsdepartementet, 2010).

Mobbing medfører ofte negative konsekvenser også for den som mobber. Å mobbe en annen er en form for antisosial adferd som faller innunder betegnelsen fiendtlig aggresjon; altså aggresjon som har til hensikt å skade en annen, enten på et fysisk eller relasjonelt nivå. Barn og unge som ofte velger aggressive løsningsstrategier, og således utviser mye antisosial adferd, har oftere dårligere sosiale ferdigheter enn andre barn, i følge von Tetzchner (2001). Dette gjelder både når de skal tolke sosiale situasjoner, og når de skal velge egnede handlingsstrategier (Dodge et.al., 1986, ref. i von Tetzchner, 2001). I følge von Tetzchner (2001) er antisosial adferd, særlig aggresjon, noe som har store individuelle forskjeller i barnealderen. I skolealderen derimot, stabiliseres disse forskjellene over tid. Aggressivitet blir dermed et kjennetegn ved enkelte, selv om det fremdeles er rom for endringer av handlingsstrategier for mange (von Tetzchner, 2001).

Mobberne har, som sine ofre, forholdsvis dystre utsikter på sikt – dog på en litt annen måte. Mange av dem som dømmes for kriminelle handlinger før de er blitt 25 år, har vært mobbere.

Mobberne er representert så mye som tre til fire ganger høyere enn det som er generelt for aldersgruppen, i denne statistikken. Mobberne er også overrepresentert blant personer som sliter med arbeidsledighet og rusproblematikk (Kunnskapsdepartement, 2010). Med andre ord kan dette støtte von Tetzchner (2001) i at antisosial adferd; da særskilt aggresjonsnivå, ser ut til å være relativt stabilt over tid.

2.4 SENTRALE TEORETISKE PERSPEKTIVER OG BEGREPER

2.4.1 Investeringsmodellen og familiestressmodellen

I følge Sletten (2011) er det særlig to hypoteser som har vært gjeldende innen substansielle forklaringer for å forklare sammenhengen mellom svak familieøkonomi og negative utfall hos barn. Dette er investerings- eller ressursmodellen, og familiestressmodellen.

Familieinvesteringsmodellen har sine røtter i de økonomiske prinsippene om investering (Conger & Donnellan, 2007). I et investeringsperspektiv, oppfattes familien som en økonomisk enhet, og denne enheten disponerer sine midler til det beste for familiens medlemmer. Modellen bygger på en tankegang om at familier med en høy sosioøkonomisk status, har en større tilgang på finansiell, sosial og menneskelig kapital enn familier med lav sosioøkonomisk status. Dette henviser til familiens inntekt, foreldrenes sivilstatus, og utdanningsnivå. Et mer utvidet ressursperspektiv inkluderer også genetikk, holdninger og verdier sammen med materielle goder når en ser på sammenhengen mellom foreldrenes ressurser og barnets suksess. Investering av disse ressursene, påvirker så utviklingen til familiens barn og ungdommer. Antagelsen er her at barn fra familier med svake økonomiske midler kommer dårligere ut i livet enn andre barn, fordi familiene deres ikke kan investere like mye i dem som mer bemidlede familier kan (Sletten, 2011, Conger & Donnellan, 2007). Familiene med en høyere inntekt, har en større mulighet til å investere økonomisk i barnas utvikling, enn det familier med en lavere sosioøkonomisk status har. Familiene med lav inntekt er i så måte i større grad nødt til å bruke sine ressurser på det mest nødvendige til familien (Becker & Thomes, 1986, Bradley & Corwyn, 2002, Corcoran & Adams, 1997, Duncan & Magnuson, 2003, Haveman & Wolfe, 1994, Linver, et.al., 2002, Mayer, 1997, ref. i Conger & Donnellan, 2007). Investeringsområdene inkluderer eksempelvis familiens bostandard, læringsstimulerende materiale i hjemmet, deltakelse i sosiale aktiviteter og valg av nærmiljø. En familie med en høy sosioøkonomisk status har eksempelvis i større grad mulighet til å bosette seg i lite belastende områder, og de har mulighet til at barna kan holde på med ulike positive sosiale aktiviteter. Slike investeringer øker så muligheten for at barnet

skal kunne ha en positiv utvikling; både sosialt og akademisk, i følge investeringsmodellen (Conger & Donnellan, 2007).

Familiestressmodellen argumenterer for at knapphet på økonomiske midler fører til et økt stress i familien. Dette stresset reduserer så foreldrenes muligheter til å gi barna den emosjonelle og sosiale støtten de trenger for å utvikle seg på best mulig måte. Stresset kan også medføre et økt konfliktnivå i hjemmet. Barna får derfor også problemer på andre områder enn det økonomiske, fordi foreldrene ikke mestrer å ivareta den støttende rollen de bør ha (Sletten, 2011, Backe-Hansen, 2004 b). Dette gjelder særlig dersom den lave inntekten er vedvarende og alvorlig (Dearing et. al., 2001, Duncan & Magnuson, 2003, Magnuson & Duncan, 2002, McLoyd, 1998 ref. i Conger & Donnellan, 2007). Familiestressmodellen anser økonomisk knapphet som a) en manglende mulighet til å imøtekomme materielle behov som adekvat mat og bekledning, b) en manglende mulighet til å betale regninger og til å få ”endene til å møtes”, samt c) å måtte kutte ned på nødvendige utgifter som medisinsk behandling. Dette medfører et type press som får psykologiske konsekvenser for den det gjelder (Conger & Conger, 2002, Conger & Elder, 1994, Conger et.al., 1992, 1993, 1994, 2002, ref. i Conger & Donnellan, 2007). Videre antas det, at når det økonomiske presset er stort, at foreldre får en forhøyet risiko for emosjonelt stress som depresjon, sinne, angst og lignende problematikk, samt for å utvikle antisosial adferd (Conger & Donnellan, 2007). Dette medfører da videre at de ikke evner å opprettholde en varme i sine forhold, og at de som foreldre, ikke klarer å la sine problemer holdes utenfor sin rolle som mor eller far. Det er derfor tenkelig, i følge familiestressmodellen, at de ikke lenger klarer å være omsorgsfulle og støttende for sine barn, men utvikler en mer inkonsekvent oppdragelsesstrategi, preget av harme og irritasjon. Dette påvirker følgelig barnas utvikling; kognitivt, sosialt og akademisk (Conger & Donnellan, 2007).

2.4.2 Sosial kompetanse

Sosial kompetanse kan defineres som evnen til å håndtere relasjoner mellom seg selv, andre og samfunnet som helhet (Persson, 2003). Sosial kompetanse består, i følge Ogden (2011) av personlige ferdigheter og forutsetninger for å lykkes sosialt. Det handler om å klare å integrere sine tanker, følelser og sine handlinger for å forstå og lykkes med sosiale oppgaver, og å få en positiv utvikling (Weissberg & Greenberg, 1998, ref. i Ogden, 2011). Sosial kompetanse kan således deles opp i ulike ferdighetsområder; som kommunikasjonsevner, å

mestre det å ta ansvar, å ha en bevissthet rundt hvem en selv er og hvem andre er, det å være pålitelig, ha evne til konfliktløsning, ha evne til samarbeid og samspill med andre, ha kjærlighet og omsorg for andre, og det å evne å strukturere seg (Richardson & Evans, 1997, ref. i Persson, 2003). Alle disse områdene er mulige å trene opp, og få opplæring i (Ogden, 2011, Persson, 2003). Barn og unge må altså mestre å regulere tankene sine, følelsene sine og handlingene sine når de skal analysere sosiale situasjoner, drive problemløsning, lage seg målsettinger og å kunne anslå målsettingens konsekvenser. De må også kunne regulere følelser som vil kunne forstyrre samhandlingen med den andre, eksempelvis sinnereaksjoner eller angstreaksjoner. Sosial kompetanse handler også om å ha ferdigheter som muliggjør det å opprette vennskap og være overbevisende i en samtale. Disse elementene er, i følge Ogden (2011), avgjørende for å nå sosiale mål som å få innpass i jevnaldningsgruppen. Sosial kompetanse blir således også sett på som en målestokk for barnets tilpasningsevne – både på gruppenivå og på individnivå (Persson, 2003). På individnivå handler sosial kompetanse om å ha innflytelse på eget liv og samtidig forholde seg til andre (Persson, 2003). Sosial kompetanse er dermed aktuelt innenfor arenaer som barn og unge beveger seg og samhandler. Snarere kan det kanskje sies at *mangelen* på sosial kompetanse aktualiseres innen barne- og ungdomssfæren. Mangel på sosial kompetanse fremstilles i mye av litteraturen om emnet – i følge Persson (2003), som en slags avvikende oppførsel, som lærere og andre med omsorg for barn har behov for å håndtere.

Ogden (2011) peker på at barn som henvises til ulike deler av hjelpeapparatet; som PP-tjenesten, barneverntjenesten og barne- og ungdomspsykiatrien, ofte fungerer dårligere sosialt enn sine jevnaldrende (Ogden, 1995, ref. i Ogden, 2011). Grunnene til dette kan i følge Ogden (2011) være at de ikke har lært hvordan de skal etablere relasjoner, eller at de har vansker med å praktisere de ferdighetene som relasjonene krever av dem. I Norge har dette resultert i at mange skoler har benyttet seg av programmet Steg for Steg, som skal lære elevene viktige elementer av sosial kompetanse. Barna lærer eksempelvis å gjenkjenne ulike problemsituasjoner, og å finne prososiale og adekvate løsningsstrategier på disse. Dette programmet har vist seg å ha effekt for barns utvikling av sosial kompetanse, det har sågar hatt en signifikant positiv effekt på barns utagerende adferd (Holsen, Smith & Frey, 2008).

Sosial kompetanse skal sørge for at individet takler det presset som en gruppe kan utsette det for – individet skal ved hjelp av sin sosiale kompetanse, fungere i gruppen (Persson, 2003). Sosial kompetanse kan således være en mulig måte å forstå mobbing på. Ulike fagpersoner

har eksempelvis tatt til orde for at voksne i større grad er nødt til å lære barn å mestre sin sosiale kompetanse for at vi skal forhindre asosial adferd som vold og kriminalitet (Persson, 2003).

2.5 TIDLIGERE FORSKNING

2.5.1 Forskning på barn og lavinntekt

Så langt har forskningen som har vært gjort på fattigdom i Norge i stor grad dreiet seg om tallfesting av antallet som lever med dårlig råd. Det har i liten grad vært fokusert på de sosiale problemene som kan oppstå rundt en slik problematikk – levekårene har ikke vært særlig forsket på (Fløtten, 1999, Epland, 2001 ref. i Sletten, et.al, 2004).

I følge Sandbæk (2004) viser de studiene som foreligger til nå at det ikke er noe entydig forhold mellom foreldrenes vanskelige økonomiske forhold og barnas opplevelse og vurdering av situasjonen. Samtidig viser det seg at barn som vokser opp i lavinntektsfamilier etter stor sannsynlighet vil ha en lavere materiell levestandard enn andre barn, og vil komme til å måtte avstå fra å delta i aktiviteter. Videre har det vist seg at barn i familier med dårlig råd er i stand til å reflektere rundt egen situasjon, og handle ut i fra den. Disse resultatene er derfor med å forsterke perspektiver som sier at barn er aktive aktører i eget liv, og derfor bør høres og få delta i spørsmål som gjelder dem (Sandbæk, 2004).

Mira Aa. Sletten har i sin doktorgradsavhandling ”Å ha, å delta, å være en del av gjengen” (2011) analysert sammenhengen mellom en svak økonomi og sosial isolasjon. Hun undersøkte hvorvidt ungdommer i familier med dårlig råd uteblir fra sosiale aktiviteter grunnet foreldrenes økonomi, samt hvorvidt ungdommene føler seg isolert grunnet familiens økonomiske situasjon. Hypotesen hennes var at disse ungdommene ble hyppigere mobbet og følte seg mer upopulære og ensomme enn andre ungdommer. Hun ønsket videre å se på ungdommenes eget forbruk, og hvordan det påvirket situasjonen deres (Sletten, 2011). Sletten benyttet i sitt doktorgradsprosjekt datamateriale fra Ung i Norge 2002, samt Ung i Oslo, 2006 og Ung i Norge longitudinell, hvor ungdommer har besvart ulike spørreskjema. Tre empiriske fattigdomsmål er benyttet for å måle grad av lavinntekt; deprivasjonsmål, subjektive mål, samt mottak av behovsprøvde stønader, som sosialhjelp. Hovedsakelig har Sletten benyttet seg av mål fra de to første kategoriene; deprivasjonsmål, samt subjektive mål. Deprivasjonsmål omhandler det å mangle noe grunnet dårlig økonomi; det være seg

materielle goder eller mulighet for deltakelse i aktiviteter. Subjektive mål er mål på hvordan de unge selv opplever sin situasjon med dårlig råd (Sletten, 2011). Sletten et.al. (2004) fant at hver tredje ungdom med svak familieøkonomi følte seg upopulær, at hver femte ble mobbet minst en gang i uka, en av seks manglet en bestevenn, og nesten like mange beskrev seg selv som ensomme ofte. Avhengig av hvilke indikatorer som legges til grunn, så har ungdom med svak familieøkonomi, i følge Sletten et.al. (2004) fra to til fem ganger så stor sannsynlighet til å vise tegn til sosial isolasjon. Sletten har ikke undersøkt hvorvidt ungdommer med lav inntekt i familien mobber andre mer enn det andre ungdommer gjør.

Grødem (2008) har, med bakgrunn i NOVAs datamateriale fra undersøkelsen ”Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier” undersøkt sammenhengen mellom familiens lavinntekt og barns deprivasjon. Hun har også sett på om det er en sammenheng mellom deprivasjon hos foreldre og barn. Hun fant en slik sammenheng; når foreldrene rapporterer deprivasjon, så gjør også barna det. Eksempelvis nevner hun at der foreldrene svarte at boligen var for liten, så var også sjansen stor for at barna ikke hadde sitt eget rom, og også at de sjeldnere enn andre barn hadde med seg venner hjem. Særlige risikofaktorer for at barn skal oppleve deprivasjon, skriver Grødem (2008), er å ha en ikke-vestlig-innvandrerbakgrunn, å ha mange søsken, og ha foreldre som står utenfor arbeidsmarkedet. Hun fant også at jo lavere inntekten til familien var, jo større risiko hadde barna for deprivasjon.

I prosjektet ’Ungdom – ”rik” og ”fattig”’ undersøkes det hva ungdommer selv tenker om verdier. Dette fordi forskerne ønsket en mer nyansert diskusjon rundt dette, og ikke bare se på fattigdomsbegrepet som økonomisk og inntektsbasert. De ønsket blant annet å få ungdommenes eget syn på det relative aspektet i fattigdomsdiskusjonen vi har i dag. Blant annet ble ungdommene spurt om hva de tenkte om fattigdom i Norge i dag. Det fremkommer her blant annet at ungdommene i undersøkelsen ikke tenker på fattigdom som noe som er vanlig i Norge, men at det er en del som har dårlig råd. Samtidig poengteres det at ungdommene svarer at en av de alvorligste byrdene en ungdom kan ha, er nettopp fattige foreldre, da dette begrenser friheten for hva de kan delta på. Mobbing er også blant forholdene ungdommene rapporterer at de frykter. Venner er for ungdommene noe av det viktigste i verden, og det oppgis indirekte at det strengt tatt er enda verre å være venneløs enn pengeløs. Uten venner er en ”fortapt” og en utsettes lettere for mobbing. Vennene er viktige for at ungdommene skal føle at noen er glad i dem, og setter pris på dem, hevder de selv (Marthinsen, Røe og Hovland, 2006). Dette sitatet er hentet fra sluttrapporten til prosjektet og

ble presentert av Edgar Marthinsen på et foredrag i Oslo i desember 2004. Dette er en ungdoms beskrivelse:

”Hvis man skal passe inn må man ha en del kule klær, ha litt humor, være med på det de andre er med på, si fornuftige ting og slike ting. Man passer ikke inn hvis man går med stygge og umoderne klær, aldri er med på noe som helst, har helt andre meninger enn de andre hele tiden ++ altså skiller seg ut negativt.

Fattigdom... det er også en byrde for noen. At husbestanden for eksempel ikke har nok penger til å kjøpe nye klær til barna sine er veldig trist, for det kan man bli mobbet for og dermed få en sørgelig oppvekst. Det er dumt at det er mange som er fattige, for det blir ganske stor forskjell på rike barn og fattige barn. De barna som er fattige tror jeg gjør mer plikter hjemme enn det ganske rike barn gjør.”

Marthinsen, et.al. (2006; 13 i vedlegg: Forskning – Bevisstjøring eller mytedannelse?)

I internasjonal sammenheng er det gjort flere studier med ulik vinkling når det gjelder barn og lavinntekt. Noen få blir trukket fram her. Disse er europeiske studier, noe som medfører at samfunnsforholdene ikke er totalt ulike fra de norske. Samtidig er forholdene forholdsvis ulike i Norge og i Storbritannia når det kommer til fattigdomsproblematikk – det er eksempelvis mange flere som lever med fattigdom i Storbritannia enn i Norge. Studiene som presenteres anses likevel som studier som kan tilføre noe til kunnskapen omkring hvordan forholdene er for barn som lever med lav familieøkonomi.

Backe-Hansen har foretatt en kunnskapsoppsummering av studier som er foretatt om barnefattigdom i boken ”Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår – Kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom” utgitt av NOVA i 2004. Hun nevner blant annet en undersøkelse utført av hollandske Van der Hoek (2002, ref. i Backe-Hansen, 2004 a). Undersøkelsen omhandlet barnefattigdom fra et barneperspektiv, med fokus på barnas personlige erfaringer og mestringsstrategier. Hun intervjuet 54 barn mellom 6 og 16 år, og deres foreldre. Familiene hadde ulik bakgrunn når det kom til etnisitet og om de bodde i en stor eller liten by, men de var alle kvalifiserte for sosialhjelp, og hadde økonomi på et minstenivå, eller nær dette. Hennes hovedproblemstillinger var knyttet til stress og mestring. Hun fant her tre hovedbelastninger tilknyttet det å vokse opp i en fattig familie; materiell deprivasjon, som det å mangle nødvendigheter som nye sko eller å ikke kunne ha moderne klær, å ikke kunne ha råd til en ny tv når den gamle sluttet å virke, eller det å ikke kunne ha

nye møbler, men måtte ha brukte. Sosial deprivasjon, som det å ikke ha samme tilgang til sosiale aktiviteter som andre, var videre en belastning, samt emosjonelt press, som fulgte med det at barna fikk innblikk i foreldrenes økonomiske bekymringer. Van der Hoek fant likevel at ikke alle barna ble like berørt av familiens fattigdom. Noen barn kunne få delta i sosiale aktiviteter, de dro på ferie, og virket relativt uberørte av sin økonomiske situasjon. Foreldrene hadde også et ulikt forhold til sin fattigdom. Noen klarte å skaffe seg litt ekstra inntekter, eller fikk litt økonomisk hjelp fra nettverket sitt, og noen var bare kreative og løsningsorienterte for å finne billige alternativer for barna. Foreldrenes mestringsstrategier påvirket derfor også barna (Backe-Hansen, 2004 a).

Van der Hoek (2002) fant videre at barna hadde flere mestringsstrategier; både aktive og passive. Blant annet kunne de oppgi at de sparte lommepenger eller pengegaver for å kunne kjøpe sine egne leker, eller de redefinerte familiens økonomiske situasjon på en mer positiv måte. Eksempler på dette er at de kunne oppgi at det er viktigere å ha et sted å bo og å kunne spise mat, enn å ha mange leker. De kunne også distansere seg fra fattigdommen, ved å la være å invitere venner med hjem, fordi de visste at de ikke kunne by vennene noe, eller skulke skolen for å unngå mobbing (Backe-Hansen, 2004 a).

Ridge (2002 ref. i Backe-Hansen, 2004 a) undersøkte også barnefattigdom fra et barneperspektiv, med fokus på sosial eksklusjon. Også hun intervjuet barn og unge og deres foreldre; 40 barn og unge mellom 10 og 17 år fra lavinntektsfamilier, og 17 foreldre. Barnas foreldre hadde mottatt sosialhjelp i mer enn seks måneder. Ridge fokuserte på barnas hverdagsliv og hverdagserfaringer – med særlig fokus på økonomiske og materielle ressurser, sosiale relasjoner og barnas hjemmemiljø, deres personlige liv og livet i familien. I forhold til sosiale relasjoner og sosial integrasjon, så fokuserte Ridge særlig på barnas muligheter til å passe inn blant jevnaldrende. Ridges informanter uttrykte at de var klar over at det å mangle venner utgjorde en sårbarhet og en risiko for dem. Enkelte hadde opplevd at venner beskyttet dem fra å bli mobbet, og også at vennene kunne hjelpe dem med konfliktløsning når de kom i konflikter med læreren. Det var også positivt at vennene førte til andre relasjoner; med vennenes familie. Det gjorde at ungdommene hadde et sted å dra til dersom hjemmesituasjonen ble for stressende. Likevel fant Ridge også at nesten halvparten av barna hun intervjuet ble mobbet. De hadde problemer med å skape og opprettholde vennskap. Respondentene oppgav totalt sett særlig tre områder hvor det å leve med dårlig råd hadde endret livene deres; forholdet til venner, muligheten til å delta i de samme sosiale aktivitetene

som sine jevnaldrende og venner, og frykten for å bli oppfattet som fattig og annerledes. Mange utviklet derfor strategier for å skjule sin grunn for at de ikke kunne delta i de aktivitetene de andre holdt på med – de latet som de ikke gadd, ikke hadde lyst eller var likegyldige (Backe-Hansen, 2004 a).

Backe-Hansen presenterer videre en undersøkelse fra 2003, gjort av Adelman, Middleton og Ashworth. Her ble det foretatt strukturerte intervjuer av i overkant 500 barn og unge. Denne studien tok for seg de aller fattigste; de konsentrerte seg om de som lever med alvorlig og vedvarende fattigdom. Grensen for alvorlig fattigdom er satt til 40% av medianinntekten. Forfatterne ønsket å se om noe skilte de aller fattigste ungdommene fra mindre fattige ungdommer, og ungdommer som aldri hadde opplevd fattigdom, når det gjaldt relasjoner til venner og familie, lommepenger og deltidsarbeid, skoleerfaringer og aspirasjoner for fremtidig arbeid samt emosjonelt velbefinnende. De fant at de fattigste ungdommene ikke hadde besøk av venner like ofte som andre. I forhold til skoleerfaringer og aspirasjoner for fremtidig arbeid, ble ungdommene spurt om hvorvidt de bekymret seg for å bli mobbet på skolen, hvordan de så på det å gjøre det bra på skolen, hvor fornøyd de var med eget skolearbeid, og om de tenkte å ta høyere utdanning, samt hvilke fremtidsplaner de hadde. Det ble ikke funnet vesentlige forskjeller når det gjaldt i hvilken grad ungdommene fryktet mobbing på skolen. Forfatterne viser imidlertid til andre data, i følge Backe-Hansen (2004 a), som tyder på at unge fra fattige familier blir mobbet mer enn andre ungdommer. De fant heller ikke vesentlige forskjeller når det gjaldt hvorvidt ungdommene vektla å gjøre det bra på skolen. Når det kom til emosjonelt velbefinnende, så fant ikke forfatterne store forskjeller når det kom til hvorvidt ungdommene oppfattet seg selv som en likandes person. Det var heller ikke særlige forskjeller når det gjaldt hvor mange dager den siste måneden de ville beskrevet seg som ulykkelige. De fattigste ungdommene rapporterte derimot hyppigere enn andre å føle seg ensomme ofte eller svært ofte. De var også i mindre grad enn andre fornøyd med livet sitt i alminnelighet (Backe-Hansen, 2004 a).

2.5.2 Forskning på mobbing

I Norge og Skandinavia generelt har Dan Olweus' arbeid vært fremtredene på mobbeforskning. I over 30 år har han gjort flere store undersøkelser rundt mobbing og publisert flere artikler og bøker om mobbing ut i fra sine resultater. Han er også anerkjent på verdensbasis, og siteres hyppig både når det gjelder definering av mobbing og på ulike

aspekter rundt mobbeproblematikken, som eksempelvis hvem som mobbes, hvem som mobber, og hva vi kan gjøre med mobbingen. Hans definisjon på hva mobbing er, er også brukt i denne oppgaven. Olweus har også utviklet et tiltaksprogram til bruk i skolene for å motvirke mobbing. Eksempelvis kan nevnes hans bok fra 1992, som i 2010 ble trykket i 13. Utgave; *Mobbing i skolen – hva vet vi og hva kan vi gjøre*, hvor han presenterer resultater fra sine siste undersøkelser. Han hadde da sendt spørreskjemaer til et representativt utvalg av 830 skoler, og mottok ”gyldige” data fra 715 av dem, noe som omfattet omkring 130 000 elever fra hele landet. Ut i fra dette målte han forekomst av mobbing, noe han den gang anslo til å være at omtrent 1 av 7 elever var innblandet i mobbing ”av og til” eller oftere. Dette være seg som ofre eller som mobbere (Olweus, 1992). I dag antar man at om lag 10 % av norske barn og ungdommer mobbes jevnlig (Kunnskapsdepartementet, 2010, Vatn, et.al., 2007).

Internasjonalt er det gjort mange studier på mobbing med ulik vinkling. Due et.al (2008) har eksempelvis undersøkt sammenhengen mellom sosioøkonomiske forhold om mobbing i ungdomstiden, i en komparativ studie hvor de undersøkte sine problemstillinger 35 land. De brukte her en internasjonal survey-undersøkelse som undersøkte over 160 000 elever i alderen 11, 13 og 15 år, fra nesten 6000 skoler i til sammen 35 land i Europa og Nord-Amerika i løpet av skoleåret 2001-2002. De benyttet spørsmål fra Olweus’ mobbeprogram for å måle mobbing; ”Hvor ofte har du blitt mobbet på skolen de siste par månedene?” Ungdommene ble vurdert som mobbet dersom de svarte at de ble mobbet 2-3 ganger i måneden eller oftere. Sosioøkonomisk status på det individuelle plan ble målt ved hjelp av Family Affluence Scale (FAS), som måler sosioøkonomisk status via spørsmål til familien om de disponerer egen bil, om barnet/ungdommen har eget soverom, om familien har vært på ferie det siste året, samt hvor mange datamaskiner familien disponerer. FAS-scoren til individene ble så sett i sammenheng med landets økonomi, og deretter delt inn i den standard som var naturlig ut ifra den økonomiske situasjonen til befolkningen i landet. Forskerne hadde videre med mål på økonomisk ulikhet i populasjonen, samt mål på det enkelte lands økonomi. De fant i sine analyser at det var store forskjeller mellom landene når det gjaldt forekomst av mobbing. De fant ikke noen vesentlig sammenheng mellom landets økonomiske situasjon og mobbing, men derimot fant de en sammenheng mellom mobbing og sosiale ulikheter. De konkluderte derfor med at det *var* en sammenheng mellom sosioøkonomisk status og mobbing. Ungdommer som kom fra lite velstående familier rapporterte i større grad å bli utsatt for mobbing enn andre ungdommer. Ungdommer med lav sosioøkonomisk status i

familien er derfor, i følge Due et.al (2008) i større risiko for å bli utsatt for mobbing enn andre ungdommer.

Nordhagen, Nielsen, Stigum og Köhler gav i 2005 ut en rapport basert på en studie omkring mobbing, hvor foreldrene til barn mellom 2 og 17 år i Norden er blitt spurt om barna deres mobber, eller blir mobbet. Studien var en del av en komparativ studie som samlet inn data i 1984 og i 1996. Samlet sett ble omtrent 20 000 spørreskjemaer utfylt og analysert. Fokus for undersøkelsen var blant annet forekomst av mobbing og risikofaktorer for mobbing (Nordhagen et.al, 2005). De fant blant annet at gutter er mer utsatt for mobbing enn jenter, og at det er mest utbredt blant små barn (2-6 år og 7-12 år). De fant videre at barn av enslige foreldre blir mobbet mer enn barn med foreldre som bor sammen, og at barn av foreldre med lav utdanning løper en høyere risiko for mobbing enn barn av foreldre med høy utdanning. Nordhagen et.al. (2005) konkluderte med at mobbing er vanlig i nordiske land, også blant små barn. I Norge fant de at 14.7% ble mobbet (tallene er altså basert på data fra 1984 og 1996). De konkluderte også med at mobbing er en trussel for barns helse (Nordhagen et.al., 2005). I dag antar man som tidligere nevnt, at omkring 10% av barn og unge utsettes for mobbing jevnlig (Vatn, Bjertness & Lien, 2007).

Med bakgrunn i dette, ser en at det er ulike fremstillinger rundt hvilken betydning sosioøkonomiske forhold har for mobbing. Flere studier rapporterer funn som tyder på at ungdom som lever med svak familieøkonomi mobbes oftere enn det andre gjør, og at familieøkonomien således representerer en risiko for dem – også på flere områder (eksempelvis Scherr & Larson, 2010, Troyna & Hatcher, 1992, ref. i Carrera, 2011, Due et.al, 2008, Nordhagen et.al, 2005, Ridge, 2002 ref. i Backe-Hansen, 2004 a, Sletten, et.al., 2004). Samtidig foreligger det motstridende funn i forhold til dette (Olweus, 1992, Olweus, 1980, Olweus, 1978). Det er også vist til enkelte funn som kan tyde på at kontakt med barnevernet forsterker en slik risiko for mobbing ytterligere (Backe-Hansen, et.al., 2010, Iversen, et.al, 2008). Ved hjelp av presenterte teoretiske tilnærminger, som familieinvesteringsmodellen, familiestressmodellen og betydningen av sosial kompetanse, vil derfor følgende forskningsspørsmål forsøkes besvares gjennom analyser og drøfting:

1. Blir ungdommer i familier med lav inntekt mer utsatt for mobbing enn ungdommer fra familier med ”gjennomsnittlig” inntekt?

2. Mobber ungdommer fra familier med lav inntekt andre i større grad enn det ungdommer fra familier med ”gjennomsnittlig” inntekt gjør?
3. Er det en særlig risikofaktor for mobbing å leve med dårlig familieøkonomi over tid?
4. Har egen opplevelse av familieøkonomien betydning for hvorvidt ungdommen er involvert i mobbing?
5. Er det kjønnsforskjeller i forhold til ungdommenes involvering i mobbing?
6. Har kontakt med barnevernet betydning for i hvilken grad ungdommer med lav familieinntekt involveres i mobbing?

3.0 METODE

3.1 VITENSKAPELIG METODE

Vitenskapelige metoder er i følge Grønmo (2004), et sett med retningslinjer som skal sikre at det som utføres av vitenskapelig virksomhet er faglig forsvarlig. Metode er generelt sett en strukturert og planmessig fremgangsmåte for å nå et satt mål. I vitenskapelig virksomhet – forskning – er målet å øke kunnskap, og utvikle en teoretisk forståelsesramme rundt denne nye kunnskapen. Forskning søker, i følge Befring (2007), ny innsikt ved å etterprøve, videreutvikle og fornye kunnskapen som allerede er kjent i et fagområde. Dette krever at forskningen er faglig relevant og det stiller også krav til at utførelsen av forskningen er gjort på en systematisk og troverdig måte. Det at forskningen skal utføres på en troverdig måte innebærer også å ha en etisk standard. Dette vil det kommes tilbake til, da forskningsetikk vil gjøres rede for senere.

Grønmo (2004) beskriver videre vitenskapelige metoder ved at de omfatter prinsipper og regler for argumentasjon og drøfting på et teoretisk grunnlag og videre at de omfatter prosedyrer og teknikker for hvordan en skal legge opp og gjennomføre empiriske undersøkelser (Grønmo, 2004). Da vitenskapen er svært kompleks, har den også blitt et område som har blitt svært omdiskutert. Hva vitenskap *er*, og hvordan vi kan måle den, har det forekommet sterke uenigheter om. Ulike retninger har utviklet seg, og ulike aktører tilbyr ulike syn på hva vitenskap er, hvordan den kan forstås og utvikles. Enkelte har eksempelvis hevdet at vitenskap viser til empiriske teorier, metoder og funn. Dette er en snever definisjon, og også om denne er det derfor uenigheter (Guneriusen, 1999). Andre vil kunne hevde at den sosiale virkeligheten individet lever i, ikke lar seg måle gjennom empiriske analyser. Felles

for forskning kan en likevel kanskje si er at den søker en fornyelse av fagkompetanse ved å undersøke en problemstilling på en troverdig måte gjennom bruk av en troverdig metode (Befring, 2007).

Innen samfunnsvitenskapelig metode, kan en skille mellom to hovedtyper av metodiske tilnærminger; kvantitative og kvalitative. I kvantitative metoder er en eksempelvis opptatt av å kartlegge utbredelse av noe, og dette gjøres ved å undersøke en stor gruppe mennesker (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010). Kvantitative metoder undersøker, i følge Robson (2002), vanligvis generelle tendenser. Resultatene sier derfor heller noe om et gjennomsnitt i en gruppe, enn en enkeltpersons adferdsmønster. Svakheten med dette er i følge Robson (2002), at en kan miste noe av kompleksiteten i menneskelig adferd. Styrken til slike design er derimot å kunne si noe generelt om en gruppe, og å identifisere mønstre (Robson, 2002). Samtidig er mengden informasjon om hver analyseenhet større i kvalitative studier enn i kvantitative studier. I kvalitative studier er det ofte viktigere å få grundig informasjon om hver analyseenhet, enn å få informasjon til sammenlikning mellom analyseenhetene. Kvantitative studier er derfor ofte basert på den samme typen informasjon om analyseenhetene, mens det i kvalitative studier blir benyttet forskjellige typer informasjon om enhetene (Johannessen, et.al., 2010).

Videre er det forskjeller mellom de to retningene i forhold til når utvelgelsen av informasjon foregår. I kvantitative studier foregår denne utvelgelsen av informasjon i forkant av innsamlingen av data; en velger altså hvilken informasjon en skal hente inn. I kvalitative studier derimot, blir både enheter og informasjon til dels valgt ut underveis i undersøkelsen. Det er også en grunnleggende forskjell mellom de to retningene at informasjonen i kvantitative studier skal være kvantifiserbar. Utvelgelsen av informasjon og innhenting av denne vil derfor i mye større grad enn i kvalitative studier være strukturert (Grønmo, 2004). Ulikhetene mellom disse retningene vil tydeliggjøres, og særlig vil kvantitative undersøkelser gjøres grundigere rede for i det følgende.

3.1.1 Forskningens virkelighetsforståelse – vitenskapsparadigmer

Befring (2007) peker på at forskning kan spenne over et vidt tematisk register, og at både problemstillinger, data og materiale kan variere veldig. Dette medfører også at det har utviklet seg ulike forskningstradisjoner. Disse forskningstradisjonene kan sies å være nært knyttet til

paradigmer. I følge Hatch (2002), handler paradigmer vitenskapelig sett om de forståelsesrammene vi har; om hvordan verden er, hva vi kan vite om den og hvordan vi kan kjenne den (Hatch, 2002). Et paradigme kan defineres som *”a set of interrelated assumptions about the social world which provides a philosophical and conceptual framework for the organized study of that world”* (Filstead, 1979, s. 34 ref. i Ponterotto, 2005, s. 127).

Utgangspunktet for forskning kan også sies å ha sammenheng med det som har fått betegnelsene ontologi og epistemologi. Ontologi kan beskrives som læren om tingenes eksistens, deres vesen og deres egenskaper (Grønmo, 2004). Vesentlige problemstillinger, særskilt i samfunnsvitenskapelige emner, er hva et samfunn faktisk er, hvilke samfunnsforhold som faktisk finnes, og hva slags fenomen menneskesinnet er (Grønmo, 2004, Malnes, 2008). Det argumenteres for at en stor del av det menneskelige samfunnet er knyttet til menneskers evne til å behandle ting som tegn. Eksempelvis er det som står i vårt lovverk, faktiske og gyldige lover, fordi menneskene lar dem gå for å være det, og tenker på og vurderer dem som lover. Hadde ingen tenkt på disse hjemlene som lover, så hadde de heller ikke fungert som det, eller i prinsippet vært det (Malnes, 2008). Epistemologi handler om hvordan vi kan få kunnskap om det som er virkeligheten (Johannessen, et.al., 2010). Det handler om hvordan en kan få frem sannheten om det mennesker tenker og gjør. Uansett forskningsområde, så søker forskning å få frem sannheter (Malnes, 2008). I følge Grønmo (2004) vil epistemologiske drøftinger innen samfunnsvitenskap blant annet omhandle hva som er akseptabel kunnskap om ulike forhold ved samfunnet.

Paradigmer kan deles inn på flere måter (Gilje & Grimen, 1993, Hatch, 2002). Hver av disse paradigmenes har noe ulikt svar på spørsmål som dreier seg om hva som kan sies å være realiteter og hva det er mulig å kjenne til. De har også ulikt svar på hvordan forholdet er mellom det som kan kjennes til og den som undersøker det. De har også ulikt svar på metodiske spørsmål om hvordan det er mulig å skaffe kunnskap. Et eksempel på et paradigme er positivisme. En positivistisk vitenskapstilnærming fokuserer på at virkeligheten er objektiv, og uavhengig av mennesket og dets fortolkning (Hatch, 2002). Målet i en slik tilnærming er å finne frem til en objektiv og absolutt kunnskap – som er positivt byggende og dokumenterbar (Befring, 2007). Virkeligheten kan her ikke tolkes til å få ulike meninger. Utsagn som ikke kan verifiseres ved noen metode, som ikke kan observeres eller testes til å være sanne eller falske, er kognitivt meningsløse (Gilje & Grimen, 1993). Objektive målinger og verdinøytralitet har vært helt sentrale premisser for positivismen.

En postpositivistisk vitenskapstilnærming fokuserer, som positivismen, på at virkeligheten finnes, men et slikt paradigme fokuserer samtidig på at denne virkeligheten ikke lar seg fullt ut begripe. Dog er det mulig å gjøre antakelser om den (Hatch, 2002). Vi refererer i dag snarere til postpositivismen enn positivismen. Dette fordi det i dag ses på som problematisk å skulle gjennomføre absolutte og helt kontrollerte målinger av en fullstendig objektiv virkelighet (Gall m.fl. ref. i Befring, 2007). Postpositivismen avspeiler i følge Befring (2007) perspektivendringer som har skjedd fra 1970- 80-årene og frem til i dag. En forstår her at mennesket også er delaktige i sitt eget liv, dermed bidrar det til å forme sitt eget liv og sin utvikling. Empirisk forskning vil derfor være verdiladet og ha innslag av subjektivitet (Befring, 2007).

Skiller i syn på virkeligheten og hvordan den kan forstås, har også påvirket metodevalgene for hvordan kunnskap kan innhentes. I en positivistisk tradisjon som fokuserer på empiri, vil arbeid med primærdata som innhentes ved observasjoner, spørreskjema eller intervju stå i fokus. Dette i motsetning til en humanistisk forskningstradisjon som er mer kvalitativt forankret, og som fokuserer på tolkning av tekster og lignende materiale (Befring, 2007).

Tradisjonelt sett har det vært en kollisjon mellom den humanistiske og den empiriske forskningstradisjonen. Det har sågar vært hevdet at de som ønsker å gjøre empiriske målinger innen sosiologien (som kan ses i sammenheng med sosiale fag), lever i en slags positivistisk ”villfarelse”, da virkeligheten er hel, og dermed ikke kan deles opp og måles (Helland, 2003). Silverman (2006) poengterer at konsepter, eller spesifiserte ideer tilknyttet modeller, tilbyr en måte å se verden på, som påvirker problemstillingens utforming. Hvilket paradigme en er tilknyttet påvirker dermed hva en velger å ta utgangspunkt i, og hvordan en studerer sin problemstilling. Befring (2007) sier på sin side at en problemstilling kan bunne i en interesse for et tema. Den trenger dermed ikke være spesifikt knyttet til et paradigme, og en kan velge metode ut i fra hva slags problemstilling en velger. Enkelte argumenterer også med at hvilken metodisk tilnærming en skal benytte seg av i en undersøkelse, handler om hvilke spørsmål en stiller (Helland, 2003, Grønmo, 2004). Bruk av statistikk trenger derfor ikke handle om et visst menneskesyn eller en bestemt teori om samfunnet. Statistikk i sosiologiske og sosiale fag må også fortolkes, og det kan gjøres på ulike måter ut i fra menneskesyn og samfunnsteori. Forskerens forståelsesform som påvirker dens fortolkninger, trenger ikke være gitt av metoden (Helland, 2003). Ut i fra et slikt syn, så er det mulig å forsvare at ulike

metodiske tilnæringer kan utfylle hverandre. Kvantitative undersøkelser kan belyse forekomst av et visst problem, og en kan si noe generelt om en større gruppe. Kvalitative undersøkelser går mer i dybden, og kan gi innsikt på et mer individuelt nivå av problematikken. Tross ulike tradisjoner og tilhørighet til visse paradigmer, kan det derfor argumenteres for at forskning fra de ulike retningene kan utfylle hverandre.

3.2 KVANTITATIVE METODER

3.2.1 Forskningsdesign

Ved gjennomføring av en undersøkelse, må det tas stilling til hva og hvem som skal undersøkes, og hvilken metode som skal brukes for å gjennomføre undersøkelsen. I forskning kalles dette for forskningsdesign. Forskningsdesign er derfor alt som handler om undersøkelsen (Johannessen, et.al., 2010). Forskningsdesign deles likevel gjerne i noen generelle kategorier, som longitudinelle undersøkelser, eksperimenter, tverrsnittundersøkelser og casestudier, for eksempel (Johannessen, et.al., 2010). I NOVA sin undersøkelse om barns levekår er det blitt benyttet et longitudinelt forskningsdesign; undersøkelsen har gått over omtrent 10 år. Statistisk sentralbyrå (SSB) hatt ansvar for trekking av utvalg og gjennomføring av intervjuene. Det har vært trukket et lavinntektsutvalg, som er basert på familier som hadde mindre enn EUs fattigdomsgrense på 60 % av landets medianinntekt i år 2000. Utvalget vil gjøres nærmere rede for i det følgende. Kontrollutvalget har vært trukket som et gjennomsnitt av befolkningen, og består derfor av familier i alle inntektstrupper (Sandbæk & Pedersen, 2010). Det har vært foretatt datainnsamlinger i 2003, 2006 og 2009. Det er de samme familiene som har blitt intervjuet ved alle datainnsamlingene, og undersøkelsen har derfor et paneldesign (Statistisk sentralbyrå, 2010). Det er hovedsakelig 2009-dataene som vil benyttes i dette mastergradsprosjektet.

SSB har benyttet en modifisert versjon av OECD-skalen som ekvivalensskala.

Ekvivalensskalaer blir i følge Wilhelmsen ved Statistisk sentralbyrå (2010) brukt til å sammenligne inntektene til husholdninger av ulik størrelse og type. Slike skalaer tar hensyn til at det er visse fordeler ved at flere bor sammen, og angir hvor stor inntekt en husholdning med et gitt antall personer må ha for at individene skal ha samme levestandard som en enslig person. Lavinntektsgrensen som er benyttet er satt til 60% av medianinntekten, og den er basert på inntektsgrunnlag for hele landet. Den tar ikke hensyn til geografiske forskjeller i kostnadsnivå (Statistisk sentralbyrå, 2010). Det gjøres oppmerksom på at i 2007, var nær 70%

av lavinntektsutvalget ikke lenger under ”fattigdomsgrensen” på 60% av medianinntekten. Inntektsnivået var for de fleste likevel forholdsvis lavt, sammenlignet med det som regnes som typiske familieinntekter i Norge (Sandbæk & Pedersen, 2010). Begge utvalgene har fått de samme spørsmålene og ble intervjuet på samme måte (Sandbæk & Pedersen, 2010).

Intervjuobjektene har vært både foreldre og barn.

3.2.1.1 Intervjuer

Som hovedprinsipp er intervjuer personlige samtaler mellom en som spør og en som svarer (Befring, 2007). Det finnes ulike typer intervjuer; ustrukturerte er mest vanlig innen kvalitativ forskning (Silverman, 2006). Semi-strukturerte og strukturerte intervjuer innebærer at forholdene ved intervjuet er mer satt på forhånd. I strukturerte intervjuer har en ofte et sett med spørsmål laget i forkant av intervjuet (Robson, 2002). NOVA har i stor grad benyttet seg av strukturerte intervjuer i sin levekårsundersøkelse, i tillegg til spørreundersøkelser. Det er Statistisk sentralbyrå som har samlet inn data i forbindelse med dette, og de fleste intervjuene har foregått ansikt-til-ansikt ved besøk i respondentenes hjem (Sandbæk & Pedersen, 2010). Disse intervjuene ble gjennomført ved bruk av Computer Assisted Interviewing, hvor intervjueren har hatt med seg en pc hjem til respondenten, lest opp spørsmålene fra dataskjermen, og registrert svarene direkte. Selvutfyllingsskjema ble benyttet når temaene var vanskelige å svare på, eller var særlig sensitive. Spørsmålene omkring mobbing ble svart på ved selvutfyllingsskjema (Sandbæk & Pedersen, 2010).

3.2.1.2 Surveymetodikk – spørreundersøkelser

Surveymetodikk er en samlebetegnelse på en type undersøkelser som søker å skape et empirisk grunnlag for representativitet, gjennom utvalget sitt, og gjennom bruk av statistikk. Surveymetodikk er i særlig grad relevant når en skal undersøke forhold som sosiale fakta, holdninger, meninger og verdier i større utvalg og populasjoner. Typisk i slike undersøkelser er en stor mengde datamateriale hvor mange informanter har deltatt, og en har en relativt stor mengde informasjon om hver informant (Befring, 2007).

Spørreundersøkelser er en vanlig måte å undersøke en problemstilling på innen kvantitativ forskning. Fordelen med slike undersøkelser er at de på en relativ enkel måte undersøker noens meninger, verdier og holdninger. De vurderes å gi en stor grad av generaliserbarhet, og svarene kan standardiseres. Det er også en fordel at respondentene kan anonymiseres, og at

undersøkelsene er effektive for å samle sammen et stort sett med datamateriale (Robson, 2002). Det er, i følge Befring (2007), gunstig med slike undersøkelser når en skal søke å få troverdig kunnskap om forekomster og sammenhenger i en innfløkt sosial kontekst.

3.2.2 Populasjon, utvalg og rekruttering

”Population refers to all the cases. (...) A sample is a selection from the population.”

(Robson, 2002; 260)

Populasjonen er i følge Befring (2007), den gruppen vi ønsker å finne ut noe om når vi undersøker. Det kan være personer, institusjoner, sosiale grupper eller andre fenomener. Det kan være en stor og heterogen gruppe, eksempelvis kan det være den norske befolkningen over 18 år, som kan undersøkes ved valgundersøkelser. Eller det kan være en liten og relativt homogen gruppe, som for eksempel alle 10åringer som har diagnosen ADHD i Bergen, som kan undersøkes opp mot effekten av ulike hjelpetiltak. I NOVAs undersøkelse er populasjonen alle barn i Norge som lever med lav inntekt i sin familie. Denne skal sammenlignes så mot et kontrollutvalg; et utvalg som skal representere Norges befolkning. For kontrollutvalget er derfor populasjonen alle barn i Norge.

Utvalget er det utsnittet av populasjonen som faktisk blir undersøkt. Dersom en klarer å samle data fra alle relevante individer eller enheter i populasjonen, vil en ha komplette data. Det er likevel sjeldent mulig å få til, det er i alle fall en forutsetning at en snakker om en liten populasjon. I de aller fleste undersøkelser er en nødt til å foreta et utvalg av populasjonen – å skulle undersøke hele populasjonen er gjerne for dyrt og tidkrevende. Målet er her, i følge Befring (2007), å trekke et utvalg som er populasjonen i miniatyr; altså at det er representativt. Dette for at en skal kunne generalisere funnene, slik at en kan si at det en har funnet er gjeldende for alle som lever med tilsvarende forhold.

For å påvirke representativiteten på en positiv måte i størst mulig grad, er det særlig tre forhold som spiller inn; utvelgesmetoden, homogeniteten eller heterogeniteten i populasjonen samt størrelsen på utvalget. En har et tilfeldig utvalg dersom alle individer eller enheter i populasjonen har akkurat like stor sjans til å trekkes ut eller ikke trekkes ut i utvalget. Dette er det ideelle i både teoretisk og statistisk øyemed. I forhold til homogeniteten

eller heterogeniteten i populasjonen, kan det sies at det er enklere å trekke et representativt utvalg dersom gruppen en trekker fra (populasjonen) har en stor grad av homogenitet, enn dersom det er en populasjon med stor grad av heterogenitet. Størrelsen har videre betydning for representativiteten for utvalget – jo større utvalg en kan trekke, jo større er sjansen for at det trekkes et representativt utvalg. Likevel vil en sjelden operere med noe større utvalg enn 10% dersom det ikke dreier seg om en svært liten populasjon (Befring, 2007).

Antallet barn og unge som ble intervjuet ved undersøkelsens begynnelse, var 1937. I det benyttede datasettet til denne oppgaven var antall respondenter 1263. SSB har analysert svarprosentene og frafallet, og rapporterer om at 73,1% av bruttoutvalget svarte på undersøkelsen (Statistisk sentralbyrå, 2010). Den viktigste årsaken til frafallet var at de som ble trukket ut ikke ønsket å delta. Det var også et problem at en ikke kom i kontakt med alle som var blitt trukket ut i utvalget. Før innsamlingene av data i 2006 og 2009, ble utvalget ajourført for avganger; det være seg personer som hadde dødd eller flyttet til andre land. Disse avgangene utgjorde en så liten gruppe at det ikke vurderes å ha noen praktisk betydning for eventuelle skjevheter i utvalget, og det bør dermed ikke påvirke resultatene (Statistisk sentralbyrå, 2010). De som var innunder frafallet (som hadde valgt å ikke svare) i 2006, ble igjen kontaktet i 2009 og fikk mulighet til å svare på nytt, selv om de ikke svarte i 2006. En fikk da begrenset frafallet noe – 2009-dataene er derfor noe større enn 2006-dataene. Likevel – i denne undersøkelsen utgjorde frafallet 500 personer, som utgjør 27% av utvalget. I følge Sandbæk og Pedersen (2010) er dette frafallet ikke ubetydelig. Det er likevel ikke uvanlig å ha et frafall på en slik størrelsesorden i undersøkelser på større med NOVAs undersøkelse. Det avgjørende for resultatene i slike undersøkelser, er derfor ikke hvor stort et slikt frafall er, men hvor skjevt det er (Sandbæk & Pedersen, 2010). I NOVAs undersøkelse, minsker svarvilligheten med økende alder, det er med andre ord færre av de eldste ungdommene som ønsker å svare enn av de yngste barna. Den største frafallsgrunnen er ”nekt”, altså at ungdommene ikke har ønsket å delta. Den nest største grunnen er ”ikke truffet”. Det er flere i casegruppen (lavinntektsutvalget) som ikke har ønsket å delta, enn det er i kontrollgruppen. SSB har også sett på sammenhengen mellom frafall og foreldrenes utdanning (for barn under 16 år var foreldrene nødt til å godkjenne barnets deltakelse), og funnet at frafallet er høyere i gruppen hvor foreldrene har lav utdanning, enn den er der hvor foreldrene har universitets- og høyskoleutdanning. ”Ikke truffet”-andelen synker også med mors økende utdanning. En ser også at svarprosenten øker med inntekten. Fraffallet er lavest blant personer med høyest

inntekt. En årsak til dette kan være at en større andel av disse personene hører til kontrollgruppen (Statistisk sentralbyrå, 2010).

3.2.3 Variabler

I arbeidet med å beskrive og avdekke faktiske forhold i et noe utilgjengelig og uoversiktlig felt, bruker empirisk forskning prinsippet systematisk forenkling. En sentral fremgangsmåte i dette arbeidet er å definere ulike variabler (Befring, 2007). Konseptet variabler er, i følge Robson (2002) en så sentral del av kvantitative metoders verdensbilde at det knapt blir forklart hva variabler faktisk er. Han definerer variabler på følgende måte:

”The term ‘variable’ refers to some defined property or characteristics of a person, thing, group or situation that can be measured in some way, and for which these measurements vary, so that they can be compared to one another.” (Robson, 2002; 100)

Befring (2007) definerer variabler på denne måten:

” Ein variabel er ein eigenskap om på ein meningsfull og fruktbar måte definerer variasjonar i det utvalget som blir studert. Ved informasjonsinnhenting og måling kjem desse variasjonane til uttrykk i form av data – som oftast i form av kvantitative storleikar. Det kallar vi variabelverdier.” (Befring, 2007; 100)

Når et komplekst felt skal undersøkes, kreves det at feltet reduseres – det må systematiseres i spesifikke faktorer og fenomener. Disse fenomenene og faktorene utgjør undersøkelsens variabler. Dersom en eksempelvis skal undersøke følgende påstand: ”Det er nær sammenheng mellom lavinntekt og mobbing”, så vil her *lavinntekt* og *mobbing* være variabler. Når disse variablene blir mer konkret definert og operasjonalisert, vil det være mulig å gjennomføre en systematisk undersøkelse ved hjelp av ulike målinger og etterprøvinger for å verifisere eller avkrefte en eventuell slik påstand om en korrelasjon (Befring, 2007). Variabler må ha minst to verdier hvis de skal være variabler, hvis ikke de har det, er de konstanter, ikke variabler (Johannessen et.al., 2010). Variabler som lavinntekt og mobbing, er variabler som krever definering og avklaring før de operasjonaliseres. Det er flere mulige definisjoner på hva som er mobbing, og også hva som er lavinntekt, og dette vil kunne påvirke resultatene for undersøkelsen. Mobbing kan defineres gjennom ulike typer, som fysisk og psykisk plaging,

utestegning eller lignende, og definisjonen inkluderer gjerne også et hyppighetsperspektiv. Olweus (1992) poengterer for eksempel at det må dreie seg om gjentatte handlinger. Eksempelvis kan 'lavinntekt' defineres ved at personene i utvalget selv opplever at de har dårlig råd, det kan defineres ved at de har under 50% av landets medianinntekt, eller under 60% av landets medianinntekt (EUs fattigdomsgrense). Variabler som temperatur, høyde, vekt og alder, er derimot variabler som ikke krever noen spesiell definisjon før de operasjonaliseres; det er gitt.

3.2.3.1 Uavhengige og avhengige variabler

Å foreta en inndeling mellom uavhengige og avhengige variabler, er en av de mest fundamentale inndelingene av variabler ved dataanalyser. De to kategoriene har ulik tolkning, avhengig av hvilke forskningsdesign som benyttes. I eksperimenter ses de uavhengige variablene som grunnen til endringene som skjer med den avhengige variabelen. I surveydesign, eller andre design som er ikke-eksperimentelle, skal den avhengige variabelen predikeres ut i fra verdiene på de uavhengige variablene (Clausen, 2009). En kan også forklare uavhengige og avhengige variabler ved å se på tidsrekkefølgen deres. Dersom den ene variabelens verdier er fastlagt før den andre variabelen fikk sine verdier, så kan en skille mellom uavhengige og avhengige variabler. Eksempelvis er inntekt og kjønn slike variabler. Det er mulig at inntekten påvirkes av kjønn, men kjønn kan ikke påvirkes av inntekt – kjønn er fastlagt før inntekten eventuelt påvirkes. Kjønn; den variabelen som ikke kan påvirkes, vil da være den uavhengige variabelen, mens inntekt vil være en avhengig variabel (Grønmo, 2004). Mobbing og lavinntekt er som tidligere nevnt de to viktigste variablene i dette mastergradsprosjektet. Både lavinntekt og mobbing er forhold i en persons liv som kan påvirkes, de er ikke like fastsatt som kjønn er. Samtidig kan det tenkes at den ene av denne påvirkes av den andre. I dette prosjektet betraktes lavinntekt som uavhengig variabel, mens mobbing er avhengig variabel.

3.2.3.2 Variablenes målenivå

En mye benyttet klassifisering av variablenes målenivå, er inndelingen til psykologen Stanley S. Stevens. Den deler inn i følgende nivåer; nominalskala, ordinalskala, intervallskala og ratioskala (Clausen, 2009). Det som kjennetegner nominalvariabler, er at verdiene er gjensidig utelukkende, og at de ikke kan rangeres på en logisk måte. Variablene på dette nivået måles kun ved likhet og ulikhet. Nominalskalaen er ikke en egentlig skala, men et målenivå som

inneholder kvalitativt ulike kategorier, som har tallverdier som ikke har noen annen mening enn at de er kvalitative betegnelser. Et eksempel kan her være i forhold til kjønn; en respondent er enten 1) gutt, eller 2) jente. Tallene har her ingen statistisk betydning, de betegnes gjerne som kvalitative (Clausen, 2009). Ordinalskalaen inneholder kategorier som kan rangeres på en skala, men det er ikke avstanden mellom kategoriene som blir definert, kun rekkefølgen. Variablene på dette nivået er også gjensidig utelukkende. En kan eksempelvis her trekke slutninger som at noe er større/mindre enn noe annet. I NOVAs undersøkelse har mobbing blitt målt på en slik måte. Ungdommene har svart på hvor ofte de er blitt mobbet, og mobbefrekvensen kan derfor sies å være på ordinalnivå. En ungdom kan ikke bli mobbet både sjelden og ofte, dermed er de gjensidig utelukkende. Resultatene kan også rangeres på en skala hvor det ene er mindre enn det andre (sjelden – ofte). Intervallskalaen består av kategorier hvor avstanden mellom kategoriene er kjent, men hvor en ikke har noe absolutt nullpunkt. Celsius-skalaen er en slik skala; det er like stor avstand mellom +3 og +4 grader, som det er mellom -33 og -32 grader. Ratioskalaen har i tillegg til å ha like stor avstand mellom kategoriene, også et absolutt nullpunkt. Et eksempel på en variabel på et slikt nivå, er alder (Johannessen et.al., 2010, Clausen, 2009, Befring, 2007, Grønmo, 2004). Variablenes målenivå har betydning for hvilke statistiske analyser en kan gjennomføre. I dette prosjektet er det hovedsakelig blitt benyttet krysstabellanalyser.

3.2.4 Operasjonalisering

Johannessen (2007) påpeker at virkeligheten som studeres i samfunnsvitenskapelige undersøkelser er kompleks; med mange forhold som inkluderes for å undersøke mulige sammenhenger og mønstre. I forskning er en avhengig av å kunne skille disse forholdene for å få mest mulige konkrete mønstre frem i undersøkelsen. Det å gjøre generelle fenomener konkrete, eller målbare, kalles operasjonalisering. Operasjonalisering handler også i følge Befring (2007), om at en må redusere feltet til spesifikke fenomener og faktorer; variabler. Operasjonaliseringen av en variabel danner grunnlaget for å utforme spørsmål, som igjen danner utgangspunkt for datainnsamlingen.

NOVAs undersøkelse kartlegger mange aspekter rundt det å vokse opp i lavinntektsfamilier. Det fokuseres på familiens generelle levekårsprofil på sentrale levekårsvariabler (som inntekt, bostandard, utdanning og yrkesaktivitet), barnas forhold til venner, skolen og fritidsaktiviteter, og det fokuseres på hvilke konsekvenser familiens inntekter får for barnas

hverdagsliv. I tillegg samles det inn data i forhold til barna og foreldrenes opplevelser av sin økonomiske situasjon, samt hva som kan være hensiktsmessige tiltak for å bedre livskvaliteten til barn i familier med vedvarende lav inntekt (Sandbæk & Sture, 2003). Av særlig relevans for dette prosjekt er spørsmålene som går direkte på mobbing, samt ungdommenes egen opplevelse av familieøkonomien. Spørsmål som går på hvorvidt familien har hatt kontakt med barnevernet, er også relevant. Temaet mobbing blir her operasjonalisert ved at ungdommene skulle svare på følgende;

”3. Hvor ofte har du dette skoleåret... a) Mobbet/plaget andre elever på skolen?, b) Mobbet/plaget andre elever på skolen ved å erte dem? c) Mobbet/plaget andre elever på skolen ved å isolere dem/stenge dem ute? og d) Mobbet/plaget andre elever på skolen ved å slå, sparke eller dytte dem?”

Svaralternativene var:

“1= Omtrent hver dag, 2= Omtrent hver uke, 3= Av og til, 4= Sjelden, 5=Aldri”

(Sandbæk & Pedersen, 2010; 321)

Hvorvidt ungdommene blir mobbet av andre, ble operasjonalisert ved at ungdommene skulle svare på følgende spørsmål i spørreundersøkelsen;

“4. Hvor ofte har du dette skoleåret blitt ...

a) Mobbet/plaget av andre elever på skolen?, b) Mobbet/plaget på skolen ved at du er blitt ertet av andre elever?, c) Mobbet/plaget på skolen ved at du ikke lenger har fått være med de andre, blitt isolert/utestengt fra andre elever?, d) Mobbet/plaget på skolen ved at du er blitt slått, sparket eller dyttet av andre elever? “

Svaralternativene var her de samme som ved forrige spørsmål; *“1= Omtrent hver dag, 2= Omtrent hver uke, 3= Av og til, 4= Sjelden og 5= Aldri”*

(Sandbæk & Pedersen, 2010; 322)

Hvert enkelt underspørsmål blir her en egen variabel. Variablene er kontinuerlige og på ordinalnivå. Disse svaralternativene ble i dette mastergradsprosjektet rekodet og slått sammen til følgende kategorier: 1= 'Aldri', 'Sjelden' (ikke mobbet) og 2= 'Av og til', 'Omtrent hver

dag', og 'omtrent hver uke' (mobbet). Dette for at ikke gruppene i de ulike kategoriene skulle bli for små når utvalget blir begrenset ytterligere i analysene, til eksempelvis å gjelde ungdommer med stabil lav inntekt i sin familie. Det er også relativt vanlig å forsøke å finne en deling mellom de som er innblandet i mobbing og de som ikke er det. Denne grensen kan dog trekkes på noe ulikt sted i de ulike undersøkelsene (Solberg & Olweus, 2003). Ved å rekode variablene på denne måten, blir de nye variablene på nominalnivå, da de ikke lenger kan rangeres på noen skala, men kun måler likhet og ulikhet. Inndelingen på kategoriene er her valgt slik av den grunn at kategoriene 'Aldri' og 'Sjelden' er kategorier hvor ungdommene ikke anses å ha mobbing som et problem i sin hverdag. De blir enten ikke mobbet i det hele tatt, eller så skjer det med en så lav grad av hyppighet at det ikke anses å være av stor problematisk betydning for deres velbefinnende. 'Av og til', 'Omtrent hver dag' og 'omtrent hver uke' anses derimot som mobbing, og det kan antas at mobbing anses som et problem i ungdommens liv. Dersom en ungdom rapporterer at de mobber andre 'omtrent hver dag' eller 'omtrent hver uke' anses de også som relativt hyppige mobbere. Tallene 1 og 2 ble satt i stigende rekkefølge da dette gjenspeiler graden av mobbing, men disse tallene har ingen statistisk betydning for resultatet i krysstabellene og chi-squaretestene, de er kun for å skille kategoriene – det Clausen (2009) kaller kvalitative tallverdier.

Lavinntekten er blitt operasjonalisert på flere ulike måter. Som tidligere nevnt foreligger registerdata fra SSB, hvor den faktiske inntekten er målt. I tillegg har både barn og foreldre uttalt seg rundt både forbruk og egen opplevelse av sin økonomiske situasjon.

Den selvopplevde opplevelsen av lavinntekten har blitt målt gjennom ulike spørsmål til foresatte og ungdommene. Særlig relevant for dette mastergradsprosjektet er registerdataene fra SSB, da dette er de dataene som ligger til grunn for om ungdommene plasseres i lavinntektsutvalget eller kontrollutvalget. Det er også ved hjelp av disse dataene at familienes økonomiske utvikling gjennom perioden er målt. Likevel er også noen av selvutfyllingsspørsmålene relevante for også dette prosjektet. Særlig gjelder dette følgende spørsmål, som ungdommene selv har svart på; *"Sammenlignet med familier der du bor, synes du at familien din har 1= Veldig god råd, 2= God råd, 3= Verken god eller dårlig råd, 4= Dårlig råd, 5= Veldig dårlig råd"* (Sandbæk & Pedersen, 2010; 314). Denne variabelen er også blitt rekodet, til 'God råd', som er kategoriene 1 og 2; 'veldig god råd' og 'god råd' slått sammen, med ny verdi, 2. Verdiene 3; 'Verken god eller dårlig råd', 4; 'Dårlig råd' og 5; 'Svært dårlig råd' er slått sammen til 1: dårlig råd. Dette spørsmålet gir innsyn i hvordan ungdommene selv vurderer sin egen økonomiske situasjon. I tillegg er lavinntekten målt over

tid. NOVA har så delt utvalget inn i grupper etter hvordan deres økonomi har utviklet seg. Oppadgående mobilitet; at økonomien er blitt styrket gjennom perioden, er blitt satt til å gjelde de som har hatt lavinntekt (under 60% av medianinntekten) den første treårsperioden av undersøkelsen, men som senere har opparbeidet seg en styrket økonomi og kommet over denne grensen. Nedadgående mobilitet gjelder de som ikke har hatt lavinntekt i den første treårsperioden, men som har hatt det i den siste perioden. Stabil lavinntekt gjelder de som over flere år har befunnet seg under ”fattigdomsgrensen”, mens gruppen ’stabilitet aldri fattig’ gjelder de som har holdt seg over fattigdomsgrensen over tid. Også denne variabelen er blitt rekodet, slik at nedadgående mobilitet og stabil lavinntekt er slått sammen til en kategori, svak oppadgående og klar oppadgående mobilitet er slått sammen til en kategori, stabilitet aldri fattig har blitt stående i en egen kategori, samt at kontrollutvalget har sin egen kategori.

I tillegg er kontakten familien har hatt med hjelpeapparatet blitt målt. I dette prosjektet er kontakten med barnevernet blitt analysert. Denne kontakten er operasjonalisert ved at foreldrene til barnet har svart på følgende: Har [du/dere] siden august 2008 hatt kontakt med..
a) barnevernet angående [barnets navn]? Svaralternativene var her 1) Ja og 2) Nei. Det minnes om at datasettet er fra 2009, kontakten som rapporteres er derfor kontakt som har funnet sted det siste året.

3.2.5 Validitet og reliabilitet

Validitet og reliabilitet er viktige begreper i all type forskning. Kort sagt kan det sies at disse begrepene sier noen om forskningens gyldighet og resultatets stabilitet. Validitet handler om spørsmål som: måler vi det vi ønsker å måle? Er resultatet vårt korrekt, eller sant? (Silverman, 2006). Validitet dreier seg altså om gyldigheten til datamaterialet for å belyse de problemstillingene som skal belyses (Grønmo, 2004). Spørsmålet om en måler det en tror en måler, kalles for begrepsmessig validitet. Det er, i følge Robson (2002) vanskelig å vite sikkert om man faktisk måler det en har ment å måle. Å bruke flere ulike metoder for å undersøke samme problemstilling kan påvirke dette validitetsspørsmålet positivt. Validitet blir høy dersom undersøkelsen og innsamlingen av data resulterer i data som er relevante for å belyse problemstillingene som er satt. Høy validitet forutsetter også at populasjonen og de ulike begrepene i studien blir definert systematisk – både teoretisk og operasjonelt, at det er samsvar mellom disse definisjonene, og at metodevalget både når det kommer til utvelgelse og datainnsamling er egnet for definisjonene (Grønmo, 2004). I dette prosjektet er det derfor

viktig at lavinntekt og mobbing blir teoretisk gjort rede for og målt på en måte som samsvarer med definisjonene som ligger til grunn. Dersom ikke mobbing og lavinntekt blir målt på en måte som stemmer overrens med de teoretiske rammene som ligger til grunn for begrepene 'lavinntekt' og 'mobbing', så vil dette true prosjektets validitet. Positivt for prosjektets validitet og reliabilitet, er det at alle er blitt stilt samme spørsmål i undersøkelsen. Det er også positivt at både foreldre og barn har svart på spørsmål. Sjansen for at testen i seg selv påvirker resultatet minsker med bruk av slike metoder.

Samtidig kan ulike problemer rundt metoden true validiteten. Eksempelvis kan det, i surveyundersøkelser, true validiteten dersom svarene som gis påvirkes i stor grad av respondentene. Respondentene svarer ut i fra sin hukommelse, sin kunnskap, sin personlighet og sin motivasjon. Det er også sett på som en ulempe at det er en relativt stor grad av usikkerhet rundt de faktiske svarene. Det kan eksempelvis tenkes at enkelte respondenter svarer på en måte som setter dem selv i et godt lys, men som ikke nødvendigvis er det mest korrekte og nyanserte svaret (Robson, 2002). Samtidig kan det også være positive aspekter for respondentene i en slik tilnærming. Ved en surveyundersøkelse oppnår de stor grad av anonymitet, og det kan da være lettere å være ærlig, enn det vil være å sitte ansikt-til-ansikt som en gjør med en intervjuer i et intervju. Det er likevel også en risiko at det kan forekomme misforståelser av spørsmålene, og en har ingen garanti for at respondentene gir seriøse svar (Robson, 2002). I NOVAs undersøkelse ble sensitive spørsmål, som mobbespørsmålene, stilt ved hjelp av selvutfyllingsskjema. Dette kan derfor være en mulig problemstilling ved utfylling av disse skjemaene. Samtidig vil en tydelig operasjonalisering av mobbebegrepet kunne motvirke slike misforståelser. De fleste spørsmålene ble likevel stilt i en intervjusituasjon. Dette gjør muligens at det er vanskeligere å misforstå spørsmålene, samtidig oppnår respondentene en mindre grad i anonymitet i sine svar, noe som *kan* påvirke dem. Det at de mest sensitive spørsmålene er stilt ved hjelp av spørreskjema, er i så måte positivt, da respondentene oppnår en større grad av anonymitet på den måten. At respondentene gir seriøse svar, kan en muligens aldri sikre seg fullstendig i forhold til, dette er basert på tillit.

Videre anses det som en ulempe ved metoden at det kan være en større grad av frafall, enn det ofte vil være i kvalitative intervjuundersøkelser. En kan da risikere å ikke få den mengden med datamateriale som en trenger for å kunne analysere svarene på en tilfredsstillende måte – særlig sett i sammenheng med generaliserbarheten. Det viktigste for å minke trusselen for validiteten, er likevel å unngå at en har et systematisk frafall ved datainnsamlingen. Et visst

frafall forekommer ofte ved kvantitative undersøkelser, men dersom dette frafallet er systematisk; altså at mange fra samme gruppe respondenter har frafalt, så vil det true validiteten. Det at det er et vesentlig frafall i lavinntektsgruppen, og at de med lavest inntekt har høyest frafall, er viktig å ha med seg i analyseringen av dataene. Det er mulig at en har ”mistet” de med lavest inntekt i undersøkelsen, og det er også mulig at de som har frafalt, er blant de med stabil lav inntekt. Dette vil i så fall kunne påvirke resultatene i dette mastergradsprosjektet på den måten at dersom disse svar er underrepresentert, kan resultatene bli noe ukorrekte og mindre generaliserbare. Særlig gjelder dette da undersøkelsene som tester hvorvidt stabil lavinntekt er en særlig risiko for mobbing. Det kan derfor være viktig å være oppmerksom på dette.

At utvalget er representativt påvirker prosjektets validitet positivt. Dersom en har et representativt utvalg, vil en i mye større grad kunne generalisere funnene (Befring, 2007). Generalisering er ofte et formål med utvalgsundersøkelser. Grunnen til dette er at en ønsker å bruke informasjonen som fremkommer ved å undersøke utvalget, til å trekke slutninger om populasjonen som helhet. Statistisk generalisering bygger på sannsynlighetsteori, og brukes i kvantitative studier. Ved statistisk generalisering vil ulikhetene mellom utvalget og populasjonen i prinsippet komme av tilfeldigheter. Ved å bruke sannsynlighetsregning, kan en estimere hvor store de tilfeldige forskjellene vil være (Grønmo, 2004). Forutsetningen for å kunne generalisere på denne måten, er at utvalget er et sannsynlighetsutvalg av befolkningen. Et sannsynlighetsutvalg er et utvalg der alle enhetene i populasjonen har en kjent sjanse for å komme med i utvalget. Denne sannsynligheten må være mer enn null – som betyr at ingen enhet er utelukket fra utvalget, og mindre enn én – som betyr at ingen enhet skal være sikret en plass i utvalget (Grønmo, 2004).

Reliabilitet kan defineres som *”The stability or consistency with which we measure something”* (Robson, 2002; 101). Flere forskere skal få samme resultat dersom de forsker på det samme, og den samme forskeren bør også få samme resultat ved gjentatte tester, for at et resultat skal være reliabelt (Silverman, 2006). Hvis en måling ikke er reliabel, kan den heller ikke være valid (Robson, 2002). Begrepene er derfor svært sentrale i forskning.

Reliabilitet handler som nevnt om at det en måler skal være konsekvent; med andre ord skal en forsker som forsøker å måle noe på nytt, få samme resultat som ved første måling (Silverman, 2006). I kvantitativ forskning vil det ofte la seg gjennomføre å undersøke

reliabiliteten. Dette fordi disse forsøkene gjerne er av en slik art at de lar seg undersøke på nytt på et annet tidspunkt, av samme forsker eller en ny forsker. Reliabiliteten referer således til påliteligheten til datamaterialet. Dersom en bruker det samme undersøkelsesopplegget til å samle inn data om det samme fenomenet ved ulike tidspunkt, så skal en få identiske data – da kan en si at en har et pålitelig datamateriale (Grønmo, 2004). En måte å undersøke reliabiliteten i en undersøkelse på, er å sjekke hvorvidt ulike spørsmål som skal måle det samme, får samme resultat. I en spørreundersøkelse, vil det ofte være flere spørsmål som omhandler det samme, og dermed også *måler* det samme. Disse spørsmålene skal da få sammenfallende resultater. Gjør de det, er dette et positivt signal for reliabiliteten (Howitt & Cramer, 2008).

3.3 ANALYSER

For å analysere dataene som er samlet inn, benyttes i dette mastergradsprosjektet statistikkprogrammet SPSS. SPSS er hovedsakelig et dataprogram for statistisk analyse av kvantitative data. Programmet gir mulighet til ulike typer analyser av dataene (Johannessen, 2007).

Når enhetene fordeler seg på en variabel, kan en utføre det som kalles univariat analyse. Hvilken analyse som benyttes, avhenger i følge Johannessen (2007) av målenivået til variablene. Dersom en har kategoriske variabler, analyserer en ved hjelp av prosentfordelinger. Disse kan også analyseres ved hjelp av ulike grafiske fremstillinger. Kontinuerlige variabler derimot, analyseres ved hjelp av statistiske mål, som gjennomsnitt og median, standardavvik og variasjonsbredde.

3.3.1 Bivariat analyse

Ved kvantitative undersøkelser, ønsker en gjerne å undersøke sammenhengen mellom to variabler – før operasjonaliseringen, to fenomener. I dette tilfellet blir de to fenomenene lavinntekt og mobbing. Ved å gjøre en bivariat analyse, kan en undersøke dette. Dersom variablene er kategoriske, kan en bruke krysstabeller. I dette mastergradsprosjektet er det særlig benyttet krysstabeller i analysene av datamaterialet.

3.3.2 Statistisk signifikans

Signifikansnivå sier noe om validiteten til generaliseringen (Befring, 2007). Ergo sier dette nivået noe om hvor sannsynlig det er at resultatet stemmer; hva som er statistisk sannsynlig og usannsynlig (Befring, 2007, Howitt & Cramer, 2008). Nullhypotesen til en undersøkelse tilsier alltid at det ikke er noen sammenheng mellom to variabler. Signifikanstester søker alltid å vurdere hvorvidt nullhypotesen stemmer – de undersøker nullhypotesen opp mot en alternativ hypotese (Howitt & Cramer, 2008, Field, 2009). Et resultat vurderes vanligvis å være signifikant dersom p -verdien er mindre enn .05 (resultatet er da signifikant på 5%-nivå) eller .01 (resultatet er signifikant på 1%-nivå) (Befring, 2007). Dette betyr at det er mindre enn 5% eller 1% sjanse for at resultatet skyldes noe annet enn at det er sammenheng mellom variablene. Dersom et resultat er statistisk signifikant, sier vi gjerne at det *er* en statistisk sammenheng mellom variablene i populasjonen. Dette er likevel ikke et entydig signal på viktigheten av funnet. Små og uviktige effekter kan bli statistisk signifikante eksempelvis dersom populasjonen er veldig stor. At et funn *ikke* er statistisk signifikant betyr heller ikke at nullhypotesen stemmer, og dermed at det ikke er noen sammenheng mellom variablene. Det betyr kun at sammenhengen ikke er sterk *nok* til at det slår ut på disse testene; det er ikke det samme som at det ikke er noen som helst sammenheng (Field, 2009).

Vi deler gjerne feilslutninger ved hypotesetesting inn i to ulike hovedtyper; type I- og type II-feil. Type I- feil innebærer at en forkaster en nullhypotese som er sann. Dette kan skje dersom den hypotesen som er formulert angående populasjonen faktisk stemmer, mens den undersøkelsen som utføres på utvalget viser at denne er falsk. Type II-feil kan oppstå dersom en aksepterer en hypotese som faktisk er falsk. Den formulerte hypotesen stemmer ikke, mens analysen gir en konklusjon om at den er sann (Befring, 2007, Grønmo, 2004). Denne feilen kan, i følge Befring (2007) oppstå dersom en stiller for små krav til den statistiske signifikansprøvingen (Befring, 2007).

3.3.2.1 Chi-square

En metode å studere om det er en statistisk signifikant sammenheng mellom to variabler på, er ved hjelp av chi-squaretester (Field, 2009). I følge Lagerberg og Sundelin (2003) tester Chi-squaretester, også kalt χ^2 -tester eller X^2 -tester, om det er en uavhengighet mellom to variabler. Denne metoden benyttes i forbindelse med tabellanalyser (Grønmo, 2004). Chi-squaretester blir også hyppig benyttet i dette mastergradsprosjektet. Selve utførelsen av chi-

squaretestene til denne oppgaven gjøres via programmet SPSS. Det følger her likevel en kort fremstilling av hva chi-square er.

Chi-square har fått sin betegnelse etter den greske bokstaven χ og skrives χ^2 (Grønmo, 2004). Formelen for å regne ut chi-square er, i følge Befring (2007) slik:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O-T)^2}{T}$$

Testen undersøker relasjonen mellom observerte og forventede tall (Befring, 2007, Lagerberg & Sundelin, 2003, Grønmo, 2004). O er her de faktiske frekvensene i tabellanalysen, og T er de forventede frekvensene dersom det *ikke* er noen sammenheng mellom variablene (Grønmo, 2004). En kan for eksempel tenke seg analysene som gjøres i dette mastergradsprosjektet; eksempelvis sammenhengen mellom lavinntekt og mobbing. Lavinntektsutvalget settes her opp mot et kontrollutvalg; som skal gjenspeile et gjennomsnitt av befolkningen. Dersom det ikke skulle være noen som helst sammenheng mellom lavinntekt og mobbing, så ville en forvente at andel mobbede var likt fordelt mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget. Det ville ikke være noen vesentlig forskjell på de to utvalgene, fordi lavinntekten ikke hadde noen påvirkning på om en ble mobbet eller ikke. For å gjøre en chi-squaretest på dette, må en da likevel ta de faktiske resultatene og sette de som O i formelen over. De forventede frekvensene tar utgangspunkt i marginalfordelingen i tabellen som ligger fast (Grønmo, 2004). En beregner da for hver rute i tabellen, summen av de som har sagt at de blir mobbet og de som ikke blir mobbet i lavinntektsutvalget multiplisert med de som rapporterer at de blir mobbet og de som ikke blir mobbet i kontrollutvalget og dividerer det så videre på summen av de som blir mobbet, og de som ikke blir mobbet. For hver bestemte rute finner en da den forventede frekvensen ved å multiplisere summen for den raden ruten ligger i, med summen for den kolonnen ruten ligger i, for så å dividere dette med totalsummen i tabellen (Grønmo, 2004). Grønmo (2004) skriver om dette at differansen mellom de observerte (her: O) og de forventede frekvensene (her: T) vil være større, jo sterkere sammenhengen mellom de to frekvensene er. Ergo vil forskjellen mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget være større, jo sterkere sammenhengen mellom lavinntekt og mobbing er. Når denne differansen kvadreres, fjerner man problemet med at en del av disse differansene har et negativt fortegn, skriver Grønmo (2004). Ved så å dividere differansen med de frekvensene en har forventet – altså T, eller kontrollutvalgets forventede frekvenser, gjør man en viss justering av

frekvensene for forskjeller i tabellens ulike ruter. Denne justeringen gjøres så for hver rute i tabellen. For å finne chi-square, summeres så resultatene for beregningen av alle rutene (Grønmo, 2004).

Chi-squaretesten kan også illustreres med denne tabellen (omgjort modell fra Lagerberg & Sundelin, 2003):

	Mobbet	Ikke mobbet	Sum
Lavinntekstutvalg	a	b	a+b
Kontrollutvalg	c	d	c+d
Sum	a+c	b+d	a+b+c+d

Med utgangspunkt i denne tabellen blir formelen slik:

$$X^2 = \frac{(a+b+c+d) * (a*d - b*c)^2}{(a+c)*(b+d)*(c+d)*(a+b)}$$

(* er tegn for multiplikasjon)

Resultatet av en chi-squaretest rapporteres på følgende måte: X^2 (deegres of freedom, n = antall respondenter i undersøkelsen) = chi-square, p = signifikansverdi. Et eksempel kan være $X^2(4, n = 514) = 10.98, p = .027$, hvor 4 er antall frihetsgrader, antall respondenter er 514, chi-square blir 10.98, og signifikansnivået er .027. Dette resultatet er statistisk signifikant, da p -nivået er mindre enn .05.

Frihetsgrader for en tabell, handler om hvor mange ruter en kan fylle med tall inntil innholdet i alle rutene er gitt (Grønmo, 2004). Antall frihetsgrader betegnes som df (degrees of freedom), og kan beregnes ved hjelp av formelen $df = (k_1 - 1)(k_2 - 1)$, der k_1 er antallet verdier på den ene variabelen, eller kolonnen, mens k_2 er antallet verdier på den andre variabelen – eller radene i en krysstabell. Jo flere frihetsgrader i tabellen, desto høyere er den kritiske verdien for det gitte chi-square. I en statistisk tabell over sannsynlighetsfordelingen av chi-squareverdier, så kan en finne den kritiske verdien for chi-squaret ved ulike signifikansnivåer og antall frihetsgrader (Grønmo, 2004).

3.4 FORSKNINGSETIKK

For å hjelpe forskere med å reflektere rundt sine holdninger, sine etiske oppfatninger, og bli bevisst normkonflikter, har Forskningsetiske komiteer utarbeidet forskningsetiske retningslinjer. De skal videre hjelpe forskeren å styrke sitt skjønn, og evnen til treffe velbegrunnede valg når en har motstridende hensyn (Forskningsetiske komiteer, 2012). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2006) er de retningslinjene som bør ligge til grunn for forskning i sosiale fag. Alle forskningsprosjekter som innebærer forskning på mennesker må forholde seg til forskningsetiske retningslinjer (Forskningsetiske komiteer, 2006). I dette prosjektet benyttes allerede innsamlet datamateriell fra NOVA. Personene som ble kontaktet for å delta i undersøkelsen ble informert om at det var frivillig å delta i prosjektet, og at de når som helst hadde muligheten til å trekke seg. Respondentene gav også eksplisitt tillatelse til at registerdataene kunne kobles til datasettet. Datafilene ble aidentifisert før de ble utlevert forskerne, slik at kjennetegn som navn, personnummer og adresse ble fjernet, og deltakerne kunne derfor være trygge på at ingen opplysninger kunne spores tilbake til den enkelte (Sandbæk & Pedersen, 2010).

Det er alltid etiske problemstillinger knyttet opp mot å forske på barn, og å bruke barn som informanter. Barn er en sårbar gruppe ved at de er individer under utvikling, noe som må tas hensyn til i arbeidet med innhenting av data (Forskningsetiske komiteer, 2006).

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, juss og humaniora, påpeker også viktigheten av at sårbare grupper skal tas hensyn til (Forskningsetiske komiteer, 2006). Her kan en anse både gruppen barn, gruppen med lav inntekt, og gruppen som har kontakt med barnevernet, som sårbare grupper. Selv om barn i stor grad kan sies å ha oversikt over sin egen livssituasjon, og bør vurderes som aktuelle og viktige informanter, kan det også tenkes at familiens lave inntekt kan være en belastning for dem. Fokus på den lave inntekten og hva det medfører, kan dermed øke deres bekymrings- og stressnivå og således ikke være etisk gunstig. Det samme gjelder deres tilknytning til barnevernet.

Videre er det etiske utfordringer knyttet til det metodiske ved analysen. Ved tolkning av data, er det en trussel for validiteten om forskeren selv tillegger en mening til resultatet som ikke i utgangspunktet er der, ved for eksempel å bruke mangelfulle forståelsesrammer eller forutinntatthet (Robson, 2002). Forskeren gjennomfører et arbeid hvor det er viktig å forholde seg objektiv til forskningstema og problemstilling (O'Leary, 2004). Å finne sammenhenger som ikke egentlig er tilstede, vil kunne anses å være et etisk problem. Sett i lys av de

forskningsetiske retningslinjenes formål; å styrke sitt skjønn og å reflektere rundt sine holdninger, så anses det her som viktig at en som forsker, evner å reflektere rundt sine egen eventuelle fordommer eller forutinntatthet. Forutinntatthet kan medføre at en er selektiv til sine funn, og ser etter funn som kan styrke de hypoteser som en allerede har. Det vil i så fall kunne true både forskningens validitet, og også de etiske aspektene rundt forskningens resultater.

Å skulle generalisere sine funn kan også ses som interessant i en etisk sammenheng. Når resultater av forskning kan brukes til bedre å forstå barns situasjon, og på den måten skape en mulighet for å hjelpe flere, er dette også i en etisk sammenheng positivt. Samtidig er det viktig at ikke belastningen for enkeltindivider blir stor ved å delta i en undersøkelse. En mulig normkonflikt kan også oppstå dersom en gjennom sin forskning får kjennskap til enkeltpersoners problematiske forhold. I slike tilfeller er det viktig at forskeren også er bevisst sin rolle. I rollen som forsker er det viktig å forholde seg nøytral. Å bruke sin kjennskap om disse problematiske forholdene til å øke kunnskap omkring problematikken generelt, vil kunne hjelpe flere enn kun den ene. Slik sett er også statistikk og generaliserbarhet viktige virkemidler også i et etisk godt forankret arbeid; nemlig å bedre barns situasjon når de lever under vanskelige omstendigheter. NOVAs innsamling kan ses på som mange enkeltpersoners beskrivelser av sin situasjon, men som helhet, så utgjør det et datasett som kan bidra til økt kunnskap rundt barns levekår i lavinntektsfamilier. Dette er kunnskap som kan vise seg å bli viktig for å bedre denne gruppens situasjon på sikt, dersom kunnskapen er med på å utvikle tiltak og politiske satsninger.

Det kan videre anses som positivt for de etiske sidene ved undersøkelsen at det benyttes allerede innsamlet datamateriell. Svært mange respondenter har her brukt av sin tid på å svare på mange spørsmål, og også over flere år. Det kan derfor også ses på som et positivt etisk aspekt ved studien at disse dataene blir benyttet i størst mulig grad. Å skulle innhente informasjon om dette temaet ved å få nye respondenter til å svare på en ny spørreundersøkelse når et datasett allerede er tilgjengelig for studier, ville anses som overflødig, og en unødvendig belastning for nye enkeltindivider.

Avslutningsvis anses det som et viktig etisk aspekt i denne undersøkelsens sammenheng å være bevisst egen ordlyd. NOVAs undersøkelse har tittelen: *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier*. Her vurderes det å ligge noen premisser for hvordan ordlyden også i dette

prosjektet vil være. Familiene har ikke definert seg selv som fattige. De har sagt seg villige til å være med på et prosjekt om hvordan det er å leve med lav inntekt. Det er ikke det samme som at de (i alle fall ikke alle) vil definere seg som fattige. I analysene og diskusjonen anses det derfor som viktig også i en etisk sammenheng å være bevisst denne ordlyden. ”Fattig” er et begrep tilknyttet en del stigma, og en del av respondentene vil kanskje reagere på å bli karakterisert som ”fattig”. Likevel bruker en del av teorien knyttet til det å ha lav inntekt begrepet ’fattig’ og ’fattigdom’, og i oppgavens teoridel er dette begrepet derfor likevel brukt. Dette, som tidligere nevnt, for å gjengi de teoretiske rammene mest mulig korrekt. Når det kommer til selve resultatene derimot, kommer ordet ’lavinntekt’ til å brukes, nettopp av ovennevnte etiske årsaker.

4.0 ANALYSER OG FUNN

I det følgende kapittelet presenteres funnene fra utførte analyser i dette mastergradsprosjektet. Innledningsvis presenteres utvalgene. Deretter presenteres analyser som viser i hvilken grad ungdommene blir mobbet og/eller mobber andre – sett i sammenheng med familiens økonomiske situasjon, og ungdommenes egen opplevelse av familieøkonomien. I tillegg undersøkes kjønnsforskjeller, og hvorvidt kontakt med barnevernet har påvirkning på ungdommenes involvering i mobbing.

4.1 PRESENTASJON AV UTVALGENE

Utvalgene; kalt lavinntektsutvalget og kontrollutvalget, er de to som blir analysert og sammenlignet i NOVAs undersøkelse, og også i dette prosjektet. Lavinntektsutvalget utgjør 80.4% av det totale utvalget, mens kontrollutvalget utgjør 19.6%. I tabellen under følger en oversikt over de to utvalgene når det kommer til kjønnsfordeling, aldersmessig fordeling og hvem ungdommene bor med. Hvor god råd ungdommene syns at deres familie har sammenlignet med andre, er også med i tabellen. Chi-squaretester ble brukt for å teste om det var signifikante forskjeller mellom utvalgene ved de ulike variablene. Signifikansnivået blir rapportert under hver presentasjonsvariabel.

Tabell 1: Presentasjon av utvalgene

	Totalt	Lavinntektsutvalg	Kontrollutvalg
Kjønn			
Gutt	49.1% (N= 620)	48.2% (N= 490)	52.6% (N= 130)
Jente	50.9% (N= 643)	51.8% (N= 526)	47.4% (N= 117)
Signifikans: $p = .214$ (ikke signifikante forskjeller)			
Aldersfordeling			
12 år:	15.2% (N= 192)	16.9% (N= 172)	8.1% (N= 20)
13 år:	13.7% (N= 173)	13.9% (N= 141)	12.9% (N= 32)
14 år:	15.7% (N= 198)	15.6% (N= 158)	16.1% (N= 40)
15 år:	14.2% (N= 179)	14.7% (N= 149)	12.1% (N= 30)
16 år:	12.3% (N= 156)	11.2% (N= 114)	16.9% (N= 42)
17 år:	14.0% (N= 177)	13.0% (N= 132)	18.1% (N= 45)
18 år:	12.8% (N= 162)	12.2% (N= 124)	15.3% (N= 38)
19 år:	2.1% (N= 27)	2.6% (N= 26)	.4% (N= 1)
Signifikans: $p = .000$ (forskjellene er signifikante)			
Bor med			
Begge foreldrene	60.0% (N= 724)	59.4% (N= 571)	62.2% (N= 153)
En forelder og en stedforelder	12.9% (N= 156)	13.8% (N= 133)	9.3% (N= 23)
Enslig forelder	27.1% (N= 327)	26.7% (N= 257)	28.5% (N= 70)
Signifikans: $p = .172$ (ikke signifikante forskjeller)			
Hvor god råd har familien din?			
God råd	59.3% (N= 710)	56.4% (N= 543)	71.1% (N= 167)
Dårlig råd	40.7% (N= 488)	43.6% (N= 420)	28.9% (N= 68)
Signifikans: $p = .000$ (forskjellene er signifikante)			

Som vist i tabellen, er det ikke signifikante forskjeller mellom de to utvalgene når det kommer til kjønnsfordeling eller hvem de unge bor sammen med. Det er dog signifikante forskjeller mellom utvalgene når det kommer til aldersmessig fordeling. Blant annet er det en større andel i lavinntektsutvalget enn i kontrollutvalget som er blant den yngste aldersgruppen. Aldersgruppen 16-18 år utgjør derimot en større andel av kontrollutvalget enn av lavinntektsutvalget. Det gjøres oppmerksom på at de få 19 åringene som er representert i utvalgene, regnes med som 18 åringer i analysene, da disse hører til samme klasses-trinn. Aldersforskjellene i utvalgene kan utgjøre en utfordring i forhold til analysene av mobbing. Det er tidligere funnet at det mobbes hyppigere blant den yngste aldersgruppen (rundt 12 år)

enn det gjør i de påfølgende år utover ungdomsskolen og i videregående skole, hvor vanligvis mobbekurven flater ut (Nordhagen, et.al., 2005, Olweus, 1992). Særlig voldelig mobbing blir det mindre av ved økende alder. Det er likevel ikke funnet at det er en like synkende kurve blant de som mobber andre, som det er for andel mobbede (Olweus, 1992). Det er derfor her blitt gjort signifikanstester hvor aldersvariabelen er satt opp mot mobbevariablene. Det ble der funnet ikke-signifikante resultater på tre av fire variabler som målte hvorvidt ungdommene mobbet andre (kun 'ertet andre'-variabelen var signifikant), derimot ble det funnet signifikante resultater på tre av fire variabler som målte hvorvidt ungdommene ble mobbet (her var 'blitt ertet' ikke-signifikant). Det kan dermed tenkes at denne forskjellen i alder har noe betydning for resultatene til analysene som har målt hvorvidt ungdommene blir mobbet, den samme betydningen foreligger sannsynligvis ikke for analysene som har målt hvorvidt ungdommene mobber andre.

Ungdommene er blitt spurt om hvor god råd de synes familiene sine har. Dette blir derfor en god "pekepinn" på hvordan ungdommene selv opplever sin families økonomiske situasjon. En ser at på dette spørsmålet, så skiller lavinntektsutvalget seg signifikant fra kontrollutvalget. Det er – ikke overraskende – færre i lavinntektsutvalget enn i kontrollutvalget som rapporterer at familien har god råd, og flere som rapporterer at de har dårlig råd.

4.2 MOBBING OG LAVINNTEKT

I det følgende vil det presenteres analyser av lavinntektsvariablene satt opp mot mobbevariablene. Det analyseres hvorvidt ungdommer med lav familieøkonomi er mer involvert i mobbing enn det andre ungdommer er, både ved å se på om de mobber andre hyppigere enn det andre gjør, og om de blir mobbet hyppigere enn det andre blir.

Innledningsvis i dette kapittelet vil det presenteres analyser av mobbing sett i sammenheng med registerdataene. Registerdata med inntektshistorikk fra SSB ligger til grunn for om ungdommene er plassert i lavinntektsutvalget eller i kontrollutvalget. Det er altså den faktiske inntekten som er målt. Herunder vil det undersøkes hvorvidt det knyttes en særskilt risiko for mobbing til det å leve med svak familieøkonomi over tid. Deretter vil mobbevariablene settes opp mot ungdommenes opplevelse av egen familieøkonomi.

Ungdommene har blitt spurt om hvorvidt de er blitt mobbet av andre. Fire variabler har omhandlet dette, og ungdommene har blitt spurt om de har blitt mobbet/plaget av andre det

siste skoleåret, om de er blitt ertet av andre, isolert/utestengt av andre, og om de er blitt slått, sparket eller dyttet. Resultatene av disse svarene er så blitt satt opp i en krysstabellsanalyse mot respondentens deltakelse i henholdsvis lavinntektsutvalget eller kontrollutvalget. Resultatene av disse krysstabellene vises i tabell 2. For å undersøke hvorvidt det er signifikante forskjeller mellom utvalgene, er det foretatt chi-squaretester.

Tabell 2:

Andel som har blitt mobbet i lavinntektsutvalget sammenlignet med kontrollutvalget (i prosent)

	Lavinntektsutvalg	Kontrollutvalg	Signifikans
<i>Blitt mobbet/plaget av andre</i>	9.5% (N= 79)	5.9% (N= 12)	i.s.
<i>Blitt ertet av andre</i>	9.1% (N= 76)	5.8% (N= 12)	i.s.
<i>Blitt isolert/utestengt</i>	7.4% (N= 62)	3.4% (N= 7)	$p < .05$
<i>Blitt slått/sparket/dyttet</i>	4.6% (N= 38)	2.4% (N= 5)	i.s.

Note: i.s.= ikke signifikant, $p > .05$

Som det fremkommer av tabell 2, så er det en noe større andel av lavinntektsutvalget enn av kontrollutvalget som rapporterte at de har blitt mobbet i samtlige av variablene som måler hvorvidt ungdommene blir mobbet. De fleste forskjellene er imidlertid ikke statistisk signifikante. Kun variabelen som måler hvorvidt ungdommene blir mobbet ved å bli isolert/utestengt, gir statistisk signifikante forskjeller mellom utvalgene; $X^2(1, n = 1039) = 4.288, p = .038$. Forskjellene er dermed signifikante på 5%-nivå.

Mobbing ved slag, spark eller dytting, anses som en grov form for mobbing. Heldigvis er det, som en ser av tabellen, en relativt liten andel i begge utvalg som rapporterer at de blir mobbet på denne måten. Det er en noe større andel av lavinntektsutvalget enn av kontrollutvalget som rapporterer at de blir slått, sparket eller dyttet, men forskjellene mellom utvalgene er ikke statistisk signifikante.

Ved å legge til grunn den kategoriske mobilitetsvariabelen i disse analysene, så finner en heller ikke signifikante forskjeller innad i lavinntektsutvalget. Den kategoriske mobilitetsvariabelen er den variabelen som sier noe om familieinntektens utvikling over tid.

Den er her blitt kodet til fire grupper; 1) kontrollutvalget (N = 247), 2) 'nedadgående mobilitet' + 'stabil lavinntekt' (N = 238), 3) 'svak oppadgående mobilitet' + 'klar oppadgående mobilitet' (N = 385), og 4) 'stabilitet aldri fattig' (N = 393). Ved å legge til grunn denne variabelen kan en dermed undersøke om de ungdommene som har stabilt lav inntekt i sine familier blir mobbet mer enn andre grupper i lavinntektsutvalget. Analysene som måler hvorvidt ungdommene er blitt mobbet, gir ikke støtte til en slik hypotese, se tabell 3. Forskjellene innad i lavinntektsutvalget var ikke statistisk signifikante ved noen av disse analysene.

Tabell 3: Andel som har blitt mobbet – sett ut i fra den kategoriske mobilitetsvariabelen (i prosent)

	Kontrollutvalg	Nedadgående mobilitet + stabil lavinntekt	Oppadgående mobilitet	Stabilitet aldri fattig
<i>Blitt mobbet/plaget</i>	5.9% (N= 12)	9.0% (N= 18)	8.5% (N= 27)	10.5% (N= 33)
<i>Blitt ertet</i>	5.8% (N= 12)	9.5% (N= 19)	7.2% (N= 23)	11.1% (N= 35)
<i>Blitt isolert/utestengt</i>	3.4% (N= 7)	6.5% (N= 13)	7.5% (N= 24)	7.9% (N= 25)
<i>Blitt slått/sparket/dyttet</i>	2.4% (N= 5)	4.5% (N= 9)	4.1% (N= 13)	5.1% (N= 16)

Ungdommene har også rapportert hvorvidt de mobber andre elever. Dette er også blitt målt ved fire variabler, se tabell 4.

Tabell 4: Andel som mobber andre i lavinntektsutvalget sammenlignet med kontrollutvalget (i prosent)

	Lavinntektsutvalg	Kontrollutvalg	Signifikans
<i>Mobbet/plaget andre</i>	12.9% (N= 106)	10.4% (N= 21)	i.s.
<i>Ertet andre</i>	14.0% (N= 114)	9.5% (N= 19)	i.s.
<i>Har isolert/utestengt andre</i>	11.1% (N= 91)	5.0% (N= 10)	$p < .01$
<i>Har slått/sparket/dyttet andre</i>	11.9% (N= 97)	5.0% (N= 10)	$p < .01$

Note: i.s.= ikke signifikant, $p > .05$

Som vist i tabell 4, ser en også av disse analysene at andelen som rapporterer at de mobber andre, er noe høyere i lavinntektsutvalget enn den er i kontrollutvalget. Det er likevel ikke signifikante forskjeller mellom utvalgene for alle variablene. Det er likevel signifikante forskjeller mellom utvalgene for to av variablene, forskjellene er også her sterkt signifikante. For analysen av variabelen som måler hvorvidt ungdommene isolerer andre, viser chi-squaretesten at forskjellene mellom utvalgene er signifikante på 1%-nivå; $X^2(1, n = 1019) = 6.834, p = .009$. Også for variabelen som måler hvorvidt ungdommene slår, sparker eller dytter andre, finner en at en merkbart større andel av lavinntektsutvalget enn av kontrollutvalget rapporterer at dette er noe de gjør mot andre. Chi-squaretesten viser at $X^2(1, n = 1018) = 8.159, p = .004$ for denne variabelen, en signifikant forskjell mellom gruppene, på 1%-nivå.

Ved å legge til grunn den kategoriske mobilitetsvariabelen for disse analysene, finner en også her ikke-signifikante forskjeller mellom gruppene for de to første variablene; altså hvorvidt ungdommene mobber/plager andre, eller erter dem. Det er på den annen side signifikante forskjeller mellom gruppene i lavinntektsutvalget når det gjelder hvorvidt de isolerer andre, eller slår, sparker, dytter dem. Også når det gjelder å isolere andre, er det gruppen 'stabilitet aldri fattig' som kommer dårligst ut. 12.9% i denne gruppen rapporterer at de isolerer andre, mot 5.0% i kontrollutvalget, og mellom 9.7% og 10.6% i resten av lavinntektsutvalget. Dette gir $X^2(3, n = 1020) = 8.630, p = .035$, og dermed signifikante forskjeller på 5%-nivå. Når det gjelder hvorvidt ungdommene slår, sparker eller dytter andre, er det gruppen med nedadgående mobilitet og stabil lavinntekt som kommer dårligst ut. Hele 15.1% av ungdommene i denne gruppen rapporterer at de slår, sparker eller dytter andre jevnlig (av og til eller oftere). Dette altså mot 5.0% i kontrollutvalget, og mellom 9.7% og 12.2% i resten av lavinntektsutvalget, se tabell 5. Forskjellene er her signifikante på 1%-nivå; $X^2(3, n = 1020) = 12.047, p = .007$. For øvrig kommer gruppen med nedadgående mobilitet og stabilt fattige dårligst ut i de to øvrige analysene; denne gruppen mobber/plager andre mest i lavinntektsutvalget, og de erter også andre mest. Forskjellene er likevel ikke statistisk signifikante i disse analysene.

Tabell 5: Andel som mobber andre – sett ut i fra den kategoriske mobilitetsvariabelen (i prosent)

	Kontrollutvalg	Nedadgående mobilitet + stabil lavinntekt	Oppadgående mobilitet	Stabilitet aldri fattig
<i>Mobbet/plaget andre</i>	10.4% (N= 21)	15.6% (N= 31)	11.0% (N= 34)	13.5% (N= 42)
<i>Ertet andre</i>	9.5% (N= 19)	16.2% (N= 32)	12.3% (N= 38)	14.2% (N= 44)
<i>Isolert/utestengt andre</i>	5.0% (N= 10)	10.6% (N= 21)	9.7% (N= 30)	12.9% (N= 40)
<i>Slått/ sparket/ dyttet andre</i>	5.0% (N= 10)	15.1% (N= 30)	9.7% (N= 30)	12.2% (N= 38)

Når det gjelder hvorvidt ungdommene selv mobber andre, kan det derfor se ut til at stabil lavinntekt kan utgjøre en risiko for ungdommens deltakelse i mobbing, selv om en altså ikke har signifikante funn i alle testene for å underbygge dette.

Som nevnt, er opplevd fattigdom målt gjennom at ungdommene har svart på hvor god råd de synes familiene deres har, sammenlignet med andre. I tillegg til å bruke registerdataene i analysene av mobbing, er det derfor interessant å se om opplevd fattigdom har noen påvirkning på mobbefrekvens. Ved å splitte lavinntektsutvalget og kontrollutvalget og deretter gjøre krysstabellanalyser hvor opplevd fattigdom settes opp mot mobbevariablene, får en derfor et grunnlag for å se på dette, samt sammenligne lavinntektsutvalget med kontrollutvalget. Selv om det ikke foreligger signifikante funn i alle kategoriene, så er det gjennomgående funnet for både lavinntektsutvalget og kontrollutvalget at mobbefrekvensen er høyere i gruppen som anser familiens økonomi som dårlig, enn i gruppen som mener at familien har god råd.

Tabell 6: Andel som blir mobbet i lavinntektsutvalget, sett i forhold til opplevd familieøkonomi (i prosent)

	Dårlig råd	God råd	Signifikans
<i>Blitt mobbet/plaget av andre</i>	13.4% (N= 46)	6.7% (N= 32)	$p < .01$
<i>Blitt ertet</i>	12.2% (N= 42)	7.1% (N= 34)	$p < .05$
<i>Blitt isolert/utestengt</i>	10.4% (N= 36)	5.3% (N= 25)	$p < .01$
<i>Blitt slått/sparket/dyttet</i>	5.8% (N= 20)	3.8% (N= 18)	i.s.

Note: i.s.= ikke signifikant, $p > .05$

Særlig i lavinntektsutvalget kan det se ut til at det kan være en sammenheng mellom opplevd fattigdom og det å bli utsatt for mobbing, se tabell 6. Ved å sette opplevd fattigdom opp mot variabelen 'Hvor ofte har du dette skoleåret blitt mobbet/plaget?' finner en sterke signifikante forskjeller mellom ungdommene i lavinntektsutvalget som rapporterer at de opplever å ha dårlig råd, og god råd – $X^2(1, n = 822) = 10.385, p = .001$. For variabelen 'hvor ofte har du dette skoleåret blitt mobbet på skolen ved at du er blitt ertet?', får en også signifikante forskjeller i lavinntektsutvalget mellom gruppene som opplever å ha god og dårlig råd; $X^2(1, n = 823) = 6.123, p = .013$. For variabelen 'Hvor ofte har du dette skoleåret blitt mobbet/plaget ved isolering?' finner en også sterke signifikante forskjeller mellom gruppene i lavinntektsutvalget. $X^2(1, n = 821) = 7.812, p = .005$. Når det kommer til variabelen 'hvor ofte har du dette skoleåret blitt mobbet/plaget på skolen ved at du er blitt slått, sparket eller dyttet av andre?' så fremkommer det ikke signifikante forskjeller mellom gruppene i lavinntektsutvalget. For lavinntektsutvalget gir chi-squaretesten resultatet $X^2(1, n = 821) = 1.841, p = .175$. Det kan dermed se ut til at det for ungdommene i lavinntektsutvalget kan være en sammenheng mellom det å oppleve sin økonomi som dårlig, og å bli utsatt for mobbing ved erting og utestegning. Det ser ikke ut til å være den samme sammenhengen i kontrollutvalget, da det ikke er noen signifikante forskjeller mellom gruppen som opplever at de har dårlig råd og de som opplever at de har god råd i noen av testene.

Når det gjelder det å mobbe andre, ser en ikke den samme sammenhengen mellom opplevd fattigdom og mobbing, heller ikke i lavinntektsutvalget, se tabell 7.

Tabell 7: Andel som mobber andre i lavinntektsutvalget, sett i forhold til opplevd familieøkonomi (i prosent)

	Dårlig råd	God råd	Signifikans
<i>Mobbet/plaget andre</i>	14.3% (N= 49)	12.3% (N= 57)	i.s.
<i>Ertet andre</i>	14.7% (N= 50)	13.6% (N= 63)	i.s.
<i>Har isolert/utestengt andre</i>	13.2% (N= 45)	9.7% (N= 45)	i.s.
<i>Har slått/sparket/dyttet andre</i>	13.5% (N= 46)	10.8% (N= 50)	i.s.

Note: i.s. = ikke signifikant, $p > .05$

På variabelen som måler hvorvidt ungdommene mobber/plager andre finner en signifikante forskjeller mellom de som opplever å ha dårlig råd og de som opplever å ha god råd i kontrollutvalget, men ikke for lavinntektsutvalget. For kontrollutvalget er signifikansnivået på denne variabelen $p = .002$, en signifikans på 1%-nivå. Det er her 21.4% (N= 12) av de som opplever at familien har dårlig råd, som også rapporterer at de mobber andre, mot 6.3% (N= 9) av de som synes familiens økonomi er god, som også mobber andre. Gruppene er som en ser små, noe som kan gjøre at forskjellene virker større enn de i realiteten er (kun 3 flere personer som oppgir at de har dårlig råd enn de som oppgir at de har god råd, mobber). Forskjellene i lavinntektsutvalget er altså ikke signifikante; $p = .399$. Det er heller ingen andre signifikante forskjeller, verken i lavinntektsutvalget eller i kontrollutvalget, når det kommer til det å mobbe andre, sett i forhold til opplevd fattigdom.

4.2.3 MOBBING OG KJØNN

I tillegg til å analysere lavinntektsutvalgets og kontrollutvalgets svar når det gjelder mobbing, har også kjønnsforskjellene blitt undersøkt. Ved å splitte utvalgene før krysstabellanalysene, dannes et grunnlag for å kunne si noe om kjønnsforskjellene i de ulike utvalgene – da får en sammenlignet jentenes og guttenes svar i de to ulike utvalgene. I tillegg er det blitt gjort analyser hvor kjønnene er splittet før analysene er gjort i de to utvalgene, det gir grunnlag for å se om guttene i lavinntektsutvalget er mer involvert i mobbing enn guttene i kontrollutvalget, og tilsvarende for jentene. En danner dermed et grunnlag for å se om det er kjønnsforskjeller i utvalgene, og samtidig et grunnlag for å se om det er forskjell på guttene i de to utvalgene, og jentene i de to utvalgene. Signifikansnivåene som er referert til høyre i tabellen under, henviser til forskjellene mellom guttene i de to ulike utvalgene, og til jentene i

de to ulike utvalgene. De sammenligner med andre ord ikke guttene og jentene i lavinntektsutvalget, og guttene og jentene i kontrollutvalget. Det gjør derimot signifikansnivået *under* gutt- og jentekategoriene.

Tabell 8: *Kjønnsforskjeller mellom gutter og jenter som blir mobbet (i prosent)*

	Lavinntektsutvalg	Kontrollutvalg	Signifikans
Blitt mobbet/plaget av andre			
Gutt	9.5% (N= 37)	4.7% (N= 5)	i.s.
Jente	9.4% (N= 42)	8.1% (N= 8)	i.s.
Signifikans	i.s.	i.s.	
Blitt ertet av andre			
Gutt	9.3% (N=36)	4.7% (N=5)	i.s.
Jente	8.9% (N=40)	7.1% (N=7)	i.s.
Signifikans	i.s.	i.s.	
Blitt isolert/utestengt			
Gutt	5.2% (N= 20)	2.8% (N= 3)	i.s.
Jente	9.4% (N= 42)	5.1% (N= 5)	i.s.
Signifikans	$p < .05$	i.s.	
Blitt slått/sparket/dyttet			
Gutt	6.2% (N= 24)	1.9% (N= 2)	i.s.
Jente	3.4% (N= 15)	3.0% (N= 3)	i.s.
Signifikans	r.s.	i.s.	

Note: i.s. = ikke signifikant, $p > .05$.

r.s.= randssignifikant, altså med en p - verdi mellom .05 og .06.

Som en ser av tabell 8, er det ingen signifikante forskjeller mellom guttene i lavinntektsutvalget og guttene i kontrollutvalget, det er det heller ikke for jentene i de to utvalgene. Det er ei heller signifikante forskjeller mellom kjønnene i kontrollutvalget.

Derimot er det enkelte signifikante funn i lavinntektsutvalget når kjønnene sammenlignes. Å bli isolert og utestengt av andre er en psykisk form for mobbing, og det antas ofte at det er den formen for mobbing som jenter bedriver i størst grad (Olweus, 1992). Denne analysen finner delvis støtte i dette; det er her signifikant flere jenter enn gutter som *blir* utestengt av andre. $X^2(1, n = 834) = 5.478, p = .019$. Som det fremkommer i neste tabell, er det likevel ikke signifikant flere jenter som utestenger andre. Det er derfor mulig at en del av jentene som isoleres, blir isolert av gutter, ikke av andre jenter. Dette er for øvrig i tråd med tidligere funn som sier at en del av den mobbingen jenter blir utsatt for, bedrives av gutter (Olweus, 1992). Videre er det randssignifikante forskjeller mellom gutter og jenter i lavinntektsutvalget når det kommer til hvorvidt de blir slått, sparket, dyttet eller ikke. Guttene blir slått, sparket eller dyttet mer enn jentene, og chi-squaretesten gir følgende resultat: $X^2(1, n = 835) = 3.736, p = .053$. Forskjellene er dermed ikke signifikante på 5%-nivå, men de er nær ved å være det, og en kan derfor si at det er noen kjønnsforskjeller i lavinntektsutvalget når det gjelder denne formen for mobbing.

Tabell 9: Kjønnforskjeller mellom gutter og jenter som mobber andre (i prosent)

	Lavinntekstutvalg	Kontrollutvalg	Signifikans
Mobbet/plaget andre			
Gutt	17.3% (N= 66)	13.5% (N= 14)	i.s.
Jente	9.1% (N= 40)	7.2% (N= 7)	i.s.
Signifikans	$p < .01$	i.s.	
Ertet andre			
Gutt	18.6% (N=71)	11.5% (N=12)	i.s.
Jente	9.9% (N=43)	8.2% (N=8)	i.s.
Signifikans	$p < .001$	i.s.	
Isolert/utestengt andre			
Gutt	12.9% (N= 49)	4.8% (N= 5)	$p < .05$
Jente	9.6% (N= 42)	6.2% (N= 6)	i.s.
Signifikans	i.s.	i.s.	
Slått/sparket/dyttet andre			
Gutt	15.8% (N= 60)	4.8% (N= 5)	$p < .01$
Jente	8.4% (N= 37)	6.2% (N= 6)	i.s.
Signifikans	$p < .01$	i.s.	

Note: i.s.= ikke signifikant, $p > .05$

Som vist i tabell 9, er det ingen signifikante forskjeller mellom kjønnene i kontrollutvalget når det gjelder i hvilken grad de mobber andre. Det er derimot enkelte signifikante forskjeller mellom kjønnene i lavinntekstutvalget. Det er guttene som kommer dårligst ut i analysene, de mobber andre mest. Når det gjelder den første variabelen; altså hvorvidt ungdommen mobber/plager andre, så er forskjellene mellom kjønnene i lavinntekstutvalget her signifikante på 1%-nivå; $X^2(1, n = 820) = 12.026, p = .001$. Også variabelen som måler hvorvidt ungdommen ertter andre, gir sterke signifikante kjønnforskjeller i lavinntekstutvalget. $X^2(1, n = 817) = 12.826, p = .000$. Når det gjelder hvorvidt ungdommen isolerer andre, så finner en her heller ikke signifikante forskjeller mellom kjønnene i lavinntekstutvalget, $p = .127$.

Isolering er som tidligere nevnt antatt å være en form for mobbing som jenter bedriver i større grad enn gutter, denne testen støtter altså ikke dette, da det ikke er signifikante forskjeller mellom kjønnene i de to utvalgene. Det ser samtidig ut til at guttene i lavinntektsutvalget mobber andre oftere på denne måten, enn det guttene i kontrollutvalget gjør. I

lavinntektsutvalget er det guttene som mobber andre mest på denne måten, mens det i kontrollutvalget er jentene som gjør dette mest. Forskjellen mellom guttene i

lavinntektsutvalget og guttene i kontrollutvalget er signifikante på dette punktet, $p = .020$.

Også når det kommer til den mest fysiske mobbepformen, det å slå, sparke eller dytte andre, er guttene i lavinntektsutvalget ”verstingene” i denne testen. De mobber andre på denne måten signifikant mer enn det jentene i lavinntektsutvalget gjør, $X^2(1, n = 817) = 10.587, p = .001$, og de mobber også andre på denne måten signifikant mer enn det guttene i kontrollutvalget gjør, $X^2(1, n = 483) = 8.515, p = .004$. Begge disse resultatene er dermed signifikante på 1%-nivå.

4.2.4 MOBBING, LAVINNTEKT OG BARNEVERN

Foreldrene til de unge i undersøkelsen har også svart på om de har hatt kontakt med barnevernet det siste året, i tillegg til andre hjelpetjenester. Tidligere har Kari Stefansen ved NOVA funnet at barn som har mottatt spesialundervisning og/ eller hatt kontakt med Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT), har større risiko for å bli utsatt for erting og plaging enn barn som ikke har slik kontakt (Stefansen, 2004). Imidlertid er ikke kontakten med barneverntjenesten sett i sammenheng med mobbing. Det er derfor interessant å se om det kan foreligge noen sammenheng mellom en slik kontakt og mobbing. Det er generelt flere i lavinntektsutvalget enn i kontrollutvalget som har kontakt med barnevernet. Gruppen i lavinntektsutvalget som svarer at de har kontakt med barnevernet er heller ikke særlig stor (i overkant av 50 personer), men gruppen i kontrollutvalget som rapporterer å ha kontakt med barneverntjenesten er så liten (mellom 5-10 personer) at den ikke har særlig relevans i analytisk sammenheng. I analysene er her lavinntektsutvalget og kontrollutvalgets splittet, før det er gjort krysstabellanalyser med variabelen ’Har du/dere siden august 2008 hatt kontakt med... a) barnevernet angående [barnets navn]?’ satt opp mot de ulike mobbevariablene. Under følger to tabeller med resultatene for lavinntektsutvalget, og deres mobbefrekvens når de har hatt kontakt med barnevernet, og når de ikke har hatt slik kontakt. Signifikansnivået presenteres også.

Tabell 10: Andel i lavinntektsutvalget som har mobbet andre, sett i sammenheng med kontakt med barnevernet (i prosent)

	Hatt kontakt med barnevernet	Ikke hatt kontakt med barnevernet	Signifikans
<i>Mobbet/plaget andre</i>	25.5% (N= 13)	11.8% (N= 89)	$p < .01$
<i>Ertet andre</i>	24.0% (N= 12)	12.9% (N= 97)	$p < .05$
<i>Har isolert/utestengt andre</i>	21.2% (N= 11)	10.5% (N= 79)	r.s.
<i>Har slått/sparket/dyttet andre</i>	27.5% (N= 14)	10.8% (N= 81)	$p < .01$

Note: r.s. = randssignifikant, p = mellom .05 og .06

Som det følger av tabell 10, er det ganske store forskjeller mellom gruppen som har hatt kontakt med barnevernet, og gruppen som ikke har hatt slik kontakt, når det kommer til hvorvidt de mobber andre. Andelen som rapporterer at de mobber andre jevnlig (av og til eller oftere) er også vesentlig høyere enn det som regnes som gjennomsnittelig mobbefrekvens på nasjonalt nivå; det er som tidligere nevnt antatt at rundt 10% av norske ungdommer er involvert i mobbing jevnlig (Vatn, et.al, 2007). Selv om gruppen som har hatt kontakt med barnevernet er en forholdsvis liten gruppe, er andelen mobbere likevel betydelig, og en ser også at det er sterke signifikante forskjeller mellom de to gruppene når det gjelder de fleste mobbevariablene. Unntaket er variabelen 'Hvor ofte har du isolert/utestengt andre det siste skoleåret?', hvor forskjellene ikke er signifikante mellom gruppene. Likevel; $p = .055$ på denne variabelen, og forskjellene er derfor det som kalles randssignifikante. For variabelen som gjelder hvorvidt ungdommene rapporterer at de mobber/plager andre, gir chi-squaretesten følgende resultat for lavinntektsutvalget; $X^2(2, n = 807) = 10.533, p = .005$. Forskjellene er dermed her signifikante på 1%-nivå. For variabelen som måler hvorvidt ungdommene erter andre, gir chi-squaretesten følgende resultat i denne analysen; $X^2(2, n = 802) = 7.081, p = .029$. Forskjellene er dermed signifikante på 5%-nivå mellom de som har, og de som ikke har, kontakt med barnevernet i lavinntektsutvalget når det kommer til hvorvidt de erter andre. For variabelen som måler hvorvidt ungdommene isolerer andre, er det derimot ikke signifikante forskjeller i lavinntektsutvalget når en vurderer i forhold til kontakt med barnevernet. Forskjellene er likevel randssignifikante, da chi-squaretesten gir følgende resultat; $X^2(2, n = 805) = 5.791, p = .055$. Også for variabelen som måler hvorvidt ungdommene slår, sparker eller dytter andre, er det sterke signifikante forskjeller mellom

gruppen i lavinntektsutvalget som har kontakt med barnevernet og de som ikke har det. Chi-squaretesten gir her; $X^2(2, n = 802) = 12.925, p = .002$. Disse forskjellene er dermed også signifikante på 1%-nivå. Særlig må disse resultatene fra variabelen 'Hvor ofte har du det siste skoleåret mobbet andre ved å slå, sparke eller dytte dem?' sies å være bekymringsfulle.

Nesten 30% av ungdommene i lavinntektsutvalget som har kontakt med barnevernet svarer at dette er noe de har gjort mot andre av og til eller oftere. Å slå, sparke eller dytte andre regnes, som tidligere nevnt, som en grov form for mobbing. At 27.5% i denne gruppen svarer at de gjør dette 'omtrent hver dag', 'omtrent hver uke' eller 'av og til', må derfor anses som en høy andel, selv om gruppen er liten.

Tabell 11: Andel i lavinntektsutvalget som blir mobbet, sett i sammenheng med deres kontakt med barnevernet (i prosent)

	Hatt kontakt med barnevernet	Ikke hatt kontakt med barnevernet	Signifikans
<i>Blitt mobbet/plaget av andre</i>	21.2% (N= 11)	8.6% (N= 66)	$p < .01$
<i>Blitt ertet av andre</i>	20.8% (N= 11)	8.6% (N= 66)	$p < .05$
<i>Blitt isolert/utestengt</i>	22.6% (N= 12)	6.3% (N= 48)	$p < .001$
<i>Blitt slått/sparket/dyttet</i>	11.5% (N= 6)	4.2% (N = 32)	$p < .05$

Når det gjelder i hvilken grad ungdommene i lavinntektsutvalget som har kontakt med barnevernet *blir* mobbet, ser vi også forholdsvis store forskjeller mellom gruppene. Det er også her en høy andel som rapporterer at de blir mobbet jevnlig (se tabell 11). Særlig er her forskjellene store mellom gruppene i forhold til variabelen som måler isolering. Her viser chi-squaretesten at $p = .000$, altså en fullstendig signifikant forskjell mellom gruppene. En ser altså også her at det er en særlig høy andel rapporterte mobbede i gruppen som har hatt kontakt med barnevernet, og det er også signifikante forskjeller mellom gruppene ved alle variablene. For variabelen som måler hvorvidt ungdommen blir mobbet/plaget av andre, viser $X^2(2, n = 820) = 12.711, p = .002$, altså signifikans på 1%-nivå. For variabelen som måler hvorvidt ungdommene blir ertet, viser chi-squaretesten; $X^2(2, n = 822) = 8.827, p = .012$, en signifikant forskjell mellom gruppene på 5%-nivå. For variabelen som måler hvorvidt ungdommene blir isolert og stengt ute av andre, viser chi-squaretesten; $X^2(2, n = 820) = 24.558, p = .000$ – en fullstendig signifikant forskjell mellom de som har hatt kontakt med

barnevernet og de som ikke har det, i lavinntektsutvalget. Også når det gjelder hvorvidt de ulike gruppene blir slått, sparket eller dyttet, er det altså signifikante forskjeller mellom de som har kontakt med barnevernet og de som ikke har det innad i lavinntektsutvalget. $X^2(2, n = 819) = 6.051, p = .049$, noe som gir signifikans på 5%-nivå.

En ser derfor ved en gjennomgang av disse prosentandelene, at det er en vesentlig høyere andel mobbere og mobbeofre i gruppen i lavinntektsutvalget som har kontakt med barnevernet, enn det er i lavinntektsutvalget for øvrig. Det er også store forskjeller mellom denne gruppen og mobbede og mobbeofre som anser seg sin økonomi som dårlig, og det er særlig store forskjeller når denne gruppen sammenlignes med kontrollutvalget. Eksempelvis er det i kontrollutvalget 5.0% som rapporterer at de slår, sparker eller dytter andre jevnlig, mens altså prosentandelen er 27.5% for gruppen i lavinntektsutvalget som har kontakt med barnevernet.

5.0 DRØFTING

5.1 OPPSUMMERING AV VIKTIGE FUNN

I oppgavens resultatdel er ulike funn fra analysene blitt presentert. Disse funnene danner grunnlaget for drøftingen, og det er gjennom disse at problemstillingene skal forsøkes besvares. Innledningsvis i drøftingsdelen vil derfor viktige funn bli oppsummert, før funnene drøftes mer inngående i det følgende.

Et trekk ved funnene i oppgaven er at lavinntektsutvalget i samtlige analyser kommer noe dårligere ut enn kontrollutvalget. Det er ikke signifikante forskjeller mellom utvalgene i alle analyser, men det anses likevel som av betydning å merke seg ved at ”trenden” er at dette utvalget kommer dårligst ut i alle analysene. Stabil lavinntekt hadde ikke så stor betydning som en kanskje skulle anta. Analysene viste her at de med nedadgående mobilitet og stabil lavinntekt ikke ble mobbet oftere enn andre, derimot så det ut til at de oftere enn andre i lavinntektsutvalget var mobbere. Det var likevel ikke mange signifikante funn i disse forskjellene.

Videre i analysekapittelet ble betydningen av opplevelsen av familieøkonomien undersøkt i forhold til ungdommenes deltakelse i mobbing. Ut i fra de resultatene som fremkom i de

presenterte analysene, så kunne det se ut til at opplevelsen av egen familieøkonomi hadde betydning for hvorvidt ungdommene ble mobbet eller ikke. Den samme sammenhengen ble ikke funnet når det gjaldt hvorvidt ungdommene selv mobbet andre. Denne variabelen – hvor ungdommene selv har svart på hvorvidt de synes at familien deres har dårlig eller god økonomi i forhold til andre familier – er et interessant tilskudd til analysene gjort basert på registerdata. Når det gjaldt i hvilken grad ungdommene rapporterte at de ble mobbet, kunne det se ut til at ungdommens opplevelse av familieøkonomien hadde større betydning for dette, enn det registerdataene hadde. Dette kan kanskje sies å være noe overraskende, da registerdataene jo har målt den faktiske inntekten i familien. Når det gjaldt det å mobbe andre, så kunne det se ut til at registerdataene hadde større betydning for resultatene enn det ungdommens opplevelse av familieøkonomien hadde. Det ble ikke funnet noen signifikante forskjeller mellom gruppene som opplevde at de hadde god eller dårlig råd i forhold til i hvilken grad de mobbet andre. Derimot ble det funnet statistisk signifikante forskjeller mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget på to av de fire variablene som målte hvorvidt ungdommene mobbet andre.

I lavinntektsutvalget ble det også funnet forholdsvis store kjønnsforskjeller i analysene når det gjaldt mobbing av andre – resultatene gikk i guttenes disfavør. Forskjellene var ikke like store når det gjaldt hvorvidt ungdommene ble mobbet, men også her kom guttene dårligst ut. I kontrollutvalget var det ingen signifikante forskjeller mellom kjønnene verken når det gjaldt i hvilken grad ungdommene ble mobbet, eller i hvilken grad de mobbet andre. Analysene skilte seg videre fra lavinntektsutvalgets når det gjaldt hvilket kjønn som kom dårligst ut i resultatene. For kontrollutvalgets analyser var det ikke guttene som var mest involvert i mobbing; jentene ble mest mobbet, og det var også jentene som mobbet mest i de to analysene som målte hvorvidt ungdommene isolerte andre, og hvorvidt de slo, sparket eller dyttet. Forskjellene var dog, som nevnt, ikke signifikante i kontrollutvalget. Resultatene finner dermed kun delvis støtte i tidligere forskning, hvor det ofte er påpekt at gutter i større grad enn jenter er innblandet i mobbing (Olweus, 1992). Kontrollutvalgets resultater sammenfalt altså ikke med et slikt syn.

Betydningen av kontakt med barneverntjenesten for involvering i mobbing var videre et hovedfunn i oppgaven. Da slik kontakt var mest aktuelt i lavinntektsutvalget, ble det undersøkt hvorvidt denne kontakten hadde påvirkning på lavinntektsutvalgets innblanding i mobbing. Når denne variabelen ble trukket med i analysen, steg mobbetallene betydelig. Det er her en mulighet for at en andel av de som har kontakt med barneverntjenesten har frafalt

undersøkelsen. Denne gruppen er forholdsvis liten, og dersom en vesentlig andel av disse har falt fra undersøkelsen (det vites ikke), kan dette ha innvirkning for resultatene. Kanskje fremstilles forskjellene mellom de som har kontakt med barneverntjenesten og de som ikke har det, som større enn det de i realiteten er. Dette vites ikke, men det bør tas et slikt forbehold når gruppen er såpass liten som den er. Likevel, resultatene viste at ungdommene som hadde hatt kontakt med barneverntjenesten i mye større grad enn andre – både innad i lavinntektsutvalget, og sammenlignet med kontrollutvalget – var involvert i mobbing. De mobbet andre mye hyppigere, og de ble mobbet hyppigere. Noe av det mest bekymringsfulle var muligens at nesten 30% av disse ungdommene rapporterer at de mobber andre ved å slå, sparke eller dytte. Det minnes igjen om at ”mobbing” her er kodet til å være av hyppighet ’av og til’, ’omtrent hver uke’ eller ’omtrent hver dag’. Det er derfor snakk om jevnlig eller relativt hyppig mobbing av andre. Som nevnt tidligere, er vanligvis en slik voldelig form for mobbing avtagende når ungdommer når en viss alder, den burde dermed ikke være vanlig i den aldersgruppen som her er undersøkt (Olweus, 1992). Dette er for øvrig også den variabelen som har lavest rapporteringsgrad i alle de øvrige analysene.

5.2 FAMILIEØKONOMIENS BETYDNING FOR MOBBING

Som tidligere nevnt, er det et funn ved analysene i denne oppgaven at lavinntektsutvalget gjennomgående kommer litt dårligere ut enn kontrollutvalget i forhold til mobbing. Dette er i tråd med de øvrige funn NOVA har hatt i sine analyser av lavinntektsutvalget i undersøkelsen av barns levekår i lavinntektsfamilier. De fleste resultatene fremkommer i disfavør lavinntektsutvalget (Sandbæk & Pedersen, 2010). Slik er det altså også med de analysene som er gjort her. Riktignok er de fleste forskjellene ikke signifikante, noe som jo kan tyde på at forskjellene er mindre enn det en kanskje skulle kunne tenke seg – i og for seg et gledelig funn. Som nevnt, poengterer Field (2009) at statistisk signifikans ikke er et entydig signal på hvorvidt det er en sammenheng eller ikke mellom funnene, ei heller er det noe entydig signal på viktigheten av funnene. Det at forskjellene mellom utvalgene ikke er statistisk signifikante betyr ikke sikkert at det ikke er noen forskjell mellom dem, det betyr bare at forskjellene ikke er sterke nok, store nok, til å slå ut på chi-squaretesten. Å se på resultatene i et større bilde; å forsøke å se dem i sammenheng med hverandre, kan dermed gi et litt større perspektiv på resultatene. Det burde kanskje være et tankekors at lavinntektsutvalget faktisk kommer dårligere ut enn kontrollutvalget i alle testene. Samtidig vil en på den andre siden kunne si at signifikanstestene er objektive tester, som tester disse sammenhengene på en nøytral måte.

Resultatene fra dem kan derfor sies å være viktige signaler for i hvilken grad lavinntekt har betydning for ungdommenes innblanding i mobbing. Dette vil i så tilfelle her bety at det ikke er noen sterk sammenheng mellom lavinntekt og mobbing.

I følge Olweus (1992, Olweus, 1980, Olweus, 1978) har sosioøkonomiske forhold ikke betydning for hvorvidt ungdommene innblandes i mobbing eller ikke. Samtidig presenterer Sletten et.al. (2004) funn som at hver tredje ungdom med lav familieinntekt føler seg upopulær, hver femte blir mobbet minst en gang i uka, en av seks mangler en bestevenn, og nesten like mange beskriver seg selv som ofte ensomme. Hun konkluderer derfor med at ungdommer med lav familieinntekt oftere enn andre viser tegn til sosial isolasjon. Den lave økonomien er dermed en risikofaktor for ungdommene, i følge Sletten et.al. (2004). Funnene i denne oppgaven viser at ungdommene i lavinntektsutvalget oftere enn andre stenger andre ute, slår, sparker eller dytter andre, og de blir også oftere enn andre utestengt og isolert. Her er forskjellene mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget signifikante. Dette er likevel kun resultatene for tre av åtte variabler. Samtidig kan en ikke se bort fra disse resultatene. Funnene i denne oppgaven finner dermed ikke støtte i Olweus' funn om at sosioøkonomiske forhold ikke har noen betydning for hvorvidt ungdommer innblandes i mobbing eller ikke. På samme tid gir heller ikke resultatene grunnlag for å si at sosioøkonomiske forhold har stor betydning for hvorvidt ungdommer innblandes i mobbing. Eksempelvis kunne en kanskje tenke seg at erting var noe ungdommer med lav inntekt opplevde oftere enn andre, da økonomien kan begrense deres forbruk i forhold til statussymboler og også i noen tilfeller begrense deres mulighet til å delta i sosiale aktiviteter. Dette gir likevel ikke funnene grunnlag for å si. Ut i fra resultatene er det større grunnlag for å si at ungdommene erter andre oftere når de har dårlig familieøkonomi, men denne sammenhengen er heller ikke sterk.

Dersom en likevel skulle dvele litt ved det at lavinntektsutvalget kommer dårligst ut i alle testene, og at det faktisk foreligger noen signifikante forskjeller mellom lavinntekts- og kontrollutvalg, er det nærliggende å spørre seg hvorfor det er slik. Dersom en tar utgangspunkt i familieinvesteringsperspektivet, så kan en argumentere for at dette har sammenheng med familiens manglende ressurser å gjøre. Familiene med svak økonomi har følgelig lavere inntekt å investere i sine barn med, enn det andre familier har. I tillegg har de også oftere lavere utdanningsnivå og et svakere nettverk enn det familier med bedre økonomi har. Familiene i lavinntektsutvalget har derfor også, i følge dette perspektivet, et svakere utgangspunkt for å kunne investere i sine barns utvikling. Deres ressurser må i større grad

benyttes på det nødvendigste, for å få ender til å møtes og mager til å mettes. De har således ikke like god råd som andre til å sørge for at barna ikke faller utenfor i aktiviteter og sosiale nettverk. De har ofte heller ikke ressurser til å forhindre at barna faller utenfor akademisk. Dette kan så videre påvirke barnas utvikling negativt. At ungdommene i lavinntektsutvalget blir oftere isolert og utestengt enn ungdommene i kontrollutvalget gjør, kan en muligens se i sammenheng med dette perspektivet. Ungdommene har mindre ressurser enn andre å ”spille på”, når det gjelder økonomiske muligheter til å delta i aktiviteter og lignende, og de kan også ha, etter investeringsperspektivets forklaringer, mindre sosiale ressurser enn andre. Dette kan i så måte gjøre de mer sårbare for å bli utestengt av andre. Likevel viser også resultatene at ungdommene i lavinntektsutvalget oftere enn ungdommene i kontrollutvalget isolerer andre, og også fysisk mobber andre ved å slå, sparke eller dytte dem. Å forklare dette ved hjelp av familieinvesteringsmodellen må vel således bygge på deres manglende sosiale ressurser. Familieinvesteringsperspektivet fokuserer også på at foreldrenes manglende ressurser gjør at de oftere enn andre må bosette seg i belastede nærmiljøer (Conger & Donnellan, 2007), og i utstrekning av dette kan en kanskje tenke seg at disse ungdommene oftere enn andre er en del av belastende miljøer, som kanskje også bedriver en større grad av antisosiale aktiviteter.

Dersom en på den andre siden tar utgangspunkt i familiestressmodellen, så argumenterer den for at knappheten på økonomiske midler fører med seg et økt stressnivå i familien, og videre en reduksjon av foreldrenes muligheter til å gi barna den emosjonelle og sosiale støtte de har behov for. Konfliktnivået øker, og dette medfører problemer for barna på andre områder enn det økonomiske. Ut i fra denne modellen, kan en derfor tenke seg at lavinntektsutvalgets større grad av innblanding i mobbing enn kontrollutvalget, bunner i at disse barna i større grad enn andre mangler emosjonell støtte og varme fra sine foreldre. Foreldrene mestrer ikke sin rolle på en tilfredsstillende måte, fordi det økonomiske presset medfører også en del psykologiske konsekvenser for dem (Sletten, 2011, Conger & Donnellan, 2007, Backe-Hansen, 2004 b). Dette medfører så at de utvikler en mer inkonsekvent oppdragsstil, som påvirker barnas utvikling negativt, kognitivt, sosialt og akademisk, hevder Conger & Donnellan (2007). Med bakgrunn i dette vil en kunne forklare ungdommer med lav familieøkonomi sin deltakelse i mobbing ved manglende grenser fra foreldrene, samt manglende varme og omsorg. Dette vil således påvirke den unge til å utvikle en mer aggressiv og fiendtlig fremtoning mot sine medmennesker. En slik utvikling vil så kunne medføre at ungdommen begynner å mobbe andre. Dette er i samsvar med Sandbæk (2009) som har funnet at familierelasjoner virker som en beskyttende faktor når de er gode, men som en risikofaktor

når de ikke er det. Hun har videre funnet at det er en overrepresentasjon av familieproblemer i lavinntektsfamilier. At ungdommer med lav inntekt i større grad enn andre blir mobbet, kan en kanskje ut i fra dette perspektivet, se i sammenheng med at de er mer sårbare som følge av sin situasjon.

Dersom en derimot ser mobbing som et resultat av manglende sosial kompetanse, så vil mobbingen skyldes at ungdommene ikke evner å takle relasjoner til andre på en tilfredsstillende måte. I følge Ogden (2011) består sosial kompetanse blant annet av ferdigheter som skal gjøre at individet fungerer og lykkes sosialt. Det handler også om å regulere tanker, følelser og handlinger når problemer skal løses (Ogden, 2011). Fremming av sosial kompetanse har på mange skoler vært en målsetting for nettopp å minske mobbing. Således kan en på den andre siden argumentere for at manglende sosial kompetanse kan medføre en økt grad av mobbing, fordi ungdommen ikke mestrer sine sosiale problemer på en bedre måte. Dette kan så ses i sammenheng med både familieinvesteringsperspektivet og familiestressmodellen. I begge disse forklaringsmodellene vil familieøkonomien påvirke ungdommens sosiale utvikling negativt, om enn med ulik begrunnelse. En mulig forklaring med utgangspunkt i disse teoriene, kan således være at manglende ressurser i familien eller økt stressnivå hos foreldrene kan medføre at den unges sosiale kompetanse ikke utvikler seg så godt som den burde.

En hypotese ved oppgavens begynnelse var at det var særlig belastende for ungdommer å ha lav inntekt i familien over tid – stabil lav inntekt. Det er tidligere vist til at stabil lav inntekt vurderes som en større risiko for barn enn det å ha lav inntekt over en periode (Fløtten, 2009, Duncan, et.al., 1994). Det er dermed mulig å tenke seg at dette også gjelder når det kommer til ungdommenes innblanding i mobbing. Dette gav analyseresultatene kun delvis støtte til. I de aller fleste analysene var det ikke-signifikante forskjeller mellom gruppene innad i lavinntektsutvalget når det kom til hvem som mobbet andre og ble mobbet, oftest. Likevel viste tre av fire av analysene at de med nedadgående mobilitet og de med stabil lav inntekt *mobbet andre* oftere enn resten av lavinntektsutvalget. Den samme ”trenden” vist ikke når det gjaldt i hvilken grad ungdommene ble mobbet, her var det overraskende nok de ungdommene i lavinntektsutvalget som stabilt sett hadde litt bedre råd som kom dårligst ut. Et funn som i og for seg nærmest er det motsatte av det en skulle tro ved prosjektets begynnelse.

Et av oppgavens hovedfunn var derimot den tilsynelatende sammenhengen mellom ungdommenes opplevelse av egen familieøkonomi og deres involvering i mobbing. Særlig så det ut til at ungdommene som rapporterte at de synes de hadde dårlig råd, i større grad enn andre ble mobbet. Sett bort i fra variabelen som måler hvorvidt ungdommene blir slått, sparket eller dyttet, så forelå det signifikante forskjeller mellom gruppen som synes de hadde dårlig råd, og de som synes de hadde god råd i lavinntektsutvalget, for alle variablene i analysene som målte hvorvidt ungdommene ble mobbet av andre. Ungdommene som rapporterte at de hadde dårlig råd i lavinntektsutvalget, rapporterte også at de ble oftere mobbet/plaget, ertet og isolert/utestengt av andre, enn de som synes familien deres hadde god råd. Denne sammenhengen syntes derimot ikke å foreligge når det gjaldt hvorvidt ungdommene selv mobbet andre. Det kan derfor se ut til at ungdommenes egen opplevelse av familieøkonomien har påvirkning på hvorvidt ungdommene blir mobbet eller ikke. Hva dette skyldes, er det vanskelig å si noe sikkert om, i alle fall ut i fra de forholdsvis begrensede analysene som er gjort til denne oppgaven om dette spesifikke temaet. På den ene siden, så kan en tenke seg at det at ungdommene opplever sin egen situasjon såpass belastet at de svarer at de har dårlig råd, også gjør dem mer sårbare på andre områder, og at de kanskje i større grad enn andre risikerer å bli mobbet, at de på sett og vis blir "lette bytter". På den annen side kan en tenke seg at det at de utsettes for mobbing påvirker deres selvbilde og selvfølelse, og at det også påvirker hvordan de ser på sin egen situasjon som helhet. At de således er mer disponert for å svare negativt rundt andre aspekter i livet sitt, som synet på familieøkonomien. Hva som skyldes hva, kan en umulig slå fast. Det som resultatene derimot tyder ganske klart på, er at det å oppleve at familien har dårlig råd, er en belastning for ungdommen, og det kan muligens gi økt risiko for å utsettes for mobbing. Dersom dette ses i sammenheng med familiestressmodellen, så kan en tenke seg at foreldrene ikke klarer å skjerme ungdommene fra den dårlige økonomien, fordi situasjonens press blir for vanskelig å holde unna dem. De vil derfor være klar over at familien har dårlig råd. De vil også mangle emosjonell støtte og varme hjemme, noe som muligens vil kunne gi ungdommene mindre motstandsdyktighet mot potensiell mobbing. Dersom en på den andre siden ser dette i lys av familieinvesteringsperspektivet, så vil en kunne tenke seg at ungdommene her får innblikk i at økonomien kun rekker til det nødvendige, og at de derfor ikke har like mange ressurser som andre ungdommer har. Det kan også tenkes at familiene fokuserer mindre på å gi barna statussymboler og deltakelse i sosiale aktiviteter for at de skal passe inn, når ungdommene rapporterer at de har dårlig råd. En kan tenke seg at en del av disse ungdommene har opplevd begrensninger i forbruk eller lignende, slik at de har en opplevelse av at de har dårlig råd. Slik

manglende deltakelse kan således påvirke i hvilken grad de blir utestengt, viser tidligere presentert forskning (Sletten, et.al., 2004).

Kort oppsummert kan en derfor si at det er vanskelig å si sikkert om det er en sammenheng mellom familiens økonomi, og ungdommenes involvering i mobbing – det være seg som mobbere eller som mobbeofre. Analysene som tidligere er blitt presentert, og drøftingen over, fører likevel til at det ikke her kan slås fast at det helt klart *ikke* er en sammenheng mellom sosioøkonomiske forhold og mobbing, slik Olweus' funn tyder på (Olweus, 1980, Olweus, 1978). Ungdommer som rapporterer at de har dårlig råd mobbes oftere enn andre ungdommer med lav inntekt, og for øvrig er ungdommer fra lavinntektsutvalget noe mer involvert i mobbing enn sine medelever i kontrollutvalget ved alle variablene som er benyttet i denne undersøkelsen. Hva dette skyldes, har ulike teorier ulike meninger om. Det er samtidig også slik rent faktisk, at resultatene heller ikke viser at det *er* en klar sammenheng mellom familieøkonomi og mobbing. I så fall burde det foreligget signifikante forskjeller mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget for alle variabler og i alle analyser. Så er ikke tilfellet.

5.3 GUTTER SLOSS, JENTER STENGER HVERANDRE UTE...

KJØNNSFORSKJELLER I MOBBINGEN

Det er i tidligere undersøkelser blitt slått fast at gutter er mer involvert i mobbing enn det jenter er (Olweus, 1992). Funnene i denne undersøkelsen er delvis i samsvar med dette, forutsatt at det er snakk om at gutter i større grad enn jenter mobber andre, og kun i lavinntektsutvalget. Når det kom til disse resultatene var det forholdsvis store forskjeller mellom kjønnene, dog med unntak av variabelen som måler hvorvidt ungdommene isolerer andre. Isolering er også tidligere antatt å være en form for mobbing som jentene bedriver i større grad enn mer aggressive mobbetyper som slag og spark for eksempel. At forskjellen mellom kjønnene er såpass liten på akkurat denne variabelen, handler kanskje vel så mye om at guttene isolerer andre i mindre grad enn de plager, ertes og slår andre. Når det kommer til i hvilken grad ungdommene *blir* isolert derimot, er det en vesentlig forskjell mellom kjønnene i lavinntektsutvalget, her i jentenes disfavør. Nesten dobbelt så stor andel av jentene som av guttene svarer at de blir isolert av andre jevnlig. For variabelen som måler hvorvidt ungdommene blir slått, sparket eller dyttet, er resultatene randssignifikante i guttenes disfavør. For de andre mobbevariablene som måler hvorvidt ungdommene blir mobbet, er forskjellene mellom kjønnene forholdsvis liten. I kontrollutvalget var det ikke noen

signifikante forskjeller mellom kjønnene. Det var heller ikke guttene som kom dårligst ut i resultatene, faktisk kom jentene dårligere ut i de fleste analysene.

Olweus (1992) har karakterisert mobberne som individer med et høyt aggresjonsnivå, aksept for vold, behov for dominans og lav grad av empati for mobbeofrene. Han har også påpekt at relasjonen mobberen har til foreldrene og særlig sin mor, har betydning for om de utvikler seg til mobbere. Han har fått kritikk for denne karakteristikken, blant annet er det, som tidligere nevnt i denne oppgaven, blitt argumentert for at Olweus med dette tegner et for entydig negativt bilde av mobberen (Wennberg, ref. i Persson, 2003). Det er blitt argumentert med at voksende frustrasjoner, vanskeligheter med å ordlegge seg, frykt, komplekser, samt mangel på empati, kan føre til at enkelte begynner å mobbe andre (Persson, 2003). At gutter i større grad enn jenter skal bære i seg disse egenskapene – eller riktigere sagt at de skal mangle disse egenskapene, skal en nok være litt forsiktig med å slå fast. Likevel; som nevnt er funnene i denne undersøkelsen at guttene i signifikant større grad enn jentene mobber andre – nesten uavhengig av mobbetype, i lavinntektsutvalget. I kontrollutvalget finner en ikke disse forskjellene, og en finner heller ikke at det er guttene som er mest involvert i mobbing. Hva dette da skyldes, er det ikke enkelt å skulle gi noe svar på. Det *kan* da tenkes at lavinntekten har en større påvirkning på guttene enn på jentene i forhold til om de blir innblandet i mobbing eller ikke. Diskusjonen faller da muligens tilbake på hva mobbing skyldes, en diskusjon for stor og inngående for denne oppgaven. For ettertiden får derfor tallene tale for seg selv her, og gi grunnlag for refleksjoner.

5.4 BARNEVERNSBARN, MOBBER OG MOBBEOFFER

Et annet hovedfunn i denne oppgaven var forskjellene innad i lavinntektsutvalget når det kom til familiens kontakt med barnevernet, og ungdommenes involvering i mobbing. Da det var en svært liten gruppe i kontrollutvalget som hadde hatt kontakt med barneverntjenesten, gav denne gruppen liten mulighet for noen verdifull analyse av hvordan forskjellene utspant seg blant ungdommer som ikke har dårlig råd i familien. I lavinntektsutvalget var imidlertid forskjellene mellom de som hadde hatt kontakt med barneverntjenesten og ikke, svært tydelige. Kun én eneste analyse gav ikke-signifikante forskjeller mellom de to gruppene. Dette gjaldt variabelen som målte hvorvidt ungdommen hadde mobbet andre jevnlig med utestegning/isolering, og selv denne var randssignifikant med $p = .055$. Foruten denne var det signifikante, og sterke signifikante forskjeller mellom de to gruppene for alle

mobbevariablene, både de som målte hvorvidt ungdommen mobbet andre, og de som målte hvorvidt ungdommen selv ble mobbet. Som nevnt tidligere, må en her ha med seg at det er snakk om en forholdsvis liten gruppe som har hatt kontakt med barneverntjenesten også i lavinntektsutvalget. Dette *kan* påvirke resultatene. Det er også slik at jo mindre gruppe som undersøkes, i jo mindre grad kan en si sikkert at funnene lar seg generalisere. Likevel er det interessant å se at det er så store forskjeller i mobbefrekvens når det kommer til om ungdommene har kontakt med barneverntjenesten eller ikke.

Også i denne sammenhengen er det nærliggende å spørre seg hvorfor resultatene blir slik. Først bør det gjøres oppmerksom på at datasettet ikke har noe mer konkret informasjon om denne kontakten med barneverntjenesten. Det foreligger ingen informasjon om henvisningsgrunn, hvorvidt barnevernssaken er i undersøkelse eller tiltak, om ungdommene har vært plassert, om det er saker basert på frivillighet eller tvang. Det kan tenkes at dersom de er henvist barneverntjenesten grunnet adferdsproblematikk, så vil det kunne påvirke i hvilken grad ungdommene mobber andre, da også mobbing er en form for antisosial adferd. Særlig vil muligens den høye andelen voldelig mobbing i denne gruppen, kunne forklares på denne måten. Olweus (1992) påpeker, som tidligere nevnt, at oppvekstforholdene har betydning for om et barn begynner å mobbe andre. Særlig peker han på at foreldrenes, og spesielt morens, emosjonelle grunninnstilling til barnet i dets tidlige leveår har en innvirkning, dersom denne er preget av lite varme og engasjement. Von Tetzchener (2001) peker også på at barn av foreldre som er kalde, avvisende og straffeorienterte, har en tendens til å vise mye aggresjon. Funnene i denne undersøkelsen finner dermed også en mulig støtte i dette, da slike problematiske tilknytningsforhold mellom foreldre og barn sannsynligvis er mer representert i gruppen som har kontakt med barnevernet, enn de som ikke har slik kontakt. Samtidig vil disse mulige forklaringene vanskelig kunne forklare at ungdommene *blir* mer mobbet enn andre ungdommer. Enkelte andre undersøkelser har vist at plasserte barn har en økt risiko for å bli utsatt for mobbing (Gilligan, 2007). Som nevnt, vet en ikke noe mer konkret om barnevernsk kontakten i denne undersøkelsen enn at den har funnet sted det inneværende år før datainnsamlingen. Det kan derfor tenkes at noen av ungdommene har vært plassert, og at resultatene dermed delvis samsvarer med de resultatene Gilligan (2007) viser til. Samtidig vil dette neppe gjelde alle som har hatt kontakt med barnevernet. Det kan tenkes at ungdommene blir mobbet for det som er grunnlaget for at de har kontakt med barneverntjenesten i utgangspunktet. Det kan også tenkes, at dersom det er kjent at de har kontakt med barnevernet, at kontakten i seg selv er såpass belastende og stigmatiserende at de blir mobbet

for det. Muligens er dette stigmaet i så fall sterkere enn familiens svake økonomi, i og med at forskjellene mellom gruppene innad i lavinntektsutvalget er så store. Resultatene kan likevel sies å være i samsvar med andre undersøkelser som har vist at barnevernsklienter har dårligere fungering enn sine jevnaldrende på mange områder (Clausen & Kristoffersen, 2008).

Dersom vi ser disse resultatene i sammenheng med familieinvesteringsperspektivet og familiestresshypotesen, kan ulike forklaringsmodeller fremkomme. Sett i et investeringsperspektiv, kan det tenkes at de familiene som er henvist til barnevernet har såpass lite ressurser at de trenger hjelp av andre for å fungere på et tilfredsstillende nivå. Sannsynligvis har disse familiene problemer på flere plan enn det økonomiske, og deres ressursnivå er dermed muligens enda lavere enn andre familier i lavinntektsutvalgets. Dette vil i så fall medføre at ungdommenes familier har enda mindre å tildele dem av overskudd; økonomisk, akademisk, sosialt og menneskelig, enn det andre familier i lavinntektsutvalget har. I så fall, vil det være tenkelig at disse ungdommene i større grad enn andre påvirkes av dette. Sannsynligheten er dermed også større for at de tar skade av situasjonen sin, og at dette påvirker deres involvering i mobbing. Det kan også tenkes at deres manglende ressurser gjør dem mer utsatte for potensiell mobbing. Særlig er det en sterk signifikant forskjell på ungdommene som har kontakt med barnevernet og de som ikke har det når det kommer til i hvilken grad de blir isolert og utestengt av andre. Men bakgrunn i investeringsperspektivets forklaringer, kan dette da muligens ha sammenheng med ungdommenes mangelfulle ressurser på flere plan.

Dersom en på den andre siden ser disse resultatene i et familiestressperspektiv, vil en kunne tenke seg at foreldrenes stress over den økonomiske situasjonen gir større utslag i barna deres' situasjon. Ut i fra denne modellen, så påvirker den økonomiske situasjonen som nevnt foreldrenes evne til å opprettholde varme, engasjement og støtte ovenfor barna sine (Sletten, 2011, Conger & Donnellan, 2007, Backe-Hansen, 2004 b) – i tråd med Olweus' og von Tetzcheners mulige forklaring på hvorfor barn begynner å mobbe andre. Stresset de økonomiske utfordringene fører med seg blir for store for å håndtere adekvat, og det går etter hvert utover andre områder av livet til familien. Denne modellen argumenterer altså for at foreldrene svekkes i sin rolle som omsorgsfulle og gode foreldre av å ha dårlig økonomi, særlig over tid. Ut i fra denne modellen, kan en derfor tenke seg at de familiene som også har kontakt med barnevernet er under så mye press fra sin økonomiske situasjon, at det *har* påvirket deres fungering i familien. Familiestressmodellen argumenterer også for at

foreldrene har forhøyet risiko for depresjon, sinne, angst og at de lettere enn andre kan preges av harme, irritasjon og inkonsekvens i sin oppdragerstil. Dette vil følgelig påvirke barna deres negativt (Conger & Donnellan, 2007). Ut i fra denne modellen kan en dermed tenke seg at familiene som har kontakt med barnevernet i lavinntektsutvalget også har mangelfull fungering på andre områder enn den økonomiske, og at dette påvirker barna negativt – mobbingen kommer så som en følge av dette.

De to perspektivene gir altså grunnlag for ulike forklaringer på hvorfor det skulle være en sammenheng mellom kontakt med barnevernet og mobbing. Heller ikke her er det mulig å konkludere med noen fasit, annet enn å vise til tallenes tale, som sier at ungdommer i lavinntektsutvalget som har kontakt med barnevernet både mobber andre, og blir mobbet, oftere enn de som ikke har slik kontakt.

5.5 DEN SOM LEter, DEN FINNER – METODENS BETYDNING FOR RESULTATENE

Når resultatene er presentert og drøftet, bør en samtidig være oppmerksom på metodens mulige betydning for resultatene. Metoden skal i seg selv ikke påvirke resultatene en får, dette handler om dens validitet. Men, måten problemstillingene formuleres på, måten fokuset rettes på, hvilken datainnsamling som er gjort, og måten spørsmålene er operasjonalisert på – alt har sin mulige påvirkning på hva en finner. Datasettet danner grunnlaget for hva som *kan* undersøkes ut i fra det, og når det i dette prosjektet er blitt gjort rekodinger av variabler, vil også dette kunne påvirke resultatene en får. I prosessen til disse analysene er det gjort flere ulike rekodinger, noen av disse har også gitt ulike resultat. Det avgjørende er da å forsøke å gjøre dette på den måten som gir et mest mulig nøyaktig resultat. Dette er likevel avveininger som gjøres underveis. Dette gjelder vel i all forskning.

Eksempelvis poengterer, som allerede nevnt ved flere anledninger, Olweus (1992, Olweus, 1980, Olweus, 1978) at sosioøkonomiske forhold ikke har betydning for mobbing. Samtidig sier Sletten et.al. (2004) at hver femte ungdom med dårlig råd ble mobbet minst én gang i uka i hennes undersøkelse. Det er hyppigere enn gjennomsnittet. I denne oppgavens undersøkelser er det blitt presentert resultater som tilsier at familiens økonomi *kan* ha betydning for mobbing, særlig for noen typer mobbing er det blitt funnet sammenhenger, og resultatene kan også tyde på at ungdommens opplevelse av familieøkonomien har betydning for om

vedkommende blir mobbet eller ei. Disse ulike resultatene kan muligens skyldes ulike fremgangsmåter, ulike metoder og ulike fokus. Olweus (1980) undersøkte om det var noen korrelasjon mellom foreldrenes sosioøkonomiske forhold og gutters aggresjonsnivå, men fant ingen slik korrelasjon. Han delte så også i en undersøkelse fra 1978 opp ulike sosiale grupper ut i fra foreldrenes arbeidssituasjon, samt at han forsøkte å dele inn i grupper ut i fra foreldrenes utdanningsnivå, og så på ulikhetene mellom gruppene når det gjaldt mobbefrekvens. Han fant her ingen signifikante forskjeller mellom disse gruppene. I undersøkelsen til NOVA, er det samlet registerdata fra SSB som har målt foreldrenes inntekt, og både foreldre og barn har svart på spørsmål som gjelder deres forhold til familieøkonomi. Ungdommene har også svart på de mobbevariablene som tidligere er presentert. Undersøkelsene er dermed ulike. Analysene er utført forskjellig, og fokuset er valgt ulikt. Det må kunne tenkes at dette har betydning for hva en finner, det vil i alle fall være grunnlag for å mene at dette er en mulighet.

Som nevnt tidligere, er digital mobbing en relativt ny, men ”fremadstormende” form for mobbing blant dagens unge. Dette har ikke NOVA målt i sin undersøkelse. Dersom dette hadde vært inkludert i mobbevariablene, kan det tenkes at prosentandelene som rapportere at de var involvert i mobbing ville vært annerledes. NOVAs undersøkelse er også longitudinell – den har samlet data over 10 år. En fordel med dette er at en kan undersøke utviklingen for familiene over tid, og en får et grundigere bilde av hvordan situasjonen deres er, enn det en ville fått ved å undersøke noen på ett enkelt tidspunkt. En ulempe ved dette, kan eksempelvis være at utvalgene er trukket basert på registerdata fra år 2000, og at situasjonen kan ha endret seg for den enkelte familie, frem til datainnsamlingen i 2009. Dette er jo likevel en avveining som tas når en velger metodetilnærming. Enhver metode kan argumenteres både for og i mot, det er likevel viktig å kunne se hvordan den påvirker hva en i ettertid har å presentere. Funnene som legges frem er et resultat av hva en har undersøkt, hvilke mennesker som har svart, og en rekke andre forhold. Det er tidligere nevnt at det har vært et ikke ubetydelig frafall i undersøkelsen, og at det er en fare for at de fattigste har falt fra undersøkelsen. Også dette er i så tilfelle et element som kan ha påvirket resultatene som kan presenteres. Hvordan resultatene hadde sett ut hvis flere fra denne gruppen hadde svart, blir bare spekulasjoner. Kanskje har det ikke hatt noen særlig betydning, kanskje har det påvirket resultatene. Så er det dermed den som legger frem sine funn sitt ansvar, å gjøre dette på en så forskningsetisk forsvarlig måte som mulig. Med bakgrunn i dette, så uttrykkes det her et håp for at resultatene som er fremlagt, og diskusjonene som er gjort i også denne undersøkelsen, er gjort så nyansert

og korrekt balansert som det bør være, og at funnene således er et uttrykk for forhold som er generaliserbare.

6.0 AVSLUTNING

Barn som lever med lav inntekt i familien sin, har vært et fokusområde både faglig og ikke minst politisk, de siste tiårene. En har kommet til en slags allmenn erkjennelse av at det finnes barn også i Norge som lever med dårlige kår, og som ikke har den økonomiske tryggheten som vi ville like å tenke at de hadde. Noen lever sågar i familier som kan kalles fattige. Dette er ikke en enkel problemstilling å stå ovenfor. På tross av økt politisk fokus rundt dette, har ikke antall barn som lever under fattigdomsgrensen sunket de siste årene, heller tvert i mot (Statistisk sentralbyrå, 2011).

I år 2000 startet NOVA en longitudinell undersøkelse hvor de forsket på hvordan barn som lever med svak familieøkonomi har det. Fram til dette hadde mesteparten av forskningen rundt barn med lav inntekt handlet om å tallfeste hvor mange det gjaldt. Nå ønsket NOVA å finne ut hvilke konsekvenser det hadde for barnas levekår at de bodde i familier med lav inntekt. Det ble samlet inn data i 2003, 2006 og 2009, og det er kommet flere rapporter på bakgrunn av deres funn. 2009-datasettet er blitt brukt som grunnlag for dette mastergradsprosjektet. I innsamlingene til NOVA har det blitt undersøkt hvorvidt ungdommene blir mobbet og mobber andre, men dette er ikke i stor grad blitt analysert tidligere. Også mobbing har vært et tema med økt politisk fokus de siste årene. En har forstått at mobbing kan føre til svært negative konsekvenser for dem det gjelder på sikt. Et aktuelt eksempel på dette, er domfellelsen av Kristiansand kommune fra Høyesterett i år. Kommunen er dømt til å betale erstatning til et mobbeoffer grunnet manglende tiltak for å forhindre mobbing, fordi mannen har tatt skade av mobbingen han ble utsatt for.

I dette mastergradsprosjektet har fokuset vært å se på i hvilken grad det kan sies å være noen sammenheng mellom lavinntekt og mobbing. Det har vært undersøkt hvorvidt ungdommer med lav inntekt mobber andre mer enn det andre ungdommer gjør, og det har vært sett på hvorvidt ungdommer med lav inntekt blir mobbet mer enn det andre ungdommer gjør. Det har også vært undersøkt hvorvidt ungdommer som anså sin familieøkonomi som dårlig var mer innblandet i mobbing enn det ungdommer som anså sin familieøkonomi som god var. Videre

har det vært undersøkt om det er en ekstra risiko for mobbing å ha svak familieøkonomi over tid, samt at kjønnsforskjeller har blitt undersøkt. I tillegg til dette, er det sett på om ungdommer med lav inntekt som har kontakt med barnevernet er mer involvert i mobbing enn det ungdommer som ikke har kontakt med barnevernet er.

Hovedfunnene i dette prosjektet har vært at det ikke kan sies å være noen klar sammenheng mellom lavinntekt og mobbing. Til en slik konklusjon foreligger det altfor få signifikante forskjeller mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget i testene. Samtidig er det et gjennomgående funn i oppgaven at lavinntektsutvalget kommer dårligere ut enn kontrollutvalget i *alle* mobbeanalysene. De mobber altså andre noe mer, og blir mobbet noe mer enn sine jevnaldrende, selv om ikke alle forskjellene er signifikante. Det er derfor heller ikke, etter mitt syn, grunnlag for å si at det *ikke* er noen sammenheng mellom lavinntekt og mobbing. Som nevnt er det også blitt undersøkt hvorvidt det å leve med stabil lav inntekt er en særskilt risikofaktor for å bli involvert i mobbing. Det er heller ikke her sterke indikasjoner som underbygger dette. På den annen side ble det funnet at denne gruppen kom dårligst ut i tre av fire tester som målte hvorvidt ungdommene mobbet andre. Når det gjaldt i hvilken grad ungdommene *ble* mobbet, så kom ikke denne gruppen dårligst ut i noen av testene.

Videre ble det funnet at ungdommens opplevelse av sin egen familieøkonomi tilsynelatende hadde betydning for hvorvidt de ble mobbet, den samme sammenhengen ble ikke funnet når det gjaldt hvorvidt ungdommene selv mobbet andre.

Når det gjaldt forskjellene mellom kjønnene, så var det tilsynelatende kun slike forskjeller innad i lavinntektsutvalget. Her var det flere signifikante kjønnsforskjeller, men det samme ble ikke funnet i kontrollutvalget. Guttene kom definitivt dårligst ut i lavinntektsutvalget, det samme kunne en altså ikke se i kontrollutvalget. Med bakgrunn i dette kan det muligens se ut til at gutter som har dårlig familieøkonomi, har større risiko for å bli innblandet i mobbing enn det jenter med dårlig familieøkonomi har.

Et annet funn av betydning gjaldt testene som målte hvorvidt ungdommene i lavinntektsutvalget som hadde kontakt med barnevernet, var mer innblandet i mobbing enn de som ikke hadde slik kontakt var. Her ble det funnet ganske store forskjeller mellom gruppene. De som hadde kontakt med barnevernet var signifikant mer innblandet i mobbing enn de som ikke hadde slik kontakt, både når det gjaldt det å bli mobbet, og det å mobbe andre. Sett i

sammenheng med det som er det gjennomsnittlig mobbeandel blant barn og unge i dag, var det en betydelig høyere andel som var innblandet i mobbing blant de som hadde kontakt med barnevernet. Det understrekes likevel igjen at denne gruppen var forholdsvis liten, og at det dermed ikke er sikkert disse funnene er generaliserbare. Funnene er likevel ikke uinteressante. Sett i sammenheng med lavinntektsutvalgets resultater i disse testene for øvrig, så kan det se ut til det å ha kontakt med barnevernet drastisk øker risikoen for å bli innblandet i mobbing.

Det ville derfor med bakgrunn i dette, vært interessant og nyttig om sammenhengen mellom lavinntekt, barnevern og mobbing, ble undersøkt videre med et større datagrunnlag. Lavinntektsutvalget var i denne undersøkelsen forholdsvis stort, men når det ble snevret inn til de som hadde kontakt med barnevernet, så ble gruppen ganske liten. Det ville derfor vært nyttig om noen spesifikt konsentrerte seg om denne gruppen, for å se om det virkelig er slik at kontakt med barneverntjenesten øker risikoen betraktelig for at ungdommen skal bli innblandet i mobbeproblematikk, når familieøkonomien er dårlig. Dersom det er slik at ungdommer som har kontakt med barnevernsfeltet faktisk har en økt risiko for mobbing, så kan dette naturligvis skyldes de årsakene som ligger til grunn for denne kontakten i utgangspunktet. Vi i barnevernsfeltet kan likevel ikke utelukke helt at kontakten i seg selv kan være såpass stigmatiserende for ungdommene, at de blir mobbet for det. I så tilfelle kan det være nyttig for feltet å reflektere rundt hva dette skyldes, og hva vi i så fall kan gjøre med det.

7.0 LITTERATURHENVISNING

- Backe-Hansen, E., Egelund, T., Havik, T. (2010), *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*, Oslo: NOVA Hentet fra: http://nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf Sist lastet ned: 27.04.12, kl. 13:46
- Backe-Hansen, E. (2004 a) *Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår – Kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom*, NOVA-Rapport 12/04, Oslo: NOVA
- Backe-Hansen, E. (2004 b), *God nok omsorg – Riktige beslutninger i barnevernet*, Kommuneforlaget AS: Oslo
- Barnevernloven (1992), *Lov om barneverntjenester, m. v av 17. juli 1992 nr. 100* Hentet fra: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19920717-100.html> Sist lastet ned: 15.05.12, kl. 10:27
- Befring (2007), *Forskningsmetode med etikk og statistikk*, Det Norske Samlaget: Oslo
- Bø, I. og Schiefloe, P. M (2007), *Sosiale landskap og sosial kapital – innføring i nettverkstenkning*, Oslo: Universitetsforlaget
- Bø, I. (2000), *Barnet og de andre*, Otta: Universitetsforlaget
- Carrera, M.V., DePalma, R. & Lameiras, M. (2011), Toward a More Comprehensive Understanding of Bullying in School Settings, *Educational Psychology Review*, 23, (4), p: 479 – 499, Hentet fra: <http://www.springerlink.com/content/513854681289570t/fulltext.pdf> Sist lastet ned: 04.03.12, kl: 11.52
- Clausen, S.E. (2009), *Multivariate analysemetoder for samfunnsvitere – med eksempler i SPSS*, Oslo: Universitetsforlaget
- Clausen, S.E. & Kristofersen, L.B. (2008), *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005 – En*

longitudinell studie, NOVA-Rapport Nr. 3/08, Oslo: NOVA

Conger, R.D. & Donnellan, M.B (2007), An Interactionist Perspective on the Socioeconomic Context of Human Development, *Annual Review of Psychology*, 2007, 58, p: 175-199,

Hentet fra:

<http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.58.110405.085551> Sist

lastet ned: 14.03.12, Kl. 10.26

Corsaro, W. A. (2002), *Barndommens sosiologi*, København: Gyldendal uddannelse

Dearing, E., Zachrisson, H. D. & Mykletun, A. (2011), Fattigdommens konsekvenser for utvikling og psykisk helse, *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 2011, Vol. 48, (No. 8), s. 785 - 787

Due, P., Merlo, J., Harel-Fisch, Y., Trab Damsgaard, M., Holstein, B.E, Hetland, J., Currie, C., Gabhainn, S.N., Gaspar de Matos, M., Lynch, J., (2008), Socioeconomic Inequality in Exposure to Bullying During Adolescence: A Comparative, Cross-Sectional, Multilevel Study in 35 Countries, *American Journal of Public Health*, May 2009, Vol 99, (No. 5) 3

Duncan, G.J., Brooks-Gunn, J. & Klebanov, P.K. (1994), Economic Deprivation and Early Childhood Development, *Child Development*, April 1994, Vol. 65, (No. 2), p: 296 – 318, Hentet fra: <http://www.jstor.org/stable/1131385?seq=1> Sist lastet ned: 12.03.12, kl: 20.31

Field, A. (2009), *Discovering statistics using SPSS: (and sex and drugs and rock 'n' roll)*, Los Angeles, California: SAGE Publications

Fløtten, T. (2009), *Barnefattigdom*, Oslo: Gyldendal Akademisk

Forskningsetiske komiteer (2012),

<http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> Sist lastet ned: 22.01.12, kl. 14.06

- Forskningsetiske komiteer (2006), *Etiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, juss og humaniora* [http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap.%20humaniora.%20juss%20og%20teologi%20\(2006\).pdf](http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap.%20humaniora.%20juss%20og%20teologi%20(2006).pdf) Sist lastet ned: 22.01.12, kl. 14.05
- Frønes, I. & Strømme, H. (2010), *Risiko og marginalisering: norske barns levekår i kunnskapssamfunnet*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Frønes, I. (2007), *Moderne barndom*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Frønes, I. (1998), *Den norske barndommen*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Fyrand, L. (red.) (1993), *Samspill med sosialt nettverk*, Oslo: Universitetsforlaget
- Gilje, N. og Grimen, H. (1993), *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger*, Oslo: Universitetsforlaget
- Gilligan, R. (2007), Adversity, resilience and the educational progress of young people in public care, *Emotional and Behavioural Difficulties, Vol. 12*, (No. 2), June 2007, p. 135-145 Hentet fra: <http://dx.doi.org/10.1080/13632750701315631> Sist lastet ned: 19.05.12, kl. 20:26
- Glaser, V. og Bølstad, J. (red.) (2008), *Moderne oppvekst: nye tider – nye krav*, Oslo: Universitetsforlaget
- Grødem, A.S (2008), Household poverty and deprivation among children: How strong are the links? *Childhood, 15*, (nr.1) p. 107-125 Hentet fra: <http://chd.sagepub.com/content/15/1/107> Sist lastet ned: 04.02.12, kl. 13.43
- Grønmo, S. (2004), *Samfunnsvitenskapelige metoder*, Bergen: Fagbokforlaget
- Gneriussen, W. (1999). *Aktør, handling og struktur*, Aurskog: Tano Aschehoug
- Halvorsen, K. (2002), *Sosiale problemer: en sosiologisk innføring*, Bergen: Fagbokforlaget

- Harsløf, I. og Seim, S. (red.) (2008), *Fattigdommens dynamikk – Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, Oslo: Universitetsforlaget
- Hatch, J.A (2002), *Doing Qualitative Research in Education Settings*, Albany, N.Y: State University of New York Press
- Helland, H. (2003), Om å bruke statistikk i sosiologien, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 44, (Nr. 4), s: 529-553
- Holsen, I., Smith, B.H., Frey, K.S. (2008), Outcomes of the Social Competence Program Second Step in Norwegian Elementary Schools, *School Psychology International*, 29, p. 71-88 Hentet fra: <http://spi.sagepub.com/cgi/content/abstract/29/1/71> Sist lastet ned: 25.02.12, kl. 11.38
- Howitt, D. & Cramer, D. (2008), *Introduction to Statistics in Psychology*, Gosport: Pearson Education Limited
- Iversen, A. C., Havik, T., Jakobsen, R., Stormark, K.M. (2008), Psykiske vansker hos hjemmeboende barn med tiltak fra barnevernet, *Norges barnevern (2008)*, Nr.1, s. 3-9 Hentet fra: <https://bora.uib.no/bitstream/1956/2650/1/Barnevern1-2008.pdf> Sist lastet ned: 27.04.12, kl. 13:53
- Johannessen, A., Tufte, P.A & Christoffersen, L. (2010), *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, Oslo: Abstrakt forlag
- Johannessen, A. (2007), *Introduksjon til SPSS*, Oslo: Abstrakt forlag
- Kunnskapsdepartementet (2010), *Motivasjon – mestring – muligheter: Ungdomstrinnet*, Meld. St. 22 (2010-2011), Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Lagerberg & Sundelin (2003), *Risk og prognos i sosialt arbeid med barn*, Stockholm: Förlagshuset Gothia

- Malnes, R. (2008), *Meningen med samfunnsvitenskap*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Marthinsen, E., Røe, M. og Hovland, W. (2006), *Ungdom – “rik” og “fattig”*: sluttrapport, Trondheim: NTNU
- Nordhagen, R., Nielsen, A., Stigum, H., Köhler, L. (2005), Parental reported bullying among Nordic children: a population-based study, *Child care health and development*, vol. 31, (issue 6), p. 693-701 Hentet fra:
http://apps.webofknowledge.com/full_record.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&qid=1&SID=R2BNNAE9phMiGENGFIF&page=1&doc=1 Sist lastet ned: 03.02.12, kl. 20.00
- Norsk Rikskringkasting (NRK), 2012, “*Kristiansand kommune må betale historisk mobbeerstatning*”, Hentet fra: <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/sorlandet/1.7978153>
Sist lastet ned: 29.04.12, kl. 22.31
- Ogden, T. (2011), Sosial ferdighetsopplæring for barn og ungdom, *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol. 48, (nr.1), s. 64-68
- O’Leary, Z. (2004), *The Essential Guide To Doing Research*, London, Thousand Oaks, New Dehli: SAGE Publications
- Olweus, D. (2004), *Mobbing blant skolebarn – grunnleggende fakta og et fremgangsrikt tiltaksprogram*, i Klepp, K.I, og Aarø, L. E (red.), *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid*, (s. 67-78), 3. Utg.
- Olweus, D. (1992), *Mobbing i skolen – Hva vi vet og hva vi kan gjøre*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Olweus, D. (1980), Familial and temperamental determinants of aggressive behavior in adolescent boys: A casual analysis. *Developmental Psychology*, 16, 644-660 Hentet fra: <http://psycnet.apa.org/journals/dev/16/6/644.pdf> Sist lastet ned: 01.02.12, kl. 12.38
- Olweus, D. (1978), *Aggression in the schools – Bullies and Whipping Boys*, Washington,

London: Hemisphere Publishing Corporation

Persson, A. (2003), *Social kompetence – når individet, de andre og samfundet møtes*, Århus: Forlaget Klim

Ponterotto, J. G. (2005): Qualitative Research in Counseling Psychology: A Primer on Research Paradigms and Philosophy of Science. *Journal of Counseling Psychology*, 52 (2), 126-136.

Regjeringen (2011 a), *Pressemelding, 27.01.2011*,
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/presSESenter/pressemeldinger/2011/oppfordrer-til-lokalt-manifest-i-alle-ko.html?id=631971> Sist lastet ned: 25.08.11, kl. 09.35

Regjeringen (2011 b), *Manifest mot mobbing 2011-2014*,
http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Manifest_mot_mobbing2011_2014_hefte_web.pdf Sist lastet ned: 20.05.12, kl. 15:47

Regjeringen (2010), *Pressemelding, 19.05.2010, Nr.: 33-10*,
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/presSESenter/pressemeldinger/2010/elevundersokelsen-2010.html?id=605167> Sist lastet ned: 30.04.12, kl. 22.57

Robson , C. (2002), *Real world research*, Oxford: Blackwell Publishing

Sandbæk, M. og Pedersen, A.W (red.) (2010) *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier – en panelstudie 2000-2009*, NOVA Rapport 10/10, Oslo, NOVA

Sandbæk, M. (2009), Family Income and Children's Perception of Parnetal Support and Monitoring, *Social Policy & Society*, 8 (4), p. 515-526

Sandbæk, M. (2004), *Barns levekår – hva betyr familiens inntekt?*, NOVA-Rapport 11/04, Oslo: NOVA

Sandbæk, M. & Sture, C. K. (2003) *Barns levekår – teoretiske perspektiver på familieøkonomiens betydning for barns hverdag*, NOVA Skriftserie 9/03, Oslo:

NOVA

- Silverman, D. (2006), *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*, London: SAGE Publications Ltd
- Sletten, M. Aa. (2011), *Å ha, å delta, å være en del av gjengen – velferd og fattigdom i et ungdomsperspektiv*, NOVA- Rapport 11/11, Oslo: NOVA
- Sletten, M. Aa., Fløtten, T., Bakken, A. (2004) Vennekapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida, *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4 (2), s 55-76
- Solberg, M.E. & Olweus, D. (2003), Prevalence Estimation of School Bullying With the Olweus Bully/Victim Questionnaire, *Aggressive behavior*, (2003), Vol. 29, p. 239-268
- Statistisk sentralbyrå (2011), Inntektsstatistikk for husholdninger. Ulike grupper, 2009, Hentet fra: <http://www.ssb.no/inntind/>, 13.03.12, kl. 20.04
- Statistisk sentralbyrå (2010), *Undersøkelse om barn og unges levekår 2009 – Dokumentasjonsrapport*, Notat 31/10, Statistisk sentralbyrå: Oslo - Kongsvinger
- Stefansen, K. (2004), Barns skolehverdag: Prestasjoner, sosiale relasjoner og trivsel. I Sandbæk, M. (red). *Barns levekår – Hva betyr familiens inntekt?* (s.89-107), NOVA- Rapport 11/04, Oslo: NOVA
- The London School of Economics and Political Science (2011), <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/ParticipatingCountries/Home.aspx> Sist lastet ned: 16.03.12, kl. 11.59
- Utdanningsdirektoratet, Sosial- og helsedirektoratet (2006), *Forebyggende innsatser i skolen – rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*, Utdanningsdirektoratet: Oslo Hentet fra:

<http://www.forebygging.no/en/Metode/Konkrete-tiltak-og-programmer/Anbefalte-program-og-tiltak/Primarforebyggendegenerelle-tiltak-/Olweus-programmet-mot-mobbing-og-antisosial-atferd/> og: <http://www.forebygging.no/en/Metode/Nyere-kunnskapsoppsummeringer/Forebyggende-innsatser-i-skolen/Steg-for-steg/> Sist lastet ned: 27.04.12, kl. 11:59

Vatn, A.S, Bjertness, E., Lien, L. (2007) Mobbing og helseplager hos barn og ungdom, *Tidsskrift for den norske legeforening*, nr. 15

VG (2011) <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10081738> Sist lastet ned: 30.08.11 , kl. 09.48

von Rueden,U., Gosch, A., Rajmil, L., Bisegger, C., Ravens-Sieberer, U., the European KIDSCREEN group (2006), Socioeconomic determinants of health related quality of life in childhood and adolescence: results from a European study , *J Epidemiol Community Health* 60: 130–135

Von Tetzchner, S. (2001), *Utviklingspsykologi - Barne- og ungdomsalderen*, Oslo: Gyldendal Akademisk.